

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Jubilejní rok v Rožnově p/R
Osvobození Valašska
O životě v Reichu
Minulost klimatických lázní
Bratrský život sokolský
Nad šálkem Dadákovy kávy

Přírodní pastviny
Ústup jedle bělokoré
Krajinář Augustin Mervart
Dřevo, proutí, sláma
v muzejní expozici
Schreierova mše vánoční
Když řinčí zbraně...
Z archivních krabic

15

prosinec
2005/2

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ V ROŽNOVĚ P/R V JUBILEJNÍM ROCE

Osmdesát let v životě muzea je zpravidla dostatečně dlouhou dobou na to, aby prokázalo svůj význam pro uchování naší paměti o životě minulých generací. Valašské muzeum v přírodě je příkladem instituce, která si vybudovala velmi významné postavení mezi ostatními muzei, zaměřenými na uchování památek lidového stavitelství a způsobu života osobitými metodami.

Po mnoho let se muzeum těšilo mimořádné pozornosti návštěvníků, v současné době se musí o jejich zájem dělit se širokou nabídkou programů připravovaných jinými. Ale přesto je stále dost těch, kteří rádi a opakovaně přichází, aby se vydali prostřednictvím expozičních areálů do světa předků, poznávali jejich radosti a starosti. Jubilejní rok nás vyprovokoval k celé řadě nových nebo obnovených programových titulů, které probíhaly od Masopustu a skončí až o sv. Štěpánu koledou. Tak jako jindy se střídaly víkendy na komorním amfiteátru s ukázkami zvykosloví, písní, tanců a hudby, s nově zařazenými, často velmi náročnými programovými tituly, např. pořadem o lidovém oděvu, poutí, prezentací valašských řemeslníků, po určité odmlce se znovu v programech uplatnila Mlýnská dolina. Moravskému Valašsku a jeho regionům byl poprvé věnován cyklus pořadů nazvaný „Putování po Valašsku“, v němž se prezentovala města i obce spolu se soubory, které jsou pro ně typické. Součástí jubilejního programu bylo také odborné setkání s kolegy z domácích i zahraničních muzeí v přírodě, rozšířila se nabídka publikací. Oslav se účastnila řada významných osobností.

Byl proto jubilejní rok jiný než ty ostatní? Ano i ne. Vysoká laťka kvality programů byla stejná jako v jiných letech, škála programové nabídky byla ale výjimečná, velmi náročná, ale diváky velmi vřele přijata.

text Jiřina Veselská, foto Karel Matocha

Velký redyk, 14. 5. 2005, první výhon na salaš

Velikonoce na Valašsku, 26. - 28. 3. 2005

Rožnovské slavnosti, 1. - 3. 7. 2005, Valašská svatba

Den řemesel, 30. 7. 2005

Jubilejní Anenská pouť, 24. 7. 2005, krojované procesí

Stavění máje, 1. 5. 2005

Slabikář devatera řemesel, 28. 5. 2005, vyučování ve staré škole

Oděv v práci, radosti a smutku, 5. 7. 2005, Dny Texasu na Valašsku

Ve znamení ryb,
20. 8. 2005,
rybářský výlet,
rybářské
techniky,
rybí
speciality

Masopust, 5. 2. 2005, masopustní zvyky v Karpatěch v podání souborů a vesnických skupin

V dnešní době se člověk málo zabývá minulostí. Doba se řítí vpřed, málokdo z řidičů dodržuje předepsanou rychlost. Když se něco pokazí, okamžitě se kupuje nové. Starých krámů netřeba si vážit...

A přece! Kolik jen diváků sledovalo televizní reportáže „Zpět k pramenům“! Jak to, že je zájem o tyto reportáže i na DVD? A co kniha vydaná Mladou frontou? Že by přece jen v nás zbylo pár genů po předcích, které nás i občas chytanou za rukáv a něco připomenou?

Mě letos chytlo za rukáv i za srdce nejprve výročí Jaroňkova skanzenu, tedy lépe řečeno Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Mohl jsem jim upravovat jubilejní publikaci. Směl jsem nahlédnout. A žasl jsem, co to bylo za dobu, která krystalizovala myšlenku zachovat příklady života našich předků. Proč právě tato myšlenka našla tak velké pochopení a tolik nadšených lidí pro její realizaci?

Pak to bylo výročí firmy mého prastrýce, které mi připomnělo nejen šikovnost a nasazení, ale i kulturu, s jakou se u nás za první republiky podnikalo. A do třetice návštěva jedné národopisné expozice v hájence u hradu Malenovice.

A protože se díky našim redaktorům, dopisovatelům a příznivcům podařilo shromáždit zajímavých příspěvků víc než dost, věřím, že se „patnáctka“ naší vlastivědné revue bude i dobře číst a chytne čtenáře nejenom za ten pomyslný rukáv.

Břetislav Dadák

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz

Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční rada: Mgr. Jiří Demel, Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaščík, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská

Fotograf: Milan Ošťádal

Příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546

Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž

15. číslo vychází 4. prosince 2005 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 30. 3. 2006)

Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lipa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

Foto na přední straně obálky: K. Matocha: Hosté Lázeňské neděle v muzeu; M. Ošťádal: z expozice „Dřevo, proutí, sláma“; A. Mervart: Valašská krajina, 1921, olej, plátno (repro M. Ošťádal); J. Tkačíková: „Valašská růže“ pcháč bělohavý (*Cirsium eriophorum*); Zdeněk Hartinger: Západ slunce z hřebene Radhoště

OBSAH

- 1 Obsah, tiráž, Úvodník (Břetislav Dadák)
- 2 Metoděj Jahn: V dešti (báseň)
- 3 Čím je pro mne Valašsko? (J. Langer, V. Vrllová, J. Zastávková)
- 4 Osvobozovací boje 1. čs. armádního sboru na Valašsku v květnu 1945 (René Šobora)
- 9 O činnosti Svazu nuceně nasazených čsl. občanů za 2. světové války (Ludmila Vráželová)
- 10 Můj život v Reichu (Ludmila Vráželová)
- 12 Už jen ozvěna – vzpomínka na Klimatické lázně v Rožnově pod Radhoštěm (Richard Sobotka)
- 14 Nad šálkem Dadákovy kávy (Jiří Dadák, Jiřina Fabiánová)
- 16 Veřejná cvičení Sokola na Vsetíně (Jiří Parduba)
- 18 Historickým objektivem: Zimní radovánky a počátky zimních sportů na Valašsku (Hana Jabůrková)
- 20 Co má společného ovce a modrásek černoskvrnný? (Lukáš Spitzer, Jana Tkačíková)
- 24 Ústup jedle v maloplošných chráněných územích na Valašsku na příkladu PR Kutáný (Jana Tkačíková, Jan Tkačík)
- 26 Augustin Mervart (1889 – 1968)
- 31 Srdcem na Valašsku a tělem na Hané (Olga Mehešová)
- 31 Dílo Augustina Mervarta ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově (Kristina Glacová)
- 32 „Dřevo, proutí, sláma“ dr. Karla Pavliščíka (Břetislav Dadák)
- 34 Ohlédnutí za výstavou: Když řinčí zbraně... (Hana Jabůrková)
- 36 Vyznání sběratele historických zbraní (Robert Kratochvíl)
- 38 Od všeho trochu:
Oprava zámecké věže na Vsetíně dokončena (Jiří Haas)
Valašský sbor portášský – novodobí portáši (Petr Stolář)
- 39 Muzikantské trio (Richard Sobotka)
Zapomenutý barokní hudební skladatel - kantor Josef Schreier z Dřevohostic - „moravský J. J. Ryba“ (Zdeněk Smiřický)
- 41 O Valašsku na Valašsku: Výběr z nových regionálních publikací (Karel Pavliščík, Mojmir Trávníček, Tomáš Mikulaščík, Jiří Demel, Jiřina Veselská)
- 43 Obraz valašské společnosti v knize „Moudrost starých Valachů“ (Hana Golášová)
- 44 Valašsko Heleny Mičkalové nejen čarovné, také malebné a libozvučné (Richard Sobotka)
- 45 Gratulujeme:
Nositel tradice lidových řemesel za rok 2005 - metlár Jiří Ondřej (Daniel Drápala)
- 46 Vzpomínáme:
Odešel „kronikář rolnické vesnice“ doc. L. Kunz, CSc. (Daniel Drápala)
- 47 S tichou vzpomínkou za Zdenkou Jelínkovou (Klára Kašparová)
Vzpomínka na Jana Rudolfa Bečáka (20. 4. 1915 – 1. 1. 1987) (Jiřina Veselská)
- 49 František Sokol Tůma a Valašsko (2. 5. 1855 - 31. 12. 1925) (Jiří Demel)
- 51 Metoděj Jahn (14. 10. 1865 - 14. 9. 1942) (Jiří Demel)
- 51 Leopold Christ, akad. sochař (18. 1. 1906 – 17. 4. 1985) (Jan Voborský)
- 52 Krásno mého dětství - vybrané texty a kresby z kroniky Leopolda Christa
- 53 Naší jubilanti:
Vítězslav Příkryl pětadesátiletý (Ladislav Štěpánek, Karel Pavelka)
- 54 Luděk Majer osmdesátiletý (Marie Mikulcová)
Zlátnoucí podzim Heleny Mičkalové (Richard Sobotka)
- 55 Prání paní Marii (Jiřina Veselská)
- 56 Literární písemnosti jsou tvořeny, aby je někdo četl.
Rozhovor s literárním vědcem, kritikem, editorem a publicistou Mojmiřem Trávníčkem (Dalibor Malina)
- 59 Z archivních krabic...
Noční výlet na Benešky (Vladislav Mladějovský)

Obálka:

Reportáž: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p/R v jubilejním roce (Jiřina Veselská)

V ateliéru: Akad. sochař Miroslav Machala (Olga Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Mochna zlatá z Příručního Gogelova herbáře (Jana Tkačíková)

V dešti

Metoděj Jahn

*Mlhy šedé napjatý jsou šíří
jako šeré blány netopýří.*

*Smutno, bolno v kraji, teskno v duši,
jednotvárně kapky šumí, buší*

*a déšť padá, padá
v duši, v pole, lada...*

*Hlava klesá v jemné pavučiny,
sluchem šustí kolébavkou třtiny,
kraj i duše mdlá se v snění kloní
při stlumené hudbě monotonní –*

*a déšť padá, padá
v duši, v pole, lada...*

z autorových rukopisů

Spisovatel **Metoděj Jahn** (14. 10. 1865 – 14. 9. 1942) se narodil ve Valašském Meziříčí. Po studiích se od r. 1887 na Valašsku věnoval pedagogické praxi. Zároveň po celý život publikoval své básně, povídky a romány. Je pohřben na Valašském Slavině v Rožnově pod Radhoštěm. (Více o něm v příspěvku J. Demla na str. 49)

Čím je pro mne Valašsko?

PhDr. Jiří LANGER, etnograf, kreslíř – dokumentátor, do r. 1996 náměstek pro odbornou činnost a statutární zástupce ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově p/R

Na Valašsku žiji teprve od roku 1971, ale mnoho dědin a krajinu tohoto kraje jsem poznal za pobytu na přelomu 40. a 50. let a později (1954-1960) při každoročních pěších putováních. Po Strážnických slavnostech jsem vyběhl na kněždubské lúky a dál mě oči vedly přes Kopanice a jižní Valašsko po hřebenech Karpat na Oravu, v září pak zpět přes Kysuce, Těšínsko a severní Valašsko do některého města u hlavní silnice na autostop. Vnímál jsem hlavně krajinu. Rád jsem ji kreslil, a to se stávkami a s lidmi. Musel jsem přemýšlet o výrazných sídelních znacích, o tvarech kopců, o konstrukci domů a o práci lidí. Z toho vyplývalo zvláštní poznání vyvolávající mnoho otázek, které orientovaly mé celoživotní studijní zaměření.

Pocházím z lesů Moravského krasu, celé období vzdělávání (1942-1960) jsem prožil v Praze a pak nastal útek do hor. Byl jsem už ženatý, takže společně s manželkou jsme na Oravě prožili své nejtěžší začátky. Pro mne to byla muzejníčina a pro manželku učitelování. Byly to však roky nejkrásnější, protože se nám podařilo mnoho našich ideálů uskutečnit. Když se po roce 1969 změnila pracovní podmínky, přijal jsem nabídku ředitele Valašského muzea v přírodě Jana R. Bečáka (znali jsme se od roku 1968) a v roce 1971 nastoupil v Rožnově.

Bydliště jsme si s manželkou vybírali podle přírodního prostředí. I výhled z okna byl pro náš život důležitý. Proto jsem vždy odmítal lukrativní nabídky zaměstnání v centrálních institucích. Ale nejen pro to, chtěl jsem žít mezi lidmi, kulturu jejichž předků jsem studoval s celým jejich životním prostředím. Tím byly Karpaty, poznal jsem a cítil zvláštní systém jejich chodníků, ať to bylo na Moravě, na Slovensku nebo v Polsku či Rumunsku.

I když jsem Valašsko a dějiny jeho osídlení znal poměrně dobře (při studiu historie jsem začínal u prof. J. Polišínského právě valašskou kolonizací), v Rožnově mi trvalo pět let, než jsem byl schopný v muzeu něco vytvářet. Znamenalo to poznat tradiční stavby ve všech dědinách, přechíst vše, co o nich bylo napsáno, prostudovat sbírky technické dokumentace, učinit hloubkové sondy v nekonečných archivních pramenech, experimentálně ověřovat řadu jevů tradičního způsobu života. Díky kolegům – vynikajícím profesionálům ve své specializaci – se nám dařilo nořit se do hloubky poznání více, než si to mohli dovolit v mnohých jiných muzeích našich i zahraničních. Především z této práce se vytvářel můj vztah k Valašsku, jemuž jsem věnoval čtvrt století svého zaměstnání.

Od roku 1996 jsem v důchodu, ale nedovedl bych si představit den bez tvůrčí práce a v mnohých obdobích bez aspoň hodinového výslapu do lesa. Když se několik týdnů nedostanu na paseky Rozpitého, Horní Bečvy, Bystřice či Karlovic, nemám stání. A to mi stačí vyjít pět minut na svah proti našemu paneláku, aby zástavba klesla do doliny a já uviděl moře zalesněných hřebenu s kralující Vysokou a od dominanty Černé hory vpravo přes Kyvňáčky, Soláň, Herálky až po Díly vpravo. Hory zde mají lidské rozměry. I pro stárnoucího člověka jsou jejich hřebeny dostupné. Všude tam stojí za to vyběhnout v kterémkoliv roční době, aby si člověk uvědomil, že proti těmto zážitkům jsou mnohá životní trápení jen malichernosti. Ovšem, kdybychom toho času měli víc

Takže Valašsko je pro mne nejen dobrodružstvím poznání dávno minulého života, ale i tvůrčí inspirací, jistotami lidského přátelství, přírodním balzámem na rány a pohlažením po duši.

Rožnov pod Radhoštěm 29. 10. 2005

Jim Cauley

Vanda VRLOVÁ, dlouholetá knihovnice Valašského muzea v přírodě v Rožnově p/R

Nevím, ale mé doznání se jaksi do současného světa nehodí: Valašsko je mně vším! Tady jsem se narodila, vystudovala, vdala se, narodily se tu mé děti i jedna vnučka. Tady žiji po celý svůj věk, a ráda! Ale k překvapení mnohých - jak po celou dobu žiji ve Valašském Meziříčí, tak celou dobu jsem pracovala ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Takováto věrnost jedinému podniku, byť by to bylo druhdy regionální muzeum, posléze Národní kulturní památka, je nyní myslím zvláštní, ne-li divná.

Mé první setkání s rožnovským muzeem bylo v desíti letech, kdy jsme se v rámci školního výletu vraceli z Radhoště. Tůra to byla pěkná - z Pusteven přes Radhošť do Rožnova k vlaku a pak do Valaš-

ského Meziříčí. Nudnou cestu nábrežím se pan učitel Šišák rozhodl zpestřit procházkou lázeňským parkem s malou zastávkou ve Valašském muzeu v přírodě. Jen co si oddechne a hned na nádraží, to byl jeho pokyn. Ale už při vstupu do brány nás vítaly zvuky cimbálu a za chvíli i zpěv valašské „hymny“ - My zme Valaši. Lojzek Fabián tak přivítal i nejmenší skupinu návštěvníků. Moc se nám to líbilo, a za chvíli na jeho talířku zacinkaly i poslední korunky z těch pěti, co jsme většinou dostali jako kapesné na výlet. Pravda, bylo po měnové reformě a každá koruna byla cenná a zpívání tak pěkné! Tak se stalo, že nakonec jsme si rádi nechali plánovaný vlak odjet, poslouchali jsme a s Lojkem zpívali, ba mnohým musel nakonec pan učitel těch 80 haléřů na vlak půjčit. Ale neseděli jsme jen na podsíňku hospody, prohlédli jsme si i expozice; to jsem zdaleka netušila, že tak cize se ti valašské jizby nazývají. Vzpomínám, že nejsilnější dojem jsme měli z „točenice“, kdo ještě ví, co to je?

Při svém pracovním nástupu do Valašského muzea v přírodě za několik let poté jsem se hned šla podívat, zda je „točenice“ na svém místě (byla). Začínala jsem jako průvodkyně. Ráda jsem se seznamovala návštěvníky se životem na Valašsku, historií, zvyky a vůbec se způsobem života. Už v oněch 60. letech minulého století zájem veřejnosti o muzeum v přírodě začínal stoupat a byla jsem proto první profesionální průvodkyně. Takové provázení pro mne nebylo těžké, protože po valašsky jsme doma vlastně žili. Můj strýc Arnošt Kubeša, tehdejší ředitel muzea, velmi dbal na to, abychom všecko dodržovali tak, jak bylo zastara. Vařili i pekli jsme pokrm, jejichž příprava se vázala k určitým svátkům, dodržovali půst, smažili svatodušní vaječinu, v říjnu „drželi“ císařské hody, na Vánoce pekli 24 druhů cukroví, zpívali koledy. Takže práce v muzeu byla vlastně pokračováním toho, co bylo doma. A tak nebylo obtížné se o své poznatky rozdělit s návštěvníky. Ráda jsem od dětství četla a v dívčím věku se ve strýcově knihovně poprvé setkala s díly valašských autorů. Jak jsem si mnohé romány ráda zopakovala, když jsem se dostala k práci v muzejní knihovně! Líbily se mně o to víc, že jsem si mnoho dějů v nich obsažených mohla přímo místně zařadit. Ať to byla díla Kramolišova, Jahnova, Karasova či Tůmova nebo některého dalšího, ve všech byl popisován život na Valašsku. A na to jsem si vzpomněla pokaždé, když mne později už jako knihovnici odborní pracovníci - etnografové požádali „o něco“, kde by byla popsána pracovní, zvykoslovná, rodinná či jiná situace. Někdy i k nelibosti jsem doporučila kromě odborného spisu i kapitolu z tzv. krásné literatury, v níž byl vskutku popsán takový život, jaký mají znázorňovat expozice muzea. O tom, jak se kolegům - etnografům dařilo, snad svědčil vzrůstající počet návštěvníků, to byla pro nás největší odměna. Podívali-li se zpátky, mám dojem, že v době mého působení ve VMP prošlo muzeum nejdynamičtějším rozvojem ve všech směrech, a jsem ráda, že jsem byla při tom.

Svůj rodný kraj nevnímám jen zraky bývalé muzejní pracovnice, zapojuji všechny smysly a sdílím stejný názor s těmi, kteří na Valašsko zavítají jen na krátko či se tady nakonec usídlí. Poznají tu dobré lidi, pěknou krajinu, a ty vůně! Snad i tu moji z nejmilejších - vůni materiďoušky na mezi pod bukem na Janíčkově Benešce, anebo vůně z dobrot, jimiž se Valašsko bez nadsázky proslavilo ve světě: valašskými vdolky, zvláště těmi hruškovými, dobrými klobáskami a lahodnou slivovicí, která pě-

ně *vřeténkuje*, protože je ze spravedlivých trnek a durancii. Tyto vůně bezpečně dají vědět, že jsem doma, na Valašsku.

Vanda Vrlová

PhDr. Jaroslava ZASTÁVKOVÁ, etnografka, dlouholetá pracovnice ÚLUVu v Praze

Pan doktor Štika, když jste mu položili otázku, co je pro něho Valašsko, odpověděl: „Moje mládí a moje stáří.“ Musím říci, že tak to cítím i já.

Vždy jsem pokládala a stále pokládám Valašsko za svůj rodný kraj, i když jsem se sem dostala natrvalo až ve dvou letech života, když mě skutečné rodiště připadlo do záborového pásma a rodiče se museli vystěhovat. Ocitla jsem se tedy na Vsetíně a mé první vzpomínky a zážitky se spojují s tímto městem, kde jsem vytrvala 18 let.

V roce 1949 probíhala na Vsetíně velká výstava „Valašsko v práci“, na které mne silně upoutala národopisná expozice. Kroj muže, ženy a dívky ze Vsetína, tkalcovský stav pana Winklera a modrotiskařské formy z dílny mého pradědečka i dědečka mne upozornily na jisté zvláštnosti tohoto kraje. Možná, že se tak poprvé ozvala budoucí profese. Práce v souboru valašských písní a tanců Jasénka, kde jsme nejen nacvičovali a vystupovali, ale i chodili na sběry k lidovým zpěvákům a tanečníkům, mne upozornila na mnoho zajímavého a již zcela přímo usměřovala ke studiu národopisu. Studijní a pracovní povinnosti mne pak z Valašska odvedly, ale stále jsem se hrdě hlásila ke svému původu, na Valašsko nezapomínala a jak to jen šlo, směřovaly mé výzkumné cesty domů - na Vsacko.

Před dvanácti lety jsem se sem vrátila a hledala ještě nějaké odborné uplatnění. Tehdy mne vlídně přijalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Vedle zpracovávání archivu a dokumentace Ústředí lidové umělecké výroby z Uherského Hradiště jsem měla možnost poznat i další činnosti ve skanzenu, se kterými jsem se dříve v muzejní práci nesetkala. Tematické pořady s předváděním různých pracovních činností, pořady kolem Vánoc seznamující děti i dospělé se starými zvyky a obyčeji byly sice namáhavé, ale přinášely uspokojení ze zájmu velkých i malých návštěvníků. Zároveň jsem blíže poznala odlišnosti oblasti Rožnovska od mně známého Vsacka. Setkávala jsem se s obdivuhodnými výtvary lidských rukou zhrubých těžkou prací a přece schopných vytvořit krásu pro potěšení a užitek.

Obávám se, že toto moje povídání vyznívá poněkud sentimentálně, ale čím je člověk starší, tím více si uvědomuje své kořeny a obrací se ke svému kraji. Mám pocit, že se to děje i u mne, a tak mohu být jen vděčná osudu, že mne do tohoto krásného kusu země, zvaného Valašsko, zavál.

Jablunka 25. 10. 2005

Jaroslava Zastávková

Osvobozovací boje 1. čs. armádního sboru na Valašsku v květnu 1945

René Šobora

Osvoboditelé Nového Hrozenkova přijeli se zapřaženými velbloudy

Osvoboditelé v Novém Hrozenkově 4. 5. 1945

4. čs. brigáda postupuje přes Hovězí 4. 5. 1945

Chceme-li hovořit o osvobození Valašska v květnu 1945, je nezbytné si připomenout události, které tomuto bezprostředně předcházely. Dne 26. dubna 1945, po těžkých bojích na přístupech k městu, osvobodila sovětská a rumunská vojska 2. ukrajinského frontu Brno a o čtyři dny později, 30. dubna 1945 byla sovětskými a československými jednotkami 4. ukrajinského frontu dobyta Ostrava. Oba tyto proudy spojeneckých vojsk si tak otevřely cestu do hanáckých rovin.

Německé velení Skupiny armád „Střed“ si plně uvědomovalo vzniklé nebezpečí obklíčení a následné likvidace sil bránících severní Slovensko, severní a střední Moravu. V těchto dnech se tak stalo hlavním úkolem těchto jednotek vyvážení zadních sledů z dotyku s nepřítelem a co nejrychleji ustoupit na západ, kde se měla zformovat nová německá obrana na Vysočině a v prostoru Olomouce. Frontové jednotky německé a maďarské armády začaly tento rozkaz provádět večer a v noci z 30. dubna na 1. května 1945.

Dne 30. dubna 1945 osvobodily jednotky 1. čs. armádního sboru město Žilinu a pokračovaly v pronásledování nepřítele k Váhu, ke kterému jednotlivé pěší brigády dospěly různými cestami do sklonku dne 30. dubna 1945. Jejich situace nebyla nijak záviděníhodná, protože nepřítel zničil všechny mosty, včetně důležitého silničního mostu ve Velké Bytči, a Váh byl jarním táním příliš rozvodněn, čímž se přeprava vojáků z chodu stala nemožnou.

Čs. armádní sbor operoval v těchto dnech na úseku fronty o šířce asi 15 km. Jeho bojová sestava se mnoho nelišila od sestavy z období bojů na Malé Fatře. Na pravém křídle byla nasazena mezi obcemi Dolný Hričov a Hrabové 3. čs. brigáda, uprostřed, v prostoru obce Predmier, 1. čs. brigáda a konečně na levém křídle, v úseku Plevník – Vrtižer – Povážská Teplá, postupovala 4. čs. brigáda. Severním sousedem našeho armádního sboru byl 17. gardový střelecký sbor útočící ve směru Čadca – Turzovka – Rožnov – Valašské Meziříčí, na jihu byla sousedem rumunská 18. pěší divize postupující ve směru Vlárský průsmyk – Brumov – Valašské Klobouky – Horní Lideč – Vizovice.

Protivníky našich vojáků v těchto bojích byli příslušníci německé 320., 253. a 153. pěší divize, 707. transportního pluku a domobraneckých pluků číslo 234, 504, 905 a 911. Tyto byly posíleny četnými maďarskými jednotkami (např. 274. prapor „Magen“), vlasovci, slovenskými gardisty a příslušníky tzv. Hašikovvy armády (zbytek armády Slovenského štátu věrné Německu).

Velitel 1. čs. armádního sboru rozhodl, že Váh musí být překonán násilným způsobem na dvou místech, a to 4. brigádou v prostoru Povážské Teplé a 1. čs. brigádou západně od osady Plevník. 3. čs. brigáda měla přejít Váh ve druhém sledu za 1. čs. brigádou a kryt na čáře Jesenica – Lopušné pravý bok sboru před případným německým protiútokem.

Krátce po půlnoci na 1. května 1945 překonaly řeku na improvizovaných plavidlech průzkumné jednotky, které zjistily, že nepřítel ustupuje na hřebeny Javorníků a naše jednotky tedy nebudou muset Váh překonávat násilným přechodem. Jako první se přes Váh přeplavilo okolo 50 vojáků 2. samopalného a 4. polního praporu 3. čs. brigády (následování příslušníky 7. polního praporu a průzkumné roty 4. čs. brigády), kteří do rozednění osvobodili Velkou Bytč. Jako první kompletní

Foto archiv MRV ve Vsetíně

čs. jednotka se na západní břeh Váhu dostala 3. čs. brigáda, jako poslední pak překonali řeku vojáci 1. čs. brigády. Polní prapory 3. čs. brigády pak pokračovaly v pronásledování nepřítele a během 1. května 1945 osvobodily na 20 obcí. Okolo 21. hodiny tohoto dne se již nalézal 4. polní prapor v prostoru obce Stupné, 6. polní prapor v osadě Jesenica a 5. polní prapor v prostoru Podvázie. 3. polní prapor 1. čs. brigády dosáhl prostor Velké Udiči, zatímco 2. polní prapor a brigádní samopalníci opouštěli Velkou Bytču. V nočních hodinách (okolo půlnoci na 2. května 1945) se podařilo 4. čs. brigádě obsadit komunikačně důležitý Púchov a její jednotky pokračovaly v dalším postupu ve směru Lúky – Čertov.

Velení našeho armádního sboru stálo nyní před vážným problémem: zatímco pěší jednotky úspěšně postupovaly, doprovodné dělostřelecké a tylové útvary zůstaly dosud na levém břehu Váhu. To se mohlo stát postupující pěchotě osudné.

Odpoledne 1. května 1945 zprovoznilu u brodu v Povážském Podhradí naši ženisté 110 metrový pontonový most o nosnosti 9 tun a 2. května 1945 byla ve Velké Bytči zahájena stavba 30 tunového mostu, který využíval pilíře Němci zničeného betonového silničního mostu. Na stavbě se podíleli příslušníci čs. sborového ženijního praporu ve spolupráci s vojáky 135. sovětského ženijního praporu. Večer (!) téhož dne již bylo možno přes most přepravit tylové a dělostřelecké složky sboru. V tu dobu již polní prapory mnoha cestami stoupaly do svahů Javorníků na slovensko – moravském pomezí.

První zprávy o situaci v horách podali vojákům místní partyzáni, kteří se začali ke sboru přidávat hned v ranních hodinách 1. května 1945. Zprávy nebyly nijak příznivé, neboť již od počátku roku existoval na slovenské straně Javorníků souvislý obranný pás, budovaný do hloubky a zvlášť důkladný podél komunikací a údolí. Další opěrné body byly vybudovány také na moravské straně. Vzhledem k situaci na frontě však již Němci neměli snahu tuto obranu zaujmout a pokračovali v rychlém ústupu na západ.

Velitel sboru proto vydal ráno 2. května 1945 všem brigádám nový rozkaz (operační rozkaz č. 122 ze dne 2. května 1945) k pronásledování nepřítele. Dle tohoto rozkazu měla 1. čs. brigáda postupovat údolím Marikovského potoka po ose Velká Udiča – Dol. Mariková – Rychtárovice – Čertov – Bařiny a 4. čs. brigáda po ose Púchov – Mestečko – Dubková – Čertov – Bařiny – Ústí. Úkolem obou brigád bylo dosáhnout do 24.00 hod. 2. května 1945 Vsetíně.

3. čs. brigáda vyslala zesílený 4. polní prapor na směr údolí potoka Papradno na postupové ose Jesenica – Papradno – Nový Hrozenkov. Za tímto předvojem postupovala 1. čs. brigáda a za ní zbytek 3. čs. brigády. Průzkumná rota 3. čs. brigády měla postupovat po státní silnici Velká Bytča – Markov – Velké Karlovice – Nový Hrozenkov, kde se předpokládalo, že bude proveden přesun motorizovaných jednotek 1. čs. sboru. Tolik tedy k úkolům jednotlivých brigád. I když se neočekával významnější odpor nepřítele, šlo o úkoly nemalé, když uvážíme, že během 24 hodin měli naši vojáci překonat bojem vzdálenost 35 – 40 km v horském a zalesněném terénu!

Tempo postupu nebylo valné hlavně z důvodů veliké únavy, vždyť od vstupu na území Slovenska (6. října 1944) se neustále bojovalo v horách. Další příčinou bylo velmi špatné počasí (dlouho

Osvobozenec 4. čs. brigáda na Hlásence ve Vsetíně

Vítání osvoboditelů na Smetanově ulici ve Vsetíně

Svobodné jaro ve Vsetíně 4. 5. 1945

Vsetínští občané M. Burdík a V. Kalabisová vítají sovětského důstojníka

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Osvoboditelé Vsetína ve chvíli oddechu

Vsetínští kolaboranti odvázejí padlé Němce na hřbitov

Odchod okupačního německého vojska z Hošťálkové

Zajatí němečtí a maďarští vojáci v Hošťálkové

trvajících deště rozbahnily horské cesty, takže postup hipomobilních a zvláště motorizovaných částí byl téměř znemožněn. Cesty bylo nutno stále opravovat a zpevňovat, při čemž významně pomáhalo místní obyvatelstvo, které také pomáhalo s odstraňováním protitankových překážek, stromových záseků atd.) a obavy pěchoty postupovat dále bez dělostřelecké podpory – dělostřelectvo sboru bylo ještě na druhém břehu Váhu a jeho přeprava se teprve rozbíhala.

Přesto bylo do konce 2. května 1945 osvobozeno 27 obcí a dosaženo hloubky 10 – 15 km. Byl to nesporný úspěch, ovšem denního postupového cíle nebylo zdaleka dosaženo. Postup 3. čs. brigády byl navíc zastaven nepřátelským odporem v prostoru Velký Javorník – Ztracenec.

Největšího úspěchu toho dne dosáhla 4. čs. brigáda, jejíž vojáci jako první pronikli na Moravu. Brigáda krátce po poledni 2. května 1945 zajistila prostor osady Čertov, a když průzkum vyslaný do osady Papaje zjistil, že se tam nalézá pouze slabý oddíl Němců, přešli vojáci ke zteči a po krátkém boji osadu obsadili. Průzkumná rota brigády pokračovala v pronásledování nepřítele údolím Kychové ve směru na osadu Bařiny. Ve 21.50 hod. dosáhli průzkumníci a další jednotky pod velením kpt. Mirka a kpt. Botta Bařin a palbou kontrolovali železniční trať a silnici vedoucí na Vsetín. Palbou byl zastaven vlak jedoucí z Velkých Karlovic na Vsetín. Pokus našich vojáků o obsazení nádraží skončil neúspěšně a Němci zde dokonce přešli do protizteče, kterou však naši vojáci odrazili. Byli však nuceni přejít do kruhové obrany. Silnice a železnice zůstaly pod jejich kontrolou. Tímto byl znemožněn odchod posledních německých jednotek ze Slovenska směrem Velké Karlovice – Vsetín a k ústupu jim tak zbyla pouze silnice Rožnov – Valašské Meziříčí. Zde je třeba připomenout, že i v naší jednotce se začínal stále silněji projevovat odpor k válce. Objevovала se nechuť k dalšímu boji a počaly se množit případy dezercí, zvláště u čerstvě mobilizovaných vojáků slovenské národnosti. Čs. brigády se místo následného pronásledování nepřítele zastavily a ponechaly Němce, aby si zabezpečili nerušený ústup hlavních sil dále na západ (viz např. vzpomínky gen. Karla Klapálka, Ozvěny bojů). Některé jednotky čs. armádního sboru v postupu pokračovaly a v údolí se promíchávaly s ustupující německou armádou (např. průzkumná rota 3. čs. brigády dosáhla Ústí již 3. května 1945).

Tak teprve ve večerních hodinách 3. května 1945 pokračovala 4. čs. brigáda, posílená 3. polním praporem (patřícím 1. čs. brigádě), v postupu. Její 7. polní prapor okolo 21.00 hod. obsadil obec Hovězí. V 1.00 hod. 4. května 1945 pak byla dosažena obec Ústí, která je od Vsetína vzdálená necelé 4 km. Zde však byl postup 7. polního praporu zastaven, čímž byla opět promarněna šance o rychlé obsazení Vsetína. Úkol osvobodit Vsetín byl z politických důvodů svěřen slovenské 4. čs. brigádě, aby se mohlo po válce tvrdit, že nám svobodu přinesl bratrský slovenský národ.

Během 3. a ráno 4. května 1945 dokončila 1. a 3. čs. brigáda likvidaci německých postavení na Javornících a jejich jednotky zahájily postup s 1. čs. brigádou v prvním a 3. čs. brigádou ve druhém sledu po státní silnici ve směru Hovězí – Ústí – Vsetín. Zprávy o postupující čs. armádě podnítily obyvatele Vsetína k povstání proti zbývajícím německým jednotkám ve městě. Povstalcům se sice podařilo zabránit destrukci mostu na Dolním městě, což usnadnilo později našim vojákům další proná-

Foto archiv MRV
ve Vsetíně

sledování nepřítele, ale jak do města přicházely ustupující německé jednotky z Javorníků, stávala se situace povstalců kritickou. V této situaci se do města dostává ženijní průzkum našeho armádního sboru, který s podporou několika partyzánských skupin zlikvidoval několik nepřátelských postavení ve městě, zvláště u nemocnice, gymnázia a v Panské zahradě. Německý odpor ve městě však byl definitivně zlomen až po příchodu hlavních sil 4. čs. brigády, které dorazily na Vsetín okolo 16.00 hod. Obyvatelé Vsetína připravili našim vojákům radostné uvítání, které se, podle vzpomínek pamětníků, dá srovnat pouze s přivítáním v Praze.

Po osvobození Vsetína pokračovaly části 4. čs. brigády v pronásledování dále na západ. V ranních hodinách 5. května 1945 průzkumníci a příslušníci 7. polního praporu přešli Bečvu u Ratiboře a po krátkém boji se obce zmocnili. K většímu boji došlo pak v odpoledních hodinách u Hošťálkové, kde se bránilo okolo 150 německých vojáků patřících k různým jednotkám. Jejich obrana však byla proražena a jednotka rozprášena. 4. čs. brigáda pak postupovala dále ve směru Ratiboř – Hošťálková – Bystřice pod Hostýnem, kterou osvobodila 6. května 1945.

1. a 3. čs. brigáda mezitím postupovala ze Vsetína po ose Liptál – Všemina – Lukov – Holešov. V Holešově se měly síly sboru opět spojit a postupovat dále na západ.

Přestože květnové boje na Valašsku nebyly tak prudké a intenzivní jako ty v předcházejících obdobích, padlo na území bývalého okresu Vsetín v osvobozovacích bojích 131 důstojníků a vojáků spojeneckých armád (Čechoslováků 36, Sovětů 89 (91?), Rumunů 6). Jejich jména, pokud jsou zjištěna, jsem uvedl v příloze k tomuto článku.

Plukovník Mikuláš Markus v Hošťálkové

Brig. generál Karel Klápálek vyznamenává ve dnech osvobození třináctiletého Jiřího Hronka z Valašské Polanky

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Mírová manifestace na Horním náměstí ve Vsetíně v květnu 1945

Foto J. Klvač

Bynina

Sovětská armáda
ppor. Trošin
4 neznámí vojáci Sovětské armády

Bystřicka

Sovětská armáda
voj. Rymančuk Stepan Ignatjevič

Dolní Bečva

17 neznámých vojáků a důstojníků
Sovětské armády

Halenkov

Československá armáda
svob. Fedak Vasil

Házovice – Tylovice

1 neznámý důstojník Sovětské armády
voj. Matvienko Alexej
voj. Fejanin
11 neznámých vojáků Sovětské armády

Horní Bečva

staršina Samono I.S.
voj. Chamiaov Babanazro
voj. Kuliravec Nikolaj
voj. Šenvorov I.
4 neznámí vojáci Sovětské armády

Horní Lideč

3 neznámí vojáci Sovětské armády
Rumunská armáda
voj. Bradea Emilian
voj. Euronec Linoseut
voj. Moldov Anton
voj. Rosca Victor
voj. Vladut Ivan

Hoštálková

Československá armáda
voj. Almáši Jan
voj. Chlebo Michal
voj. Nechuta Otakar

Hovězí

Československá armáda
voj. Belja Mikoláš
voj. Cvengroš Josef

rotný Luciak Ondrej
voj. Plichta Josef
voj. Pochlák Štefan
voj. Titko Pavel
des. Válko Peter
voj. Žoldák Juraj

Hutisko-Solanec

kpt. Kostěnk Stanislav Fjedorovič
por. Porkomenko P.N.T.
voj. Samjedov abdul Samed Achmedovič
voj. Pisaruk
voj. Aksenov Petr Alexandrovič
voj. Marlanov
1 neznámý důstojník Sovětské armády

Jablůnka

2 neznámí českoslovenští vojáci
Sovětská armáda
voj. Apuov
voj. Šelenov

Keč

Sovětská armáda
plk. Ždanov Nikolaj
por. Komarov Sergej Petrovič
serž. Galuško Andrej
voj. Borisovskij P.V.

Lhota u Vsetína

Československá armáda
voj. Barna Josef

Lidečko

Rumunská armáda
voj. Petrescu Vasili

Loučka

1 neznámý voják Sovětské armády

Nový Hrozenkov

Československá armáda
škpt. Perutka Vladislav

Podlesí

2 neznámí vojáci Sovětské armády

Prostřední Bečva

3 neznámí vojáci Sovětské armády

Rožnov

2 neznámí vojáci Sovětské armády

Růžďka

Sovětská armáda
voj. Bašov Vasilij Alexandrovič

Valašské Meziříčí

Sovětská armáda
voj. Bogomaz Michal
voj. Bratuš Petr Achanaševič
kpt. Čičičin I.M.
voj. Lazorik A.V.
voj. Lez C.
voj. Miširjakov I.S.
ppor. Monakov Ivan Ivanovič
voj. Tutnikov N.J.
serž. Vělikij Petr Partinovič
6 neznámých vojáků Sovětské armády

Velké Karlovice

Československá armáda
voj. Rapčan Andrej
2 neznámí čs. vojáci
Sovětská armáda
st.serž. Popov Ivan Georgievič

Vigantice

Sovětská armáda
voj. Gornyj David
voj. Balaban I.V.

Vsetín

Československá armáda
voj. Adazda Michal
voj. Berta Jan
voj. Čonka Michal
voj. Gažo Jan
voj. Herčák Lukáš
voj. Hivnák Theodor
svob. Husárik Mikuláš
voj. Jakubík Michal
voj. Kučera Juraj
voj. Kohout Pavel
voj. Marek
voj. Mišihor
voj. Molnár Josef
voj. Rašinec Ivan
Rega Václav
voj. Veres Pavel
voj. Zelenaj Štěpán

ČEST JEJICH PAMÁTCE!

Luhačovice 9. 5. 2004. Poslední setkání ročníku 1924 (nasazení v Bolkenhainu) Foto archiv autorky článku

O činnosti Svazu nuceně nasazených čsl. občanů za 2. světové války (SNN)

Ludmila Vráželová

Tento příspěvek je určen k zamyšlení nám všem; zvláště pak osvíceným a odvážným veřejným činitelům, kteří mají možnosti, prostředky a energii aktivně čelit demokratickými a všeobecně platnými morálními zásadami vzájemnému vykořisťování, ponižování lidské důstojnosti, jakémukoliv druhu perzekuce či dokonce cílené likvidaci určitých skupin lidské společnosti. (redakce)

Během 2. světové války pracovalo v německém hospodářství nedobrovolně a z donucení množství dělníků z evropských okupovaných zemí. Cizinci, ať už to byli civilisté, váleční zajatci nebo vězni z koncentračních táborů, nahrazovali ve válečné výrobě miliony Němců odvedených do armády a bojujících na válečných frontách. Po porážce Německa označila světová veřejnost před válečným tribunálem v Norimberku nucené otročské práce za jeden z největších zločinů nacistů.

Také z naší republiky – Protektorátu - bylo na nucené práce do Německa a Němci okupova-

ných zemí tzv. Třetí říše odesláno na 650 000 chlapců a děvčat ročníků 1920 až 1923, začátkem roku 1944 byl pro válečný, zvláště letecký průmysl vyčleněn i celý ročník 1924. Totální nasazení souviselo s tzv. konečným řešením české otázky, tj. fyzická likvidace části českého národa a vystěhování dalších statisíců ze země. Nejprve měl český národ přijít o svou mládež. Proto byly vydány příkazy k nucenému pracovnímu nasazení do Německa. Z celkového počtu mladistvých občanů, kteří byli přinuceni pracovat v německých zbrojovkách, bydlet v nevyhovujících „lágrech“, spávat o zimě a hladu nebo prožívat hrůzy náletů, jich na 5000 přišlo o život a dalších 100 000 se vrátilo s narušeným zdravím.

Ostatní, co válku ve zdraví přežili a vrátili se domů, začali žít normálním životem – studovat a pracovat. Mnoho let se o nich nehovořilo ani nepsalo. V různých místech republiky se časem začali scházet bývalí totálně nasazení, organizovaly se srazy a z řad organizátorů těchto srazů vyšel návrh na založení celostátního svazu. Jeho cílem mělo být vytvoření fóra pro výměnu názorů a uchování společné paměti. Bylo to v roce 1989, kdy vznikaly nové politické strany, různá občanská hnutí a organizace.

K registraci organizace SNN došlo 12. března 1990 u Ministerstva vnitra ČR a schváleny byly stanovy dobrovolné organizace pod názvem:

„Svaz nuceně nasazených čsl. občanů za 2. světové války v Německu a ostatních zemích Německem okupovaných“ s ústředím v Praze. Prvotním a hlavním cílem organizace bylo informovat veřejnost, především mládež, o životě mladých lidí za okupace, aby se nezapomínalo na útrapy a těžký život v nuceném nasazení.

V Praze byl založen archiv, kde se shromažďovala různá písemná i jiná dokumentace na tuto dobu, konaly se besedy s mládeží, pořádaly výstavy, vydávaly publikace o totálním nasazení. Až v roce 1996 se začalo jednat o možnosti finančního odškodnění pro ty, kteří ještě žijí. Jednání s německými zástupci se stále protahovalo, ani naše vláda v té době neprojevovala zvláštní zájem o vyřešení této problematiky. Ke konečnému dořešení došlo až po roce 2001, kdy se začalo s finančním odškodňováním. Bohužel, mnozí se toho už nedožili.

Po roce 1990 byly zakládány okresní organizace SNN po celé republice. Ve Vsetíně k tomu došlo v roce 1992 (zásluhou první předsedkyně Ludmily Vráželové z Dolní Jasenky – pozn. redakce). Po roce převzal funkci předsedy Bedřich Zatloukal z Rokytnice a předsednictví zodpovědně a svědomitě vykonával až do své náhlé smrti v roce 2001. Po jeho odchodu nastoupil do funkce předsedy Vladimír Najman z Jablunky.

V prvních letech spočívala činnost OV SNN ve Vsetíně v registraci členů, v zajišťování celookresních aktivit. Po roce 1998 začala stěžejní práce zvláště pro členy výboru. Na pravidelných schůzkách byly od členů přijímány žádosti o finanční odškodnění, kontrolovány přiložené doklady, podávány informace ... Ověřovací listy SNN a příslušné doklady prokazující nucené nasazení byly pak odesílány do Prahy. Nárok na odškodnění měl každý občan ČR, který se dožil 16. 2. 1999, byl násilně deportován do nacistické Třetí říše ze zemí bývalého Protektorátu Čechy a Morava, Polska, Ukrajiny a dalších zemí, a jehož nucené nasazení trvalo minimálně jeden měsíc. Byla to nesnadná práce, protože mnozí občané po tolika letech těžko sháněli potřebné doklady nebo svědky. Největší zásluhu na zdárném zvládnutí těchto úkolů vedle ostatních členů výboru měl na Vsetínsku bývalý předseda pan Bedřich Zatloukal a jeho manželka Ludmila, protože mnoho žádostí občanů i jejich dotazy vyřizovali i mimo schůze výboru skoro denně ve svém bytě. Jen v našem okrese se jednalo o 600 členů.

Na posledním 6. celostátním sjezdu SNN v Praze se delegáti sjezdu rozhodli činnost svazu, čítajícího zhruba 40 000 lidí, ukončit, a to k 30. 6. 2004. Kromě jiného také vzhledem k vysokému věku svých členů, který se pohyboval kolem osmdesáti let. Za Vsetín se sjezdu zúčastnili předseda V. Najman a jedna ze zakladatelů L. Vráželová.

Za dobu čtrnácti let svého trvání dokázal Svaz nuceně nasazených vytvořit jednu z největších společenských organizací v republice mající své zastoupení ve všech okresech. Prostřednictvím tisku, rozhlasu, televize, výstav a jiných akcí informoval SNN veřejnost doma a často i v Německu o tom, co bylo nasazení na nucené práce, podporoval vytváření trvalých památníků v literatuře, archivních sbírkách a také významnou měrou přispěl k určitému finančnímu odškodnění obětí nucených prací z prostředků spolkové nadace „Připomínka, odpovědnost a budoucnost“.

PRAMENY A LITERATURA

Archiv autora
Válečný deník 3. čs. samostatné brigády, VHA Praha
Čoupek – Šnajdar – Paule, Vojsko v Uherském Hradišti, Uh. Hradiště 1990
Čejka Eduard – Klípa Bohumír, Za svobodu Československa 3. díl, Praha 1960
Lehár Vojtěch, Měl jsem být zastřelen, Cheb 1994
Klícha Bohumil, Revoluční cesta Valaška k socialismu, Ostrava 1975
Jamnický Branislav, Osvobození Moravy, Brno 1964
Almanach obětí nacismu v letech 1939 – 45 v okrese Vsetín, OV ČSBS Vsetín

Na vedlejší straně fotografie J. Klvače z pohřbu občanů padlých při osvobozování města Vsetína

Kamarádi a kamarádky v Bolkenhainu (L. Vráželová s copy vpravo)

Foto archiv autorky článku

Můj život v Reichu

Ludmila Vráželová

Odjezd z domova

Své první zaměstnání po ukončení měšťanské školy ve Vsetíně v r. 1939 jsem získala v punčochárnách Baťových závodů ve Zlíně. Bydlela jsem na internátě jako ostatní děvčata, „mladé ženy“. Od roku 1940 jsem navštěvovala rok Baťovu školu práce a další dva roky odbornou školu pro ženská povolání. Obě školy byly večerní – do 18 hodin jsme pracovali, potom horem na večeri a do školy, která končila v 21.30 hod. Na internátě jsme měli dost přísný režim, ale bylo nám tam dobře. Ráda na tu dobu vzpomínám a do Zlína, „města mého mládí“, ráda se občas podívám. Tři léta v Baťových závodech považuji za nejpěknější roky svého mládí. I když byla válka, doba zlá, žili jsme tam celkem klidně. Měli jsme svou práci, školu, kamarády, taky lásky – třeba i tajné. Byli jsme mladí a válečné události jsme nebrali příliš vážně.

Ale už koncem roku 1943 se začaly objevovat zprávy, že na nucené práce do Německa budou odjíždět chlapci i děvčata narození v roce 1924. K tomu přicházely hrůzostrašné zprávy o životě chlapců, kteří už museli v Německu pracovat, prožívali tam nálety, hlad a útrapy války. A do toho teď měla odjet i děvčata. Skoro každá se chtěla tomuto osudu nějak vyhnout, některé rychlými vdavkami, jiné různými nemocemi, úrazem apod. Já to žádnými vdavkami řešit nechtěla.

Když mi do dílny doručili předvolání na transport do Bolkenhainu (ve Slezsku – Polsku), nezbyvalo než sbalit na internátě svoje věci a jet domů na Pulčiny. Vzpomínám na ten večer, kdy

měsíc krásně svítil a mrzlo, jen to praštělo. S těžkými zavazadly jsem došla domů až skoro v noci. Doma bylo nejdříve plno pláče nad mým odjezdem, ale potom starost, co sbalit na tak dalekou cestu. Vzpomínám, že maminka dala do kufru nejdřív bochník chleba, udělala trochu nudlí, do hrnka zásmažku, trochu mouky, cukru, lipového květu a snad ještě nějaké drobnosti, co se tam vešlo. Moc toho nebylo, byla válka a všechno bylo na lístky. Do druhého kufru se složily nějaké věci na oblečení, trochu prádla, boty. Nikdo jsme tu noc nespali a druhý den nastalo těžké loučení. Za války nebylo jednoduché cestování jako teď, jezdilo málo vlaků i autobusů. Museli jsme jet vlakem do Zlína přes Valašské Meziříčí, Hulín a Otrokovice. Dojeli jsme až odpoledne, dost pozdě.

K odjezdu vlaku mne doprovodili sourozenci Miloš s Jiřinou, děvčata z internátu i dílny a další kamarádi. Dokud byli všichni se mnou, bylo dobře, ale když museli odejít, padla na mne všechna hrůza z odjezdu do neznáma.

Ubytování

Ze Zlína jsme odjížděli 10. února 1944 v 21.30 hodin. Jeli jsme celou noc a celý den, cesta se zdála nekonečná. Odpoledne ve 3 hodiny jsme do-

jeli do Bolkenhainu, kde nás ubytovali v dřevěných baráčkách v „lágru“ nad městem uprostřed polí. V každé místnosti byl jen nejnutnější nábytek - osm patrových postelí sbitých z prken, pár skříněk, stůl, lavice. Na slamnicích bez prostěradel jen dvě tenké deky. Uprostřed světnice stála malá kamínka, ale zatopit nebylo čím. A zima veliká, vždyť byl začátek února. Zklamáné, promrzlé a unavené jsme se uložily k spánku. Až ráno po probuzení jsme zjišťovaly, kam jsme se to dostaly, kde budeme žít. Chtěly jsme se umýt, ale voda nikde, prý teprve budou stavět umývárny. Tak jsme se drhly sněhem, kterého bylo kolem dost. Večer nám chlapci sehnali lavor i trochu topení, tož jsme si na kamínkách rozpustily sníh a v tom se pak umyly. Později jsme se umývaly v továrně. A někdy ráno jsme se opláchly v „černém káfé“, byla to nějaká tmavá voda, snad z melty nebo z kaštanů, kterou jsme dostávali k pití místo vody. Azáchody – škoda vzpomínat. Jen ubohé společné latríny za baráky na pokraji lesa. To jsme někdy raději zaběhly do křoví nebo lesa. Postele byly moc vysoké, spávala jsem nahoře a štěrbínami ve střeše jsem pozorovala hvězdičky. Zato ráno jsem na sobě měla poprašek sněhu. Se smutkem jsem vzpomínala na Zlínský internát – tam bylo všechno čisté, bílé, ústřední topení, teplá voda, sprchy, společná jídelna i pěkné pracovní prostředí. A tady – všechny tyto základní hygienické nutnosti nám byly na několik měsíců odeprény. Už si ani nedokážu vybavit, jak jsme to přežívaly. Přes všechny potíže jsme se snažily držet v čistotě, jak to jen šlo. Na jaře jsme objevily potůček, ve kterém se dalo mýt i něco přepřát.

V takových podmínkách jsme žily několik měsíců, než nás přestěhovali do zděných „lágrů“ blíž k továrně, protože potřebovali někde nastěhovat vězně – Židy. Ve zděných ubytovnách už byla umývárna se studenou vodou, záchody i malý kotel na ohřívání vody. Vždycky jsem ráda kreslila, tak jsem dvířka našich nových skříněk pokreslila inkoustovou tužkou lidovými ornamenty a hned tam bylo veseleji. Po našem odjezdu jim zůstala po nás památka – naše národní ornamenty. Naši radost z lepšího ubytování nám brzy pokazily štěnice. V noci vylézaly z našich postelí a nedaly pokoj až do rána. Pokud jsme tvrdě spaly, tak jsme je nevnímaly, ale když byl v noci poplach, pak jsme těžko usínaly. Štěnice nás trápily až do odjezdu domů, nedaly se ničím vyhubit. Kolikrát jsme spaly na tvrdé betonové dlažbě, nebo jsme na světnici převrátily stoly a ustlaly si na nich.

Bolkenhain 1944. Naše ubytovny v „lágru“

Práce v továrně

Továrna „V. D. M. Luftwarwerke“ nebyla velká, byla to původně textilka a v některých halách jsme viděli zabetonované textilní stroje. Teprve Němci z ní udělali odbočku letecké továrny z Hamburku. Byla sem přemístěna část výroby součástek do motorů letadel, protože v Hamburku byly časté nálety.

Nejdříve jsem pracovala u vrtačky, byla to dost namáhavá práce. V té době jsem měla dva dlouhé copy, které jsem nosila po zádech, a když jsem pracovala u té vrtačky, tak se mi u hlavy točilo kolo, které pohánělo stroj. Stačil by neopatrný, rychlý pohyb a moje copy se mohly dostat do stroje. Co mohlo následovat, nechci domyslet. Snad jsem tehdy měla víc štěstí než rozumu. Jednou mne mistr upozornil, že bych měla copy nosit stočené na hlavě, zkusila jsem to, ale byly moc těžké, moc mi tížily hlavu, tak jsem je pak nosila přivázané páskem u pasu. Nejdéle jsem pracovala u brusky a to až do konce pobytu, do odjezdu domů. Tato práce nebyla namáhavá, vyžadovala však přesnost.

Vedle nás Čechů zde pracovali i Poláci, Holanďané, Belgičané, Němky, Ukrajinky a italské francouzské i ruští zajatci. Domlouvali jsme se všelijak, i legraci jsme si občas užili, vždyť jsme byli mladí.

Pracovali jsme denně 12 hodin, jeden týden noční, druhý týden denní směny od 7 hodin do 7 hod. večer. Volno bylo jen mezi střídáním směn. Pracovalo se i o sobotách a nedělích. Asi v polovině roku přibyl do továrny další pracovníci – vězňové z koncentračního tábora, který Němci zřídili v dřevěných barácích, kde jsme dříve bydlely. Byli to Židé. Někteří pracovali v přísně střežené dílně, kam se nikdo z nás nesměl podívat. Několik chlapců pracovalo poblíž, někdy se jim podařilo propašovat nějaké jídlo. Další pracovali v blízkém lomu a ty jsme občas na cestě potkávali při cestě do práce nebo zpět. Oblečení byli do pruhovaných oděvů, na nohou dřeváky, vlasy na hlavě vystříhané do kříže – jeden pruh středem hlavy, druhý od ucha k uchu přes hlavu. Často jsme vidali, jak na konci zástupu nesli nebo vezli své těžce raněné nebo i mrtvé kamarády. Jak rádi bychom jim pomohli, ale při setkání na cestě ani podívat jsme se na ně nemohli, hned na nás mířily samopaly esesáků. A tak zbyvala jen lítost.

Po válce, po třiceti letech jsme uspořádali zájezd do Bolkenhainu (nyní Bolków v Polsku), prošli jsme známá místa, zavzpomínali. Od místních občanů jsme se dozvěděli, že Němci při svém ústupu před Rudou armádou podminovali její i s jeho vězni. Občané Bolkowa v těch místech na jejich památku postavili pomník, ke kterému jsme mohli položit kytky květin a zavzpomínat.

Stravování

bylo po celou dobu velmi špatné. V prvních dnech pobytu jsme jejich stravu skoro všichni odmítali. Ale až jsme snědli zásoby z domova, nezbyvalo, než se smířit a zvykat si. Teplé jídlo jsme dostávali jednou denně – při denní směně v poledne, při noční směně před půlnocí. Jídla byla přímo v továrně. K jídlu býval velmi často jejich „eintopf“ (= jídlo z jednoho hrnce). To se v kotli uvařilo všechno dohromady – brambory, fazole, nudle, řepa a jiné a byla z toho taková hustá polévka. Bohužel, někdy tam byli i mouční červi. Tento „eintopf“ jsme k obědu mívali nejčas-

Dobová pohlednice Bolkenhainu ve Slezsku s historickým hradem

těji, někdy jsme dostávali rajskou omáčku, do ní nám hodili hrst malých rybiček a pár neloupných bramborů, jindy třeba trochu krupičné kaše, občas zelí, kapustu, maso jen občas a málo. Mimo to jsme třikrát týdně fasovali si půl kila chleba, to byla taková cihla z otrub či ovsa, našemu chlebu se to nepodobalo (a bývalo mi často po něm špatně), k tomu jsme dostali malý kousek margarínu, kolečko jatrového nebo nějakého salámu, někdy lžíci řepné marmelády. A z toho jsme si měli připravovat snídaně, svačiny i večere na dva dny.

Potravinové lístky jsme nedostávali, tak jsme si nemohli nic dokoupit. A to jsme my Češi byli proti ostatním na tom nejlépe, děvčata z Ukrajiny krmili převážně kapustou a zelím, zajatci byli na tom ještě hůř, rádi přijímali to, co my odmítali, a čím asi krmili vězně z koncentračního tábora, to už jsme nedokázali ani domyslet.

Rodiče na nás doma myslívali a balíky a pozdravy z domova se nám snažili zpříjemnit a přežít tu těžkou dobu. Věřím, že i na dálku mezi rodiči a dětmi existuje určité spojení. O tom jsem se tam v jedné těžké chvíli sama přesvědčila. Pokud jsme bydleli v dřevěném „lágru“ na kopci v polích, docházeli jsme do továrny blátivou polní cestou. Bylo ještě jaro, mistry sníl a bláto a mně se rozsypaly poslední boty, které jsem tam měla. S pláčem jsem večer seděla, boty a podrážky provázekem svažovala a přemýšlela, co teď. Než napíšu domů, pár dní bude trvat, než naši dostanou dopis, a zase aspoň týden, než mi budou moct něco poslat. A v čem do té doby budu chodit? Jaké bylo moje překvapení, když jsem druhý den došla z práce a dcery mi sdělovaly, že mám balík. A ještě větší překvapení mne čekalo, když jsem balík otevřela. V něm byl bochník chleba a dveje boty. Byly to pánské polobotky po bratru Milošovi. V příloženém dopisu maminka psala, že mne v noci ve snu viděla, jak stojím bosky na sněhu a ptám chléb. Ráno tatínkovi řekl: „Lidka má hlad a nemá v čem chodit.“ Proto hned sbalili a odeslali balík. Jak moc mi tehdy pomohli!

Společné přežívání

Vedení továrny i mistři v dílnách se příliš nezajímali o naši bezpečnost, zdravotní a hygienické podmínky pro práci, měli zájem pouze o chod výroby a snažili se, aby cizí dělníci často neza-
měškávali směny v důsledku nemoci. Proto počet

nemocných byl snižován na minimum a lékaři byli povinni uznávat pracovní neschopnost jen v nejkrajnějším případě.

Když na tu dobu vzpomínám, myslím si, že mnozí jsme měli hodně štěstí, že jsme ty měsíce celkem dobře přežili a vrátili se domů někteří s menšími, jiní s většími zdravotními následky. Taky snad proto, že jsme většinou byli z domova zvyklí na tvrdší život, byli jsme určitě pevnější jak fyzicky, tak psychicky než současná mládež.

Těžké životní podmínky jsme se snažili zpříjemňovat, jak se dalo, vždyť jsme byli mladí - 19–20 let. Občas jsme v dílně vyváděli i hlouposti, když tam nebyl mistr. Ve volných chvílích jsme rádi zpívali, byli jsme z Valašska a ze Slováků. Někdy při noční směně v krátké přestávce jsme se sesedli i s cizinci a zpívali my svoje písně a oni taky svoje. Někdy v době volna jsme si sedli na klády před barákem, zpívali a k tomu nám na harmoniku hrál Zdeněk Tkadlec ze Štítné nad Vláří. To se potom otvírala okna v okolních domech a jejich obyvatelé naslouchali.

Dcerky z jižní Moravy dojezdy ve svých krojích, ne svátečních, ale v těch všedních sukních, jupkách, jak chodily doma. Když nám mezi střídáním směn vyšla volná neděle, tak se nastrojily, i nám ostatním rozpůjčily sukně, jupky a fěrtúšky a průvodem jsme šly do kostela. To se pak za námi točili nejen kluci, ale i místní obyvatelé.

Problémy jsme měli i s oblečením a obutím, rozpadávalo se, nové nebylo. Válka byla už pátým rokem, všechno bylo na lístky nebo šatenky a ty jsme v Německu neměli. Naším denním oblečením byly hlavně montérky, které jsme vyfasovali. Někteří v nich chodili pořád a někteří kluci v nich i spali.

Přes všechny těžkosti při pobytu v Bolkenhainu měli jsme velkou výhodu, které jsme si moc vážili. Byli jsme tu ušetřeni velkých ničivých náletů, jak je zažívala další naše mládež ve velkých německých městech. Naše továrna byla malá, tak ani nestála za bomby. Poplachů jsme si užili později, když začalo bombardování 50 km vzdáleného města Wroclavi (Breslau) a když bombardovací svazy začaly přelétávat přes Bolkenhain do Čech. Poplachy potom byly několikrát denně i v noci. Při svých přeletech nám zde také nějaké bomby shodili, našťastí nikoho neohrožily, ale nás dost vystrašily.

Krásná byla příroda v okolí Bolkenhainu, a tak nás ve vzácných chvílích volna lákala

k vycházkám. Nad městem se vypíná starodáv-
ný a dobře zachovalý hrad Bolkeborg s krásným
výhledem do okolí. Naše oči se odtud často za-
hleděly k jihu k horám, za kterými byla Sněžka a
za ní náš domov.

Návrat domů

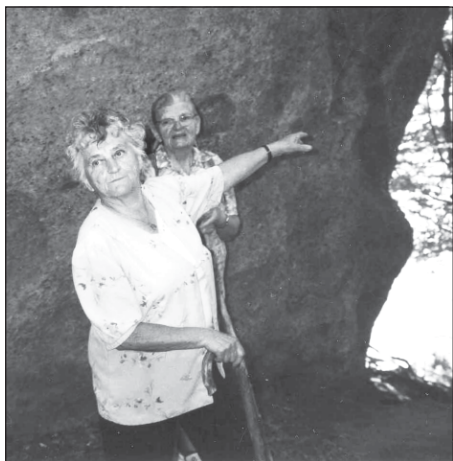
Koncem září 1944 začaly odsuny z naší továr-
ny, jedna skupina děvčat odjela do Čech do Po-
lice nad Metují, jiná dále do Německa. Já jsem
byla bohudík zařazena do skupiny chlapců a děv-
čat s odjezdem do Čech – domů. Cestou ve vlaku
k našim hranicím jsme snad vyzpívali všechny
známé písničky! Když jsme uviděli české nápisy,
nahmuli jsme se k oknům a zpívali Čechy krásné
a Moravo, Moravo. Přitom jsme všichni plakali
radostí, že jsme konečně doma. A cestující ve vla-
ku plakali s námi. Dojeli jsme do Mladé Boleslavi,
tam nechali vystoupit chlapce, kteří potom pracovali
v automobilce, a nás děvčata odvezli do Jo-
sefova Dolu, kousek od Boleslavi, kde jsme pra-
covaly v odbočce letecké továrny Avie.

Hned po příjezdu nás zavedli do jídelny, kde
jsme po měsících dostali pořádný oběd, polévku,
zelí, knedlíky a maso. To jsme si pochutnali, jen se
po všem zaprášilo! Druhý den jsme dostali dovo-
lenou a na tři dny jsme mohli odjet domů. To bylo
radosti, že jsem zase doma!

Po návratu z dovolené pracovali jsme v Avii
na opravách letadel. Jednou došel do dílny mistr
a ptal se, jestli některá z nás nechce výměnu do
Zlína do Baťových závodů. Přihlásila jsem se.
Převod mi vyřídili právě v těch dnech, kdy byly
Baťovy závody z velké části zničeny bombardováním.
Když mne nepřijali v rozbombardovaném Zlíně,
přihlásila jsem se do Zbrojovky na Vsetíně. Denně
jsem z Pulčín dojížděla, pracovala jsem zde až do konce války.

Hned po válce jsem znovu nastoupila do Ba-
ťových závodů, ale jen na krátkou dobu. V září
jsem odtud definitivně odešla do školství.

Nejkrásnějších šest let našeho mládí jsme ztra-
tili ve válce. Nejen v Německu, ale ani doma ne-
byl život lehký a zábavný. Taneční zábavy i jiné
kulturní a společenské akce byly během války
zakázány. I bez nich jsme byli na světě rádi. Jak
asi by se chovala dnešní mládež v podobné situ-
aci? Zvláště ti, co utápějí svoje mládí v alkoholu,
drogách a v zábavách pochybné kvality, neváží
si morálních a materiálních hodnot, které někteří
tak často ničí. Těm, kteří dnes zbožňují nacismus a
tak rádi hajlují, by jistě stačilo pár dní v koncentráku
a byli by navždy vyléčení.

Ludmila Vráželová jako průvodkyně důchodců po
Pulčinských skalách v roce 2005

Historická Léčební listina

UŽ JEN OZVĚNA

Vzpomínka na Klimatické lázně v Rožnově pod Radhoštěm

Richard Sobotka

Rok plný výročí

Nestává se často, aby v historii městečka, kte-
ré od nepaměti až po současnost proslulo jako
dřevěné, se v jediném roce nahromadilo tolik
výročí. Je dobré si některá z nich připomenout,
neboť jedna neúprosný čas už z paměti téměř
odvál, jiná proto, že dosud v paměti přetrvávají.

V roce 2005 uplynulo 185 let od oficiálního za-
ložení klimatických lázní. Před 155 lety byl zvolen
vůbec první starosta, stal se jím člověk osvícený a
vzdělaný, vlastenec Michal Jurajda, v tomtéž roce
byla v Rožnově zřízena pošta. V červenci 2005
uplynulo 130 let od otevření Lázeňského, dnes
Společenského domu a 125 let od udělení měst-
ských práv Rožnovu, 115 let od založení Sokola,
80 let od založení Valašského muzea v přírodě a
10 let od jeho prohlášení Národní kulturní památ-
kou. Uplynulo také 60 let od osvobození města,
55 let od chvíle, kdy byly rožnovské klimatické
lázně oficiálně zrušeny, a 30 let od otevření Do-
mova - Penzionu a Domova důchodců.

I když čas proměnil někdejší dřevěné městeč-
ko v moderní průmyslové, turistické a kulturní město,
vůně dřeva se Rožnov nezavil. Klenoty valaš-
ské lidové architektury můžeme spatřit ve Valaš-
ském muzeu. A v okrajových částech města po-
dnes stojí dřevěné chalupy, pamatující staré časy.

Málem zapomenutou etapou v historii Rožno-
va byla 154 let dlouhá existence klimatických láz-
ní. Jejich význam si město důstojnou ozvěnou
připomenulo právě v letošním roce 2005.

Návrat k přírodě

V závěru 18. a počátkem 19. století se úspěšně
šířila idea francouzského filozofa J. J. Rousseaua
o soužití člověka s přírodou. Bez velkého halasu
byly ověřovány přírodní a klimatické léčebné po-
stupy, na ty po prvních úspěších navázaly lázně,
ale k jejich pozdější světové proslulosti mnohdy
napomohla náhoda.

Kdo ví, jestli v roce 1796 c. k. rada a krajský
fysik dr. Kročák očekával tak velký úspěch, když
do Rožnova poslal čtyři neduživce s prsní choro-
bou, aby se léčili zdravým povětrím a žínčicí. Vý-
sledek přírodní terapie byl tak ohromující, že hned
následujícího roku poslal do Rožnova další nedu-
živce. Jejich počet se pak rok od roku zvyšoval,
neboť Rožnov se pro nemocné stal jedním z po-
žehnaných míst, „... kde již mnoho tisíc trpícím jim
uzdravení uděleno bylo ...“, jak uvádí Emil Litera
v roce 1872.

Velmi příznivé bylo zdejší klima. K úspěšné léč-
bě přispívaly také okolní lesy a horské louky oksy-
ličující a ozonizující ovzduší.

K věhlasu klimatických lázní přispěli především
 vynikající lékaři. Roku 1852 se v Rožnově ujal
léčebných věcí výtečný lékař z Vídně dr. František
Polanský. Za jeho vedení získaly klimatické
lázně světový ohlas. V závěru 19. století byl lá-
zeňským lékařem dr. Vladislav Mladějovský, léč-
bu terénní doplnil moderními léčebnými metoda-
mi. Lázeňští lékaři, a byly jich za éry lázeňství
téměř tři desítky, klimatické lázně Rožnov také vše-
možně propagovali. Přirovnávali zdejší klima
k tatrskému, také však ke klimatu věhlasného
švýcarského Davosu nebo italského Merana.
A doporučovali Rožnov svým klientům. Ti se do
dřevěného městečka hrnuli získat zpět ztracené
zdraví i navzdory obtížím s cestováním dostavní-
kem z Polomí u Hranic, později z Valašského
Meziříčí, a teprve po zřízení železnice v roce 1892
vlakem.

Návštěvnost rožnovských klimatických lázní
kulminovala v čase dostavby Lázeňského (dnes
Společenského) domu v roce 1875. Do Rožno-
va přijížděli hosté ponejvíce ze sousedních zemí,
ale i odjinud z Evropy, Asie i Ameriky. V době
největšího rozkvětu lázní navštívilo během lázeň-
ské sezóny tehdy třítisícový Rožnov na tři tisíce
lázeňských hostů!

Neoblíbený správce

Do počátečního poněkud chaotického rozvoje
klimatických lázní vznesl roku 1820 určitý řád teh-
dejší ředitel rožnovského panství Josef Vilém Dro-
bník. Podnes je uváděn jako muž přísný až bezo-
hledný a proto neoblíbený. Zapomíná se však,
že také jasnovidný. Záhy pochopil význam lázeň-
ství pro město a pojal myšlenku proměnit Rožnov
v léčebné místo. Především nařídil pro zvelebení
vzhledu města odstranit z rynku hnojiště a pře-
místit je i s chlévy do zadních traktů stavení. Z Há-
nice, což byl málo uspořádaný lesík v těsném
sousedství města, zřídil park, přikázal udělat v něm
cestičky a umístit lavičky k odpočinku. Založil lé-
čebný ústav, nechal postavit v Hájnici pavilonek a
pec na ohřívání žínčice.

I když Rožnované nebyli zpočátku novotami
příliš nadšení, příjem za ubytování a stravování
lázeňských hostů jim přišel velmi vhod. Také za-
čali dbát o to, aby se Rožnov jako vzhledné a
přívětivé městečko stal pro lázeňské hosty přitaž-
livější. Též bylo potřeba vyplnit volný čas lázeň-
ských hostů, tak začali Rožnované zakládat spol-

ky. Prvním z nich byl Okrašlovací, který dohlížel nejen na celkový vzhled města, ale pořádal také zábavy, organizoval vycházky a výlety pěšky i povozem, pořádal koncerty, tomboly, divadelní představení, pouti a další. V roce 1859 vznikl Spolek divadelních ochotníků, roku 1862 zpěvácký spolek Tetřev, také však Občanská beseda, kdy se v restauraci M. Baroše „... pěstil národní duch v občanstvu rožnovském.“ Roku 1890 vznikl Sokol rozvíjející kulturu a turistiku, roku 1920 Orel s podobnou náplní. Rozkošatělý život lázeňského městečka významně doplňovala lázeňská hudba.

Postaven Lázeňský dům

Původně Léčební či Lázeňský, dnes Společenský dům byl postaven v letech 1874 - 1875 za téměř 20 000 zlatých a ihned se stal srdcem klimatických lázní. Otevřen pro veřejnost byl s velkou slávou 4. července 1875.

V Léčebním domě byla kuchyně pro zhrívání žincice, místnost, kde se lázeňským hostům žincice vydávala, čítárna s knihovnou, velkými fotografiemi a skupinami květin okrášlený sál s jevištěm, byla zde ordinace síň a také byt domovníka. Od severní strany připojena veranda, která za nepříznivého počasí sloužila lázeňským hostům k promenádě.

stav neb důstojnosti lázeňského hosta. Za první světové války lázně velmi utrpěly a pro potíže se zásobováním musely být dokonce i zavřeny. Také druhá světová válka měla na jejich provoz nepříznivý vliv, ale příznivci klimatických lázní usilovali v poválečném období o jejich obnovu. Ještě v roce 1950 srovnávali městští lékaři MUDr. Jan Kavan a MUDr. Jaroslav Masařík klima rožnovské s tatranským. V té době překotných změn se však už někdejší dřevěné městečko stalo průmyslovou základnou a počet obyvatel se z pouhých tří tisíc během několika let zvýšil na téměř dvacet tisíc.

V roce 1950 se 154 let dlouhá historie rožnovských klimatických lázní definitivně uzavřela. Zůstala na ně památka v podobě Derscényho kříže pod Kozincem, postaveného roku 1858 uherským šlechticem jako vděk za navrácení bratrova zdraví na rožnovských nivách. A nejnověji pamětní deska umístěná na rekonstruovaném Společenském domě, která připomíná existenci klimatických lázní v historii města.

Rok v rožnovských lázních

Lázeňskými ozvěnami žil Rožnov po celý rok 2005. V lázeňském stylu se uskutečnila připomínka i dalších významných výročí, zejména udělení

Cestující v historickém parním vlaku Foto K. Matocha

lem nich dělo. Hosté se o Lázeňské neděli promenádováli mezi historickými stavbami Dřevěného městečka a navštěvovali lázeňské kavárničky. Dechový orchestr Mladý Jistebník zahrál skladbu z 30. let 20. století „Rožnovu zdar!“ složenou speciálně pro rožnovský lázeňský orchestr, která se stala neoficiální hymnou rožnovských klimatických lázní.

V závěru léta pak byl nedaleko Společenského domu vysazen Lázeňský hájek, na jehož vzniku se darováním stromů podílelo sedm lázeňských měst: Luhačovice, Jeseník, Karviná, Klimkovice, Lipová, Teplice nad Bečvou a Rožnov, každý strom je opatřen popiskou města, které jej věnovalo. V průběhu následujících dvou let budou v Lázeňském hájku do konečného počtu třiceti dvou dosazeny další stromy našich lázní, které takto začlení Rožnov do neformálního klubu lázeňských měst České republiky.

Na úspěchu „Roku v Rožnovských lázních“ se podílela také rožnovská Městská knihovna. Historii klimatických lázní připomenula čtením na kamenech a besedou o rožnovském lázeňství. V Týdnu knihoven při setkávání se žáky základních i středních škol pak bylo v dobových kostýmech připomenuto, co se v Rožnově před 209 lety při vzniku klimatických lázní začalo a co všechno se během následujících 154 let odehrálo.

Lázeňská neděle, 17. 7. 2005, návrat do časů lázeňského Rožnova

Foto K. Matocha

Na význam někdejšího Léčebního, dnes Společenského domu v historii města nezapomněli ani současníci a 4. června 2005 v rámci pořadu „Rok v rožnovských lázních“ odhalili na jeho průčelí, za účasti představitelů města i odboru kultury Zlínského kraje, pamětní desku, připomínající 154 let dlouhou etapu lázeňství v historii Rožnova. Slavnosti se účastnili také pánové, paní i děti v dobových kostýmech a dotvořili tak ve slunečném dni neobyčejnou atmosféru.

Už jen ozvěna

Lázeňská sezóna trvala každoročně od 15. května do 15. září. Správa lázní nechávala tisknout vkusně upravenou „Léčební listinu klimatického léčebního místa Rožnova“, kde bylo uvedeno datum ohlášení návštěvy lázní a také jméno,

městských práv Rožnovu roku 1880, která se uskutečnila pod korunou významného stromu jinanu dvoulaločného (Ginkgo biloba), který byl vysazen poblíž Lázeňského domu na památku jeho otevření.

Zcela v duchu někdejších lázní proběhla také Lázeňská neděle v Dřevěném městečku Valašského muzea. Vzácné hosty přivezl do Rožnova historický parní vlak a z nádraží do Dřevěného městečka historické automobily. Přijelo se žinčící. V dobových krojích byly předvedeny dobové tance a cviky na volném povětří. Hosty v dobových kostýmech snímala historická kamera. Byla také představena publikace Lucie Hambákové a kol. „Rožnov lázeňský“, která neobyčejně zasvěceně seznamuje čtenáře s tím, jak to kdysi v Rožnově s klimatickými lázněmi bylo a co vše se ko-

LITERATURA

Hambáková, Lucie a kolektiv: Rožnov lázeňský, Rožnov p. R. 2005, 95 s.

Kramoliš, Čeněk: Rožnovský okres, Brno 1907

Současná podoba bývalého Lázeňského domu

Foto archiv autora článku

Nad šálkem Dadákovy kávy

Jiřina Fabiánová
s použitím osobních vzpomínek
Jiřího Dadáka

V letošním roce na podzim uplynulo přesně sto let od doby, kdy začal se svým podnikáním ve Valašském Meziříčí mladý Arnošt Dadák. Že vám to jméno něco připomíná? Pokud si v této souvislosti vzpomenete na kávu, tak hádáte správně.

Muzeum ve Valašském Meziříčí, ve spolupráci s rodinou a současnými majiteli firmy, připomnělo na jaře r. 2005 významné datum vzniku Dadákovy pražírny na malé výstavě v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Nechyběly na ní dobové fotografie, domácí pražiče kávy, staré firemní krabice plné kávových zrn, náznak kavárničky s voňavou čerstvě uvařenou kávou na stole a pravým kávovníkem. Na slavnostní vernisáži se sešla více než stovka lidí a do Meziříčí přijeli i členové rodiny Dadákovy - mezi nimi syn zakladatele firmy pan Jiří Dadák s manželkou. Nad šálkem voňavé kávy mezi příbuznými a dávnými známými znovu ožívaly vzpomínky na rodiče,

sourozence, přátele, na firmu ...

Tak, pane Jiří Dadáku, vzpomínejte i pro naše čtenáře.

Můj otec Arnošt Dadák se narodil 5. září 1887 ve Valašském Meziříčí. Hned po vyučení si v roce 1905 se svým bratrem Václavem v domku na Zašovské ulici č. 334 založili obchod se smíšeným zbožím, v němž prodávali též čerstvou praženou kávu. S bratrem se později můj otec nepohodl a ten odešel někam do ciziny. Pamatuji si, jak po mnoha letech došel mému otci složitou cestou dopis z nemocnice ve francouzské Marseille, ve kterém mu oznamovali, že tam zemřel jeho bratr po kousnutí vzteklým psem.

V domku na Zašovské ulici se narodili také oba moji sourozenci – Arnošt 15.1.1920, Boženka 9.6.1922 a já 7.3.1926.

Otec využil toho, že do módy přicházelo pít kávu, a začal ji pražit ve velkém. Zpočátku ji rozvážel po okolních obchodech, ale jak postupně přibývalo zakázek, rozšířil své obchodní teritorium dál na Moravu a později, za první republiky, též na Slovensko. Už na počátku dvacátých let dovážel můj otec zboží ke zpracování z ciziny.

Na tu dobu si samozřejmě nemohu pamatovat. O některých věcech se sice doma hodně vyprávělo, ale protože jsem byl nejmladší, tak rodiče nepovažovali za nutné zabývat se událostmi, které už všichni znali. Později se mi však často stávalo, že někteří starší lidé přede mnou vzpomínali, jak byl otec ve všem pokrokový, jak se angažoval při volbě T. G. Masaryka za poslance do Říšského sněmu ve Vídni, jak aktivně působil v místním Sokole.

Byl mezi prvními, který si v době, kdy začal vysílat Český rozhlas, pořídil rádiopřijímač.

Později koupil otec pozemek u starého valašskomeziříčského nádraží (na rohu Sokolské a Palackého ulice), kde zařídil na tehdejší dobu moderní pražírnu kávy se dvěma pražicími stroji, se skladovacími a expedičními prostorami, balírnami a obytným rodinným domem.

(Arnošt Dadák) a čaje INDA. Břetislav navrhl také známý emblém holandského větrného mlýna používaný na balíčky čaje i na koření a své nadání uplatnil též při realizaci expozice firmy DADÁK, která byla součástí Výstavy práce a kultury města Valašské Meziříčí v r. 1935.

Ve snaze oživit výklady obchodů prodávajících kávu se otec rozhodl použít pro tento účel živé kávovníky. Nechal proto postavit dva vytápěné skleníky, přijal zahradníka a vzrostlé i kvetoucí kávovníky se začaly objevovat ve výkladech obchodů s kávou a na různých reklamních fotografiích. K tomu se přidaly patřičné firemní slogany, např. „Dadáková káva ješť pochoutkou našich rodin“, „Káva ARDA na stole – spokojenost v rodině“, „Káva ARDA – čaj INDA – pochoutky labužníků“ a vznikl nápaditý reklamní celek lákající nové zákazníky.

Někdy v třicátých letech byla vystavěna na Palackého ulici ještě další budova – mlýn na koření. Ještě dnes se setkávám s lidmi, kteří z žertu vzpomínají, že když procházeli kolem mlýna, kde se mlel pepř, mohli si do ruky vzít chléb namazaný sádlem a měli ho slušně opepřený.

Protože mého otce zajímal i způsob nákupu a dovozu surové kávy, čaje a koření ze zámoří, navštívil osobně několik velkých evropských přístavů, např.: Le Havre, Rotterdam, Hamburk a Gdyni.

Těsně před válkou v roce 1938 poslal otec svého staršího syna (mého bratra) Arnošta na zkušenou do Anglie, kde byl zaměstnán jako „volontér“ u velké dovozní firmy – tuším, že to byl Landsberg a syn. Bohužel se musel Arnošt zhruba po roce vrátit, neboť otec zemřel.

Arnošt Dadák v přístavu Hamburk, kde měla firma své sklady

Bylo to někdy okolo r. 1927, když jsme se do nového domova nastěhovali.

V třicátých letech se začala stále víc prosazovat konkurence a tím stoupala důležitost dobré reklamy a propagace. V tomto směru jsme měli štěstí. Otcův bratranec Břetislav Dadák, který u nás nějaký čas bydlel, měl vynikající tvůrčí schopnosti a uplatnil je i v naší firmě. Z té doby také pochází název kávy ARDA

Ve druhé polovině třicátých let se začínaly nad naší republikou stahovat mraky. Když nám v září v r. 1938 obsadili Němci pohraničí, vzal mne otec do auta a jeli jsme se podívat do Nového Jičína, kde se právě čeští lidé loučili se svými domovy. Na takové věci nejde zapomenout.

Všechny tyto smutné a tragické události otce nesmírně trápily. Když jsme v březnu 1939 přišli o svobodný stát založený T. G. Masarykem, to už otcovo těžce nemocné srdce nevydrželo. Zemřel ve věku pouhých padesáti dvou let!

Po jeho smrti se vedení firmy ujala maminka, ovšem za pomoci mého bratra Arnošta a několika spolehlivých vedoucích pracovníků.

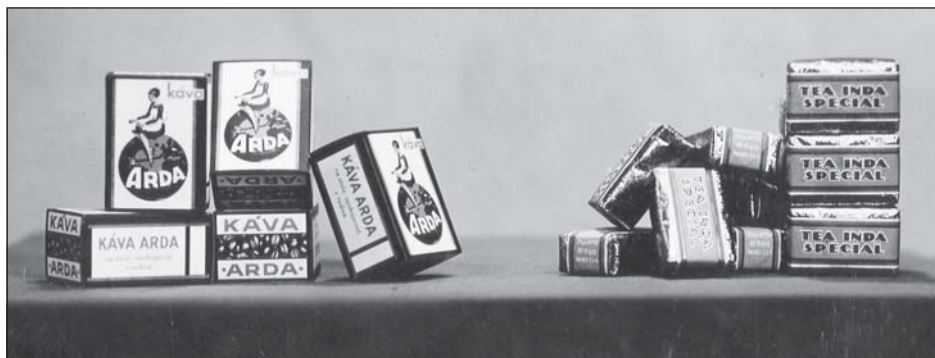
Za války vznikla v našem podniku spousta nových problémů. Zboží – káva, čaj a koření – bylo zakázáno dovážet. Ale podnik i my jsme museli nějak přežít. Nastala doba náhražek. Káva se vyráběla a prodávala pouze žitná nebo Melita, čaj Malona se zase vyráběl z malinového listí a ně-

Arnošt Dadák se svými dětmi Arnoštem, Boženkou a Jiřím v roce 1932

kteří lidé ho spíše kouřili než pili, pepř, to byl vlastně neutrální prášek mletý z kukuřičných klasů, ochucený mletým chilli kořením, které se k nám nějak dostalo a které se dalo mlít jen v plynových maskách. Nákladní auta firmy bylo nutné předělat na dřevoplyn, protože benzín pro civilní účely prostě nebyl k mání.

Když se blížil konec války a často byly vyhlášovány poplachy, museli jsme vždy na telefonický pokyn spustit na střeše umístěnou sirénu. Začátek náletu se ohlašoval přerušovaně po dvou vteřinách, konec – to byl táhlý tón. Osazenstvo podniku se za náletu vždy shromáždilo v improvizovaném krytu ve sloupy vyztuženém sklepě oby-

Reklama na výrobky ARDA a INDA

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Dobová instalace výrobků fy Dadák; vpravo chráněná firemní značka

ného domu. Při jednom z náletů jsme měli štěstí, protože dvě bomby spadly před náš mlýn na koření a tři u starého železničního nádraží. Odněslo to však všechna okna a střechy v okolí. Horší to bylo při osvobozování města, neboť Němci nechali na železničním mostě celé vagóny s nevybuchlými granáty a podminován byl také vedlejší silniční most. Když došlo k obrovské explozi, nadzvedlo nám to i krovky obytného domu a některé okolní domy byly zničeny.

Po válce vedl celý podnik můj starší bratr Arnošt a po jeho znárodnění se stal na nějakou dobu národním správcem. Pak ale přišla z Prahy skupina lidí, musela se provést inventura, prohlédali celý náš dům, včetně půdy a všech možných prostor. Hledali, zda u nás nejsou ukryty nějaké „černé“ zásoby. Všechno sice bylo shledáno bez závad, ale to nic neměnilo na jejich definitivním rozhodnutí, že syn bývalého majitele nemůže být ve vedení podniku. A tak jsme přišli o všechno.

Bratr Arnošt odešel pracovat k dopravnímu podniku, kde jezdil jako zaměstnanec ČSAD s nákladním autem na Slovensku při stavbě přehradního systému na Váhu. Později byl přeložen na autobusovou dopravu.

Moje sestra Boženka, vdova po místním právníkovi JUDr. Vladimíru Pupíkovi, se kterým měla malého syna, se opět provdala, tentokrát do Prahy. I když měla středoškolské vzdělání s maturitou, nikde ji nechtěli zaměstnat kvůli špatnému sociálnímu původu. Nakonec lepila figurky Švejků a jiných postavíček pro nějaké výrobní družstvo.

Já jsem byl v té době na vojně v Uherském Hradišti v záložní důstojnické škole. Pro svůj „nepatřičný“ sociální původ jsem byl převelen do Moravské Třebové k běžnému útvaru. Později

jsem si v civilu dodělal k obchodní akademii ještě strojní průmyslovou školu, ale ani tak jsem až do důchodu nesměl dostat jakékoliv vyšší místo s odpovídajícím platovým zařízením...

Tak končí své vzpomínky pan Jiří Dadák. Smutný konec jedné rodinné firmy, smutné životní osudy lidí... Cesty sourozenců Dadákových a podniku se rozdělily. Každý z nich musel začít hledat a sbírat kousky osobního štěstí jinde.

Jiří Dadák se věnoval lehké atletice, zejména hodů diskem a kladivem. Mohl sice trénovat až po náročných pracovních směnách, přesto dosáhl skvělých úspěchů. Byl to náš - dnes bychom napsali - „vrcholový sportovec“, ovšem za podmínek, které vrcholové rozhodně nebyly. Reprezentoval několikrát úspěšně naši republiku v hodů kladivem, ve kterém získal bronzovou medaili na mistrovství Evropy v Bruselu v r. 1950. Několikrát vytvořil československý rekord v této disciplíně a v r. 1952 se umístil na olympiádě v Helsinkách na čtvrtém místě!

Jiří Dadák dnes žije se svou manželkou Jindřiškou ve Zlíně a užívá si zaslouženého „důchodcovského“ klidu a rodinné pohody. Ztracené roky nejde vrátit, ale se zatrpklostí v duši také nejde prožít celý život. Na vyrovnaném a usměvavém Jiřím Dadákovi je vidět, že

si své střípky štěstí našel a že se z nich dovedl radovat.

A jak to dopadlo s firmou? Vyhláškou Ministerstva vnitra byl 17. srpna 1949 podnik Arnošta Dadáka znárodněn zestátněním a celý jeho majetek byl začleněn do firmy „Velkodistribuční podnik“, resp. „Velkodistribuční podnik, závod 47, balírna koření, Valašské Meziříčí“. Jméno Dadák sice zmizelo na čtyřicet let z názvu podniku, mezi lidmi však nikdy zapomenuto nebylo a ještě dlouho zaměstnanci balíren tvrdili, že pracují u Dadáka.

Zcela novou kapitolu začal podnik psát po r. 1989. Tehdy podala rodina Dadákových žádost o navrácení majetku. Podařilo se a v červnu r. 1993 oznamovali dědicové firmy „všem zákazníkům a příznivcům, že státní podnik Balírna Valašské Meziříčí přešla v privatizaci na dědice původního majitele“. Patřil k nim samozřejmě též Jiří Dadák. Rodina vypracovala privatizační projekt, ve kterém počítala s možností spojení stávajícího podniku s prosperující zahraniční firmou, zabývající se mj. výrobou kávy.

Dnes je Dadákův podnik součástí obrovské společnosti Kraft Foods (v České republice Kraft Foods CR s.r.o.) a jméno kávy DADÁK se objevuje po boku světových potravinářských obchodních značek.

I po stu letech tak zůstává dál ve Valašském Meziříčí vůně kávy a co je nejdůležitější, lidé v podniku nacházejí perspektivní práci. Tak hodně úspěchů do té další stovky...

Slavnostní vernisáž „Výstavy s vůní Dadákovy kávy“. Zleva: H. Olšovská (dcera J. Dadáka), J. Dadák, J. Dadáková (manželka), A. Dadák (vnuk Arnošta Dadáka), R. Bill (manžel vnučky A. Dadáka Svatavy)

Foto M. Ošťádal

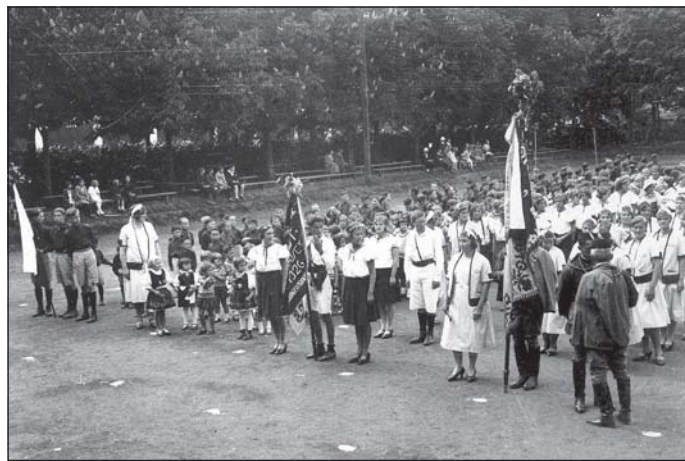
Vsetínská sokolovna v r. 1936

Žáci s br. Vojtjou Menšíkem v průvodu před veřejným cvičením v r. 1936

Cvičitelé Sokola

Nástup na hřišti u vsetínské sokolovny

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Veřejná cvičení Sokola na Vsetíně

Jiří Parduba

Nebývalý rozvoj a rozmach sokolství ve 20. a 30. letech minulého století dokládají úspěchy všesokolských sletů, najmě slavný X. slet v roce 1938. Byly podmíněny obětavou, dobrovolnou a nezištnou prací stovek, ba tisíců činovníků a cvičitelů v sokolských tělocvičných jednotách téměř ve všech městech i vesnicích naší vlasti. Venkovské, tj. mimopražské jednoty vytvářely jádro všech složek a dodávaly výborně připravené cvičence pro hlavní sletová vystoupení.

Slety byly vyvrcholením sokolské činnosti za údobí šesti let. Práce v jednotách však nesměřovala pouze k tomuto vrcholu. Byla zaměřena na pravidelnou a soustavou výchovu mravně ušlechtilého a tělesně zdatného člověka, schopného v případě nutnosti postavit se i obětovat k obraně vlasti a národa.

Cvičební rok každé jednoty byl završen obvykle začátkem července veřejným cvičením, kdy cvičenci předvedli obecně výsledky celoroční přípravy i úsilí o zlepšení své výkonnosti. Na

Vsetíně příprava na tuto akci začínala zpravidla po Novém roce, kdy do úvodní části bylo zařazeno několik taktů prostných, ale tak citlivě, aby nebyl narušen další běžný výcvik. V každé následné cvičební hodině bylo přidáno zase několik nových taktů, takže koncem května byla celá skladba nacvičena. Zpočátku se cvičilo na počítání, potom za doprovodu klavíru. Nebyly nahrávky na gramofonových deskách, ba ani jiný způsob hudebního doprovodu. To až v den veřejného cvičení se secvičovalo při dopoledních zkouškách s dechovkou.

Několik dnů před veřejným cvičením parta mužů nastoupila k úpravě laviček pro diváky. Cvičební plocha ležela asi 1 metr níž než její okraje, které měly dva stupně a na nich byly trvale zatlučeny dřevěné kůly. Na ty položili a hřebíky připevnili dřevěná prkna a sedadla byla připravena. Před zimou zase prkna odstranili a uložili v boudě, aby nehnla. Značky pro prostná byly natlučeny již dříve, při pěkném počasí se cvičilo na hřišti.

A jak vypadal průběh veřejného cvičení? Celé dopoledne probíhaly zkoušky doprovázené dechovou hudbou. Často se některé oddíly musely opakovat, aby se upravila rychlost nebo naopak zvolnění a souhra s hudbou. Někdy se secvičovalo téměř až do zahájení průvodu. Vedoucí jednotlivých skladeb stáli na tribuně u kapelníka, pokyny cvičencům mohli dávat pouze praporkem.

Neodmyslitelnou součástí veřejného cvičení byl průvod. Řadil se vždy na Horním náměstí u zámku a to takto: v čele byla nesena státní vlajka, někdy ji nesl i jezdec na koni. Za vlajkou pochodovali činnovníci jednoty spolu s br. starostou a vždy početná skupina v národních krojích. Následovaly jednotlivé složky cvičenců v sokolských krojích nebo cvičebním úboru, vedené svými cvičiteli, v tomto pořadí: žáčky, žáci, dorostenky, dorostenci, ženy a muži. Před blokem žen a mužů praporečník v dlouhých bílých rukavicích nesl historický prapor jednoty. Průvod uzavírali členové, kteří už aktivně necvičili – kvůli nemoci či vysokému věku.

Když dal br. náčelník povel k pochodu, spustila dechovka, bez níž by byl průvod nepředstavitelný, řízný sokolský pochod a cvičenci vykročili z Horního náměstí dolů Palackého ulicí. U pomníku prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka se průvod na chvíli zastavil a obvykle br. starosta nebo br. vzdělavatel se sestrou náčelníci položili k pomníku kytky květů nebo věneček. Poté už průvod pokračoval na most přes Bečvu k Dolnímu náměstí, Svárovem a Hlásenkou k sokolovně. Před ní zatočili na Bubelovu ulici vedle Rokytanky ke kaštanové aleji a zadní branou vstoupili na hřiště u sokolovny. Tam nastoupili do srazu a za

zvuků státní hymny byla vztyčena státní vlajka. Z náčelnického můstku, který byl součástí tribuny pro hudbu, bratr starosta jednoty několika větami přivítal diváky a hosty – cvičence z bratrských jednot z okolních vesnic i měst. Poté po jednotlivých proudech cvičenci vyklidili hřiště a rozjel se pestrý sled jednotlivých vystoupení.

Prostnými zaujali diváky nejprve žáci, po nich žákyň, dorostenky, dorostenci, ženy a poslední cvičili muži. Sledovat jen prostná by bylo pro diváky dost jednotvárné, to si dobře uvědomovalo náčelnictvo i cvičitelé, proto vždy po bloku prostných zařazovali další vystoupení jako změnu a zvýšení rozmanitosti a pestrosti. Třeba žáci předvedli závodivé hry, žačky nějaké tanečky, stejně tak i dorostenky, dorostenci ukázku atletických disciplín nebo úpolových cvičení či přetah lanem, ženy cvičily s kužely a tančila se i Moravská beseda. Vítané oživení přineslo i vystoupení Valachů v krojích. Všichni ale napjatě očekávali cvičení gymnastů nebo úpolových cvičení či přetah lanem, ženy cvičily s kužely a tančila se i Moravská beseda. Vítané oživení přineslo i vystoupení Valachů v krojích. Všichni ale napjatě očekávali cvičení gymnastů nebo úpolových cvičení či přetah lanem, ženy cvičily s kužely a tančila se i Moravská beseda. Vítané oživení přineslo i vystoupení Valachů v krojích.

Jak už bylo uvedeno, posledním číslem programu byla prostná mužů. Po jejich uvedení zůstali muži na cvičišti, aby vytvořili čestný doprovod při sejmutí a odnášení vlajky. Tím byla zakončena tělocvičná část veřejného cvičení.

Mnozí cvičenci, zvláště bylo-li parné počasí, využili možnosti osvěžení koupelí v bazénu a poté

se připojili k divákům, kteří se mezitím přesunuli k sokolovně. V prostoru mezi hřištěm a sokolovnou ve stínu pod stromy byly připraveny stoly a lavice a také dřevěný parket. Dechovka spustila polky a valčíky, na parketu se točili milovníci tance a pokračovala zábava do pozdních večerních hodin. Kdo chtěl, vrchovatě si užil tance, zpěvu i různého občerstvení. Dechovka se střídala s tamburaši naší jednoty, které dirigoval br. Vokáč.

A jak to bylo s občerstvením? V prostoru před podloubím sokolovny od rána bratři Petřvalský a Tábořský vařili v kotli guláš, syn br. Petřvalského Karel ohříval párky a další bratři pak naráželi a čepovali sudové pivo. Na místě mezi hřištěm, bazénem a dnešními lázněmi stály tři dosti velké dřevěné boudy. Jedna sloužila jako šatna, cvičilo-li se venku, také jako šatna pro koupající, v zímě jako převlékárna a ohřívárna pro bruslaře. V dalších dvou se přes zimu ukládala prkna na lavičky a stoly. Ty měly výklopnou delší stěnu, která položená na vzpěry sloužila jako prodejní pult. V nich sestry – hospodyňky – prodávaly frgály, zákusky, cukrovinky, limonády, víno a vařily čaj i kávu.

Na policích jedné boudy byly vystaveny ceny darované členy jednoty. Losy do tomboly na tyto ceny se prodávaly mezi přítomnými a bylo zajímavé, že každý los vyhrával. Žádanou atrakcí byla vždy střelnice, v níž se střílelo šipkami ze vzduchovky na papírové terče. Součet tří ran se zapisoval spolu se jménem střelce a kdo měl nejvyšší číslo, vyhrával první cenu, dosti hodnotnou. Mělo-li více střelců stejné číslo, docházelo v určenou hodinu k rozstřelu. Točilo se kolo štěstí,

házelo se míčky na pyramidu plechovek, také kroužky na láhve vzdálené asi tři metry.

Někdy pod podloubím sokolovny vyhrávala Matalíkova cimbálová muzika a netřeba říkat, že by o obecnost měla nouzi. Veselými písničkami dovedli udělat dobrou náladu a přispívali tak k pěkné odpolední pohodě.

Bylo samozřejmostí, že po cvičení bylo žactvo a dorost pohoštění párkem, limonádou a klínkem frgálu, muži a ženy gulášem a buď limonádou nebo sklenicí piva, co si kdo vybral.

Na Vsetín se sjížděli cvičenci z okolních jednot a my jsme jim zase vypomáhali naší účastí na jejich akcích. Bylo nádherné pozorovat tu jedinečnou vzájemnou bratrskou shodu, soudržnost a vstřícnost.

Tělocvičná část veřejného cvičení předvedla, jak Sokol přispívá k tělesné zdatnosti cvičenců, k upevnění jejich sebekázně a uvědomělému podřízení se společným zájmům a cílům. Následná zábava byla důležitou společenskou událostí, neboť lidi více sblížovala. Hudba i tamburaši tvořili kulturní část zábavy a nechyběl ani bujarý zpěv, veselé vzájemné škádlení kořeněné vtipnými příhodami. Nebylo třeba pochybných bavičů, ale lidé sami si zábavu vytvářeli a nebyli pouze jejími trpnými konzumenty. A to nám dnes moc schází.

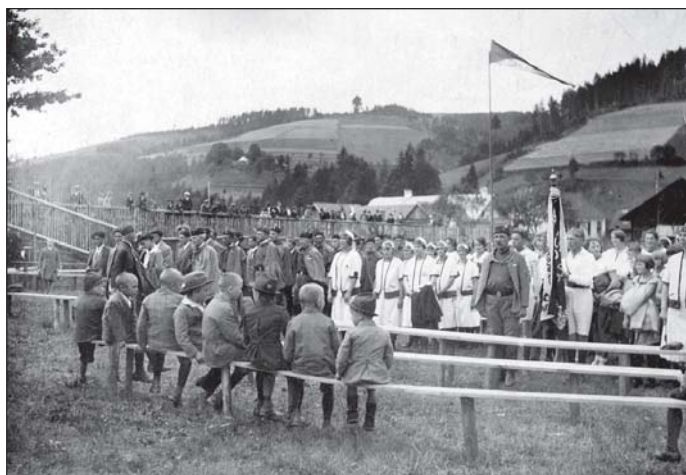
Závěrem dodávám, že všechny služby s veřejným cvičením spojené vykonávali členové jednoty rádi a samozřejmě bezúplatně. Čistý zisk byl použit jednak pro lepší vybavení sokolovny, jednak na příspěvky sociálně slabším členům na koupi kroje, cvičebního úboru, případně na úhradu nákladů při cestě na slet do Prahy.

Tamburaši v r. 1928

Koupaliště u vsetínské sokolovny

Vsetínští cvičenci na veřejném cvičení ve Velkých Karlovicích

Z veřejného cvičení Ve Velkých Karlovicích

Sestry sokolky na šibřinkách v r. 1936

Zimní radovánky a počátky zimních sportů na Valašsku

ve fotoarchivu Muzea
regionu Valašsko
ve Vsetíně

Vsetínští sánkaři připraveni na cestu „do vrchu“ na Dušnou

Sánkování v Liptále, 1910

Sánkaři na Soláni, 1911

„Ledový klub“ na rybníčku v Panské zahradě ve Vsetíně, poč. 20. stol.

Taneční kreace vsetínských bruslařů, 1913

Bruslení na rybníčku v Panské zahradě ve Vsetíně, 1912

Hokejové mužstvo vsetínského Sokola, 1936-1937

Bílou stopou na Kohútce v Javorníkách

Foto F. Bittner, 1939

„Učme se choditi na sněžnicích tak, bychom nohy kladli vedle sebe zcela souběžně. Nevycvičí-li se kdo v tomto ohledu dostatečně, křižují se mu při chůzi sněžnice v zadu neb i v předu, a následek toho – padnutí do sněhu! Není třeba báti se úrazu, zapadneme do sněhu jako do peřin, pouze to z počátku bývá nepříjemné, že padnuvšímu mnohdy dlouho ještě sebou házeti a povalovati ve sněhu, než podaří se mu povstati, aby za nedlouho – zase padl a s postavením se nových obtíží zakoušel.“

(Z pokynů začátečníkům v jízdě na ski, Časopis turistů, r. 1895)

„Po výstupu na hřeben začíná po pravé straně hřebenová lyžařská tura. Sjezd za sjezdem, velkolepé nové a nové rozhledy na všechny strany, opravdový zimní pohádkový film v délce 30 km. Turistická veřejnost nazývá tyto hory právem „eldorádem lyžařů“, neboť rozsáhlé jejich pláně působí dojem arktických krajin, sněhová architektura stromů a hor unáší lyžaře z napjaté enervující všednosti do nezapomenutelných pohádkových říší.“

(J. Ošťádal: Hrozenkovské Javorníky, In: Bezkydy - Javorníky, Věstník žup KČT Jesenické, Pobežkydské a Těšínské a Jesenické župy lyžařské, roč. IV., č. I., Opava 1930)

připravila H. Jabůrková

Karlovtští lyžaři na Javorníku v r. 1914

Vsetínští lyžaři v roce 1906

Lyžařská škola propagátora lyžování na Valašsku Cyrila Macha na Pustevnách, 30. léta 20. stol.

Lyžařský kurz „na suchu“, Vsetín 1935

Foto K. Puszkailer

Zbloudilý slon na Radhošti – hříčka zimní přírody
Foto E. Pavlíček, 1941

Pohled na údolí Velké Karlovice – Tisňavy. Historická fotografie pocházející z třicátých let minulého století. Patrná jsou četná mezemi dělená pole a loučky a solitérní stromy. Foto K. Puszkailer

Co má společného ovce a modrásek černoskvřinný?

Lukáš Spitzer, Jana Tkačíková

Odpověď na tuto otázku není tak jednoduchá, jak by se zdálo. Člověk nezasvěcený pravděpodobně mnoho společného nenajde. Vždyť se přece jedná o naprosto odlišná zvířata! Modrásek je zástupcem hmyzí říše, ovce je savec a navíc domácí zvíře. Když se ale na věc podíváme z jiného úhlu, objevíme velmi zajímavé spojitosti. Začneme ale hezky od začátku.

Člověk svou činností vždy významně ovlivňoval přírodu a krajinu kolem sebe. Před zhruba 8000 lety byl jeho vliv dosud malý a roztroušený. Největší rozmach osídlení a s tím spojeným výrazným ovlivněním krajiny nastal v době neolitické revoluce. Od té doby víceméně stabilně, když pomineme vliv epidemií a válek, velikost populace vzrůstala. Nejdříve byly osídleny a kultivovány nížiny v okolí velkých řek. Na tomto území žil člověk několik tisíc let. Do lesnatých vrchovin a pahorkatin trvale neexpandoval. Tyto nepřilíh úrodné oblasti totiž neposkytovaly vhodné podmínky pro zemědělství. S rozvojem dovedností a dokonalejšího nástrojového vybavení však rych-

le rostl celkový počet obyvatel. Na počátku 13. století byly tak nižší polohy již kompletně osídleny, kraj v té době již nebyl s to živit více obyvatel. Lid proto přistoupil k hledání dalšího vhodného životního prostoru. Vlny kolonizace se rozlily po celé České kotlině a zasáhly tak i valašské hraniční hory. Skromné archeologické nálezy ukazují, že určité pokusy o osídlení Valašska proběhly již dříve, podle všeho však nebyly z dlouhodobé perspektivy úspěšné a sídla periodicky vznikala a zanikala v krátkém čase.

Budování trvalých sídel se v pozdním středověku soustřeďovalo hlavně do oblasti dolního toku Vsetínské a Rožnovské Bečvy. Poté v 16. století

dochází ke kolonizaci i vyšších údolních poloh, o století později se pak již naplno rozjiždí pasekářský styl osídlování nových ploch. Lesy v té době neměly příliš vysokou cenu, používalo se jich pouze k pastvě a materiálu z nich ke stavbě obydlí a výrobě vnitřního zařízení. Proto se snažila vrchnost intenzivně urychlit jejich přerod na paseky a louky. Z luk a polí bylo totiž již možno vybírat daně. *Pasekářská kolonizace* šla ruku v ruce s *valašskou kolonizací*. Zatímco ta první vtiskla krajině její osobitý ráz, druhá, neméně důležitá, přinesla způsob hospodaření na pozemcích s důrazem na chov domácího zvířectva. Vždyť i samotné jméno *Valach* původem pochází z rumunštiny a užívalo se pro pastevce ovcí a koz.

Staré lesy postupně ustupovaly lesům *pařezinovým*, hlavně tzv. *javořinám*. Javořiny měly několik využití. Sloužily jako zdroj palivového dříví na zimu, ale hlavně jako pastviny a cenný zdroj sena a výmladků na zimu pro domácí zvířata. Pařezinové lesíky se postupem času, kdy na ně byl veden stále vyšší a vyšší tlak, měnily v pravidelné pastviny a sečené louky. Pastviny (zvané *pasínky*) tvořily rozsáhlé komplexy. Porostlé byly solitérními stromy (javory, lípami a dalšími), keři lisky a růže, ale hlavně jalovci. Vzrostlé stromy se pravidelně ořezávaly na tzv. *letinu* pro dobytek. Člověk jim tak vtiskl jejich nenapodobitelný tvar. Pastviny ležely na méně úrodných místech a podléhaly přesně danému způsobu obhospodařování. Z jara se na ně vyháněly ovce a kozy, posléze i hovězí dobytek. Na konci léta byly

již pastviny spásené, a tak se po sklizni obilovin dobytek přesouval na strniště. Pastviny tak měly dost času na regeneraci na příští rok. Takovéto komplexní a časově dělené obhospodařování zaručovalo velmi vysokou diverzitu lučních rostlin a zvířat.

Důsledkem toho všeho byl vznik ze současného pohledu velmi cenných ploch. Ještě v roce 1932 zabíraly jalovcové „pasínky“ s jižní či jihozápadní expozicí celých 24% veškeré zemědělské půdy! Kromě pravidelné pastvy se na těchto pastvinách přistupovalo v určitých periodách k vypalování a klucení keřů jalovce a růží. Vypalování bylo prováděno šetrně v časném předjaří tak, aby nebyla ohrožena dostatečná „úroda“ travin a bylin.

O rozdílech v technice pastvy a náročnosti hovězího dobytka a ovcí píše již Gustav Říčan ve svém díle „Pastviny okresu vsetínského v moravských Karpatech“ z roku 1932: „*Kráva je povahy liné, pase se trvale na jednom místě, důkladněji trávník vypásá a pohnojí, proto je na kraví pastvě porost hustší travinami a obsahuje více motýlokvetých a druhů pastvinných. Ovce je povahy těkavé, jednotlivé rostliny okusuje, hned přechází dále a méně pastvinu hnojí. Proto pastvy ovčí bývají na druhy bohatší*“. Ovce, která rostliny přímo okusuje, svou pastvou tolik nenarušuje travní drn jako kráva, která rostliny přímo trhá. Rozdíl je samozřejmě i v míře narušení sešlapem, který se velmi projevuje hlavně na strmějších pastvinách v podobě vodorovných chodníků, po kterých se zvířata pohybují.

Na jisté míře narušení (disturbance) jsou bytostně závislí mnozí obyvatelé pastvin z říše rostlinné i živočišné. Na pastvinách nás překvapí pestrá směsice barev a vůní květin a trav. I jednotlivé pastviny se liší tím, jaké květiny na nich můžeme najít. Na nápadných a pro Valašsko typických jalovcových pasíncích, které ještě dnes můžeme vidět např. v maloplošném chráněném území Uherská v Huslenkách, roste pestrá mozaika lučních druhů květin a trav. Pastviny

s jalovcem jsou na jižních a jihovýchodních svazích a díky tomu jsou ideálně osluněné, jsou teplejší a sušší, než třeba svahy severní. Na těchto pastvinách se setkáváme s nízkými mraveništi buď osídlenými nebo již opuštěnými. Mravenčí kopečky jsou porostlé druhy, které mají rády teplo a sucho. Najdeme zde koberce léčivé a nádherně vonící **mateřídoušky vejčité** (*Thymus pulegioides*), mezi ní vtroušený **jahodník obecný** (*Fragaria vesca*) s lákavými plody „jahodami“ a také třeba drobný tučnolistý **rozchodník tenkolistý** (*Sedum boloniense*) se zářivě žlutými květy.

Mimo mravenčí kopečky najdeme i statnější rostliny. Z trav dominuje nenápadný a graciální **psineček tenký** (*Agrostis capillaris*) nebo do deseti centimetrů vysoké trsy tvořící **košťava červená** (*Festuca rubra*). Tolik charakteristickou vůni čerstvě posečené trávy dodávají kumariny, které jsou obsaženy v další hojně trávě **tomce vonné** (*Anthoxanthum odoratum*), ostatně napoví nám to i její jméno. Z ostatních druhů, které na jalovcové pastvině najdeme, je to pampelišce podobná **máchelka srstnatá** (*Leontodon hispidus*), která kvete hojně na konci léta. Lidově se jí říká „koží brada“. Již z dálky je nápadný **pcháč bělohlavý** (*Cirsium eriophorum*), statná ostnitá bylina, které se lidově říká „valašská růže“ a je často námětem pro lidové umělce. Jedovatý **prýšec chvojka** (*Tithymalus cyparissias*) tvoří na pastvinách celá kola, dobytek ho nespásá, a tak se může nerušeně rozrůstat. Vázán na tento druh je vzácný **lišaj prýšcový** (*Hylles euphorbiae*). Známe jsou i pichlavé růžice **pupavy bezlodyžné** (*Carlina acaulis*), které se často suší a používají jako dekorace do suchých vazeb. Kořen pupavy bezlodyžné je silně aromatický a hořký. Od dávných dob byl používán jako léčivo a prodáván v lékárnách pod názvem „rákosový kořen“ nebo „kořen divokého artyčoku“. Jalovcové pastviny jsou druhově nejpestřejší, ale také nejvíce ohroženy zarůstáním dřevin a kapradinou **hasivkou orličí** (*Pteridium aquilinum*).

Modrásek černoskvřnný (*Maculinea arion*). Vzácný druh vázaný na extenzivně pasené louky.

Modrásek černoskvřnný (*Maculinea arion*). Odpovídající samec. Housenky jsou bytostně závislé na lokalitě s hojným výskytem svého hostitelského mravence rodu *Myrmica*.

Perleťovec maceškový (*Argynnis niobe*). V rámci České republiky velmi vzácný a sporadicky se vyskytující motýl. Na Valašsku dosud místy hojnější.

Pohled na asi 15 let neudržovanou bývalou pastvinu v Huslenkách – Bratřejůvce. Tato lokalita hostí stále původní pastevní druhy rostlin a živočichů. Jejich populace jsou však již velmi malé a vymírající. Foto L. Spitzer

Vzácné se na jižních svazích v nižších a středních polohách Vsetínských vrchů a Javorníků, zejména tam, kde podloží tvoří pískovce s vápnitým tmelem, vytvořily druhově bohaté porosty s řadou teplomilných druhů. Zde celé porosty širších listů vytváří statné trávy **válečka prapořitá** (*Brachypodium pinnatum*) a **sveřep vzpřímený** (*Bromus erectus*). Společně zde rostou druhy, které jinak najdeme mnohem jižněji nebo na mnohem vápnitějším podkladu. Je to smetanově nebo fialově kvetoucí teplomilný **černohlávek dřipatý** (*Prunella laciniata*) nebo **pcháč bezlodyžný** (*Cirsium acaule*), který je v rámci České republiky nejhojnější právě na Vsetínsku. Vzácně se vyskytují i další teplomilné druhy jako žlutokvětý **oman mečolistý** (*Inula ensifolia*) a nádherný **hořec křížatý** (*Gentiana cruciata*) s tmavě modrými květy.

Na mezích a na okrajích pastvin ve středních a vyšších polohách se vyskytují podhorské a horské trávníky s trávou **smilkou tuhou** (*Nardus stricta*), která vytváří trsy ostré a drsné trávy. Tyto pastviny jsou druhově chudší, už na nich nenajdeme zářivé orchideje. Z bylin zde často najdeme nevonnou **violku psi** (*Viola canina*)

Saranče vrzavá (*Psophus stridulus*). Druh indikující zachovalé extenzivně pasené louky. Při jejím hlasitém letu jsou jasně patrná její červená křídla. Často provází svým rozšířením modráška černoskvrného.

Vstavač osmahlý (*Orchis ustulata*). Vzácný druh orchideje, velmi zranitelný zanedbáním péče o lokality svého výskytu. Foto J. Pavelka

s bledě fialovými květy, **mateřídoušku vejčitou (*Thymus pulegioides*)** a drobný modrokvětný **vítod obecný (*Polygala vulgaris*)**. Na těchto pastvinách najdeme i **vřes (*Calluna vulgaris*)** nebo **borůvku (*Vaccinium myrtillus*)**.

Na pastvinách roste také celá řada orchidejí z čeledi vstavačovitě. Fialově kvetoucí **vstavač kukačku (*Orchis morio*)**, ačkoli měl dříve spojitě rozšíření, už najdeme jen na několika desítkách lokalit. Vzácný je i **vstavač osmahlý (*O. ustulata*)**, který má vrcholek květenství tmavě červohnědý a spodní část s bílými květy. Opravdu vypadá, jako by ho shora někdo připálil. Semínka vstavače osmahlého potřebují pro úspěšné vyklíčení nezapojený travní porost s častými narušeními až na hlinitý podklad. Jinak snadno podléhají konkurenčně silnějším rostlinám. Žlutě nebo růžově může kvést brzy na jaře orchidej **prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*)**. V létě zase můžeme potkat růžové a vonné květy orchideje **pětiprstky žežulniku (*Gymnadenia conopsea*)** a další vzácné a ohrožené druhy.

Díky přihnojení luk a intenzifikaci hospodaření na jedné straně a díky zarůstání extenzivních pastvin v nedostupných polohách na straně druhé došlo k situaci, že v současné době patří většina lučních orchidejí k velmi ohrožené skupině naší i evropské květeny. Je to způsobeno nejen úbytkem vhodných lokalit, na kterých by mohly růst, ale také změnou ekologických podmínek prakticky na všech místech, kde ještě v nedávné minu-

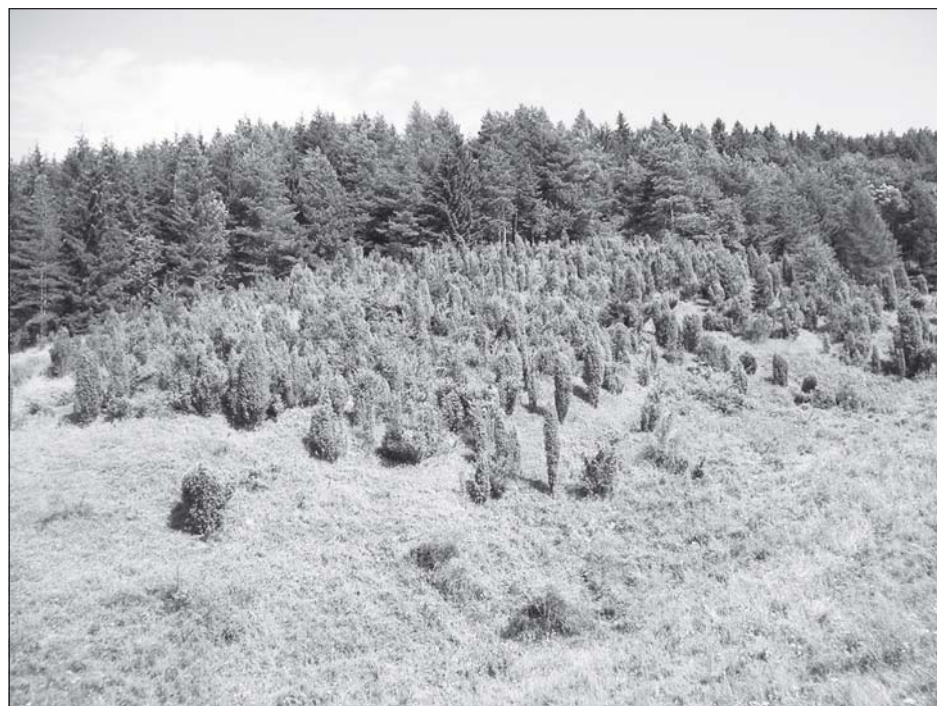
losti byly hojné. Pro svou citlivost na hnojení a kyselé deště jsou dobrými ukazateli nenarušeného prostředí. Více než polovinu našich orchidejí můžeme hledat na loukách a pastvinách. Jejich růstu prospívá pravidelné kosení nebo i extenzivní pastva. Žijí celý život nebo alespoň jeho část ve spojení s houbovými vlákny, kterými přijímají z půdy výživné látky. Bez tohoto soužití (symbiózy) jejich semena v přírodě neklíčí. Proto je, na rozdíl od tropických druhů, pěstování i přesazování našich orchidejí velmi problematické a velmi málo úspěšné. Záchrana orchidejí spočívá především v udržení optimálních podmínek na místech jejich výskytu. U lučních druhů orchidejí je nutné pokosit louku alespoň jednou za rok a pokosenou travu zkompostovat nebo spálit. Ideálním způsobem údržby takové lokality je extenzivní pastva ovci. Louky se nesmí rozorat. Musí se z nich odstraňovat náletové dřeviny, nesmí se zde používat hnojiva.

Valašsko je poslední oblastí, kde jsou dosud rozšířeny vzácné pastviné druhy denních motýlů. Ještě v roce 1962 Novák ve své publikaci *Denní motýli* označil dva v rámci České republiky dnes již téměř vyhynulé druhy **modráška černoskvrného (*Maculinea arion*)** a **perleťovce maceškového (*Argynnis niobe*)** jako nejhojnější zástupce řádu Lepidoptera na pastvinách v podhůří! Zastavme se na chvíli u modráška černoskvrného. Tento velký modrásek v minulých stoletích na pasincích dominoval. Ve sbírkách muzea ve Valašském Meziříčí je deponováno množství starých preparovaných kusů, které pocházejí ze začátku dvacátého století. Po druhé světové válce v souvislosti s řízenou změnou hospodaření a pozemkovou reformou HTÚP začalo nenápadně tohoto druhu ubývat. Z konce šedesátých let jsou poslední zprávy o stabilním výskytu tohoto druhu na lokalitě Vřsky – Díly ve Vsetíně. Dle sdělení RNDr. Josefa Chmely byl v obci Pozděchov a jejím okolí ještě na začátku sedmdesátých let modrásek černoskvrný velmi hojný: „...tečkované modrásky jsme vůbec nechytali, pro-

tože jsme je již ve sbírce měli. Jenom jsme vždycy koukli, jestli je to on, a nechali ho být.“ Z té doby také pocházejí poslední lokalizované preparované kusy, které má naše muzeum ve svých sbírkách. Z osmdesátých let již nemáme žádná data. Když z krajiny zmizí nějaký do té doby hojný motýl, nikdo si této změny dlouho pořádně nevšimne.

Po roce 1989 odborníci na motýly znejistěli a začali po tomto motýlovi pátrat. A poznali nerednostnou skutečnost. Na drtivé většině území České republiky nebyl po mnoho let nalezen, nepozorovaně zde již vyhynul. Tu a tam přežívá hrstka posledních populací o velikosti několika kusů, které jsou změnou hospodaření stejně odsouzeny k zániku (např. ve vojenském prostoru Boletice v jižních Čechách). I na Valašsku byly až do letošního roku známy jen dvě lokality s ověřeným výskytem tohoto motýla. Jedna z nich v Huslenkách byla hodnocena jako relativně nejsilnější v celé ČR.

Proč ale masivní vymírání modráška vůbec proběhlo? Co je jeho příčinou? Zde se konečně dostáváme k odpovědi na otázku, kterou jsme si položili na začátku tohoto povídání. Co má tedy společného ovce a modrásek černoskvrný? Modrásek černoskvrný je druh motýla, který má velmi specifické životní nároky. V červnu a na začátku července klade samička po oplození vajíčka jednotlivě na květy své živné rostliny – mateřídoušky vejčité. Housenka se jimi po vylíhnutí živí jen několik málo týdnů. Ještě v létě se spouští na zem, kde vstupuje do další velmi náročné etapy svého života. Čeká zde a svým pachem ze speciálních žláz láká dělnice mravence rodu *Myrmica* (červení žahaví mravenci). Dříve se tvrdilo, že jako adoptivní rodič může sloužit pouze jediný druh mravence – *Myrmica sabuleti*. Dnes se již ví, že je housenka schopna úspěšného vývoje i u jiných druhů. Dělnice ji poté opatrně uchopí a přenesou do mraveniště. Housenka se ale za tuto službu mravencům nehezky odvděčí. V mraveništi totiž požívá nejen ochrany před predátory, ale i

Pohled na zarůstající bývalou jalovcovou pastvinu v údolí Halenkov – Hluboké. Jalovcové keře zde již dosahují značného stáří, před několika lety došlo k odstranění vzrostlého stromového náletu. Foto D. Halata

Extenzivně pasená louka v obci Halenkov. Pastviny, velmi bohaté na koncentrované porosty mateřídoušky a dalších pastevních rostlin, jsou velmi vhodné pro úspěšný vývoj modráška černoskvrnného. Foto L.Spitzer

larvy a kukly mravenců! Velmi tak mraveništi škodí. V případě, že bylo do mraveniště doneseno několik housenek naráz, mohou ty i samotné mraveniště zahubit! Na jaře příštího roku aktivuje po zimním spánku, dokrmí se (jak jinak než na larvách) a zakuklí. Motýl se záhy poté líhne a rychle se snaží opustit mraveniště. Mravenci na něj již útočí, protože přeměnou v dospělce přišel o své voňavé žlázy a stal se tak pro dělnice atraktivní pouze jako kořist. Pro tuto příležitost je porostlý jemnými chloupky, které se snadno stírají. Útočícím dělnicím zanášejí kusadla, která si musí instinktivně ihned vyčistit. Motýl má tak čas k úspěšnému opuštění svého bývalého bydliště.

A ve složité bionomii modráška je tak zásadní problém, který jej přivedl na pokraj vyhynutí. Pokusme se shrnout nutné podmínky pro jeho život:

1. Motýl potřebuje mateřídoušku.
2. Mateřídouška roste jen na velmi osluněných stráních.
3. Úspěšnost adopce housenky je vysoká v případě, že je hnízdo mravence přímo pod mateřídouškou.
4. Pro vývoj jedné housenky motýla je potřeba hnízda o velikosti alespoň 200 dělnic.
5. Tak velká hnízda mravenců jsou pouze pod velkými, až 1 metr v průměru rozsáhlými porosty mateřídoušky.
6. **Tak velké porosty mateřídoušky jsou jen na pastvinách, kde je prováděna extenzivní pastva ovce.**

Do podobné situace jako modrášek černoskvrnný se dostal i **perleťovec maceškový (Argynnis niobe)**. Tento druh byl stejně jako předchozí motýl hodnocen jako velmi hojný v podhůří. V současné době se jeho bohatší výskyt v rámci ČR také omezuje jen na Valašsko. V porovnání s m. černoskvrnným nemá tak komplikovaný životní cyklus. Je však citlivý na stejné negativní vlivy. Jeho housenky žijí na violkách, což jsou konkurenčně velmi slabé rostliny. Potřebuje navíc velmi slunné trávníky, protože jeho

housenka ke svému vývoji vyžaduje hodně tepla. A nakonec dospělci vyžadují blízkost keřů a nízkých osluněných stromů, do kterých se na noc a za nepříznivého počasí ukrývají. Jeho přesné životní nároky bohužel nejsou přesně známy. Z důvodu drtivého ústupu tohoto druhu v celé Evropě se však usuzuje na vliv změny hospodaření na pastvinách.

Mezi další ohrožené motýly pastvin patří **hnědásek kostkovaný (Melitaea cinxia)**, **soumračník čárkovaný (Hesperia comma)** a **perleťovec fialkový (Boloria euphrosyne)**. Hnědásek kostkovaný i soumračník čárkovaný potřebují pro svůj život mechanicky narušený travní drn. V případě s. čárkovaného dokonce samička po oplození pobíhá po zemi na narušeném místě (např. zaschlý otisk kopyta nebo kraje dobytčích stezek) a klade vajíčka jednotlivě na předem vybrané rostliny **kostřavy červené (Festuca rubra)**. Denní motýly na těchto lokalitách vzácně provází i **saranče vrzavá (Psophus stridulus)**. V případě, že na louce tato saranče žije, nemůžeme její výskyt přehlédnout. Při vyrušení hřmotně vzlétá z vegetace, přičemž ukazuje svá jasně červená křídla. Pokud ji dostihneme a prohlédneme si ji zblízka, překvapí nás její nenápadné tmavohnědé zbarvení.

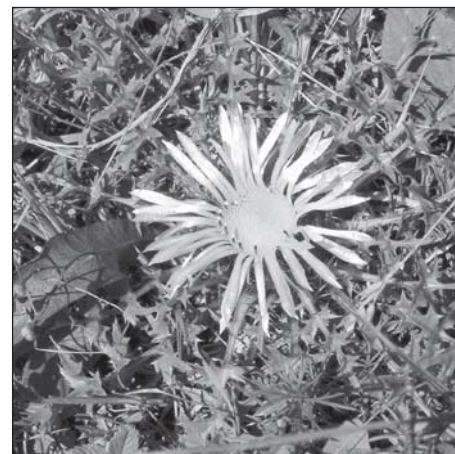
Celkově lze říci, že pastviny v kombinaci se zarostlými mezemi a lučními prameništi hostí v našem kraji nejbohatší společenstva hmyzu. Bohatší jsou v rámci celé České republiky pouze stepní oblasti na jižní Moravě. Na našich pastvinách navíc žije velká spousta druhů, jejichž přirozeným biotopem jsou stepní porosty či vyprahlé skalní xerotermy. I v současné době však stále není dokončen monitoring všech druhů hmyzu, takže pastviny mohou skrývat spoustu dalších vzácných drobných druhů motýlů a mūr, blanokřídých, much, kříšů a dalšího hmyzu.

A co se tedy po druhé světové válce změnilo? V padesátých letech došlo v celé republice

k výrazné změně v hospodaření. Valašsko tehdy bylo vybráno jako hlavně pastvinářsko-lukařská oblast, která byla stejně jako ostatní oblasti nucena do co nejvyšších zemědělských výkonů. Vlášdu nad zemědělskou produkcí převzala Jednotná zemědělská družstva. Došlo k zcelování pozemků a značně se rozšířila pastva hovězího dobytka. Komplex pastvin nebyl dostatečně úživný pro mnohosethlavá stáda dobytka. Docházelo proto k zvýšenému hnojení chudých jalovcových pasínek, což mělo za následek jejich znehodnocení z hlediska kvality biodiverzity. Na pastvinách se naráz pohybovalo obrovské množství zvířat, které je svou činností dále devastovalo. Výrazně se omezilo drobné hospodaření, které bylo dříve zárukou tradiční a vyvážené péče o pozemky v soukromém vlastnictví. Lidé byli po generace vázání ke svým pozemkům, o které se také velmi pečlivě starali. Vždyť na nich záviselo jejich žití! Kolektivizace tak způsobila vytržení těchto obyvatel z jejich přirozeného prostředí, ale hlavně zničila mnoha generacemi předávané rodinné stříbro – děděné pozemky. Došlo k vykořenění lidí z jejich prostoru.

Pcháč bělohavý (Cirsium eriophorum), lidově zvaný „valašská růže“, často rostoucí na pastvinách. Foto L.Spitzer

Pupava bezlodyžná (Carlina acaulis). Vytvalá bylina s velice krátkou lodyhou, její listy, které připomínají bodlák, jsou uspořádány ve zvláštní přízemní růžici. Květní úbory se za deště zavírají, rozevířeny jsou jen za sucha. Vyskytuje se na sušších výslunných stráních a pastvinách. Foto L.Spitzer

Mladý smrček na bývalé pastvině v údolí Huslenky – Bratřejůvka. Zalesňování opuštěných pastvin je stále velmi palčivým problémem. Foto L. Spitzer

Ačkoliv na Valašsku žily vedle sebe tyto rostlinné a živočišné druhy po několik staletí, výše popsané změny dlouhodobě přežít nedokáží. Do dnešních dnů se z jejich původního dominantního výskytu zachovala jen torza. Po roce 1989 pravděpodobně za příslušných 5 minut 12 došlo k uvolnění poměrů. Družstva až na výjimky padla či výrazně omezila svou činnost, mnozí lidé se mohli vrátit k původnímu maloplošnému hospodaření. Při letošním mapování rozšíření denních motýlů byly na Valašsku objeveny nové (možná dříve opomíjené) pastviné lokality s výskytem ohrožených druhů hmyzu. Na většině těchto lokalit byla po letech opět zavedena extenzivní pastva, o kterou se starají sami vlastníci. Na první pohled tak budoucnost pastviných druhů vypadá optimisticky. V současné době však spousta vlastníků nepoužívaných pastvin či jiných neperpektivních zemědělských pozemků (na nichž právě závisí život zmiňovaných živočichů) opět přistupuje k zalesňování buď stromky pro vánoční trhy, nebo přímo lesem. Obojí má pro bohatost života na pastvinách naprosto zhoubné následky. Pastviny mají svou vlastní specifickou fyziognomii, živočišné na nich žijící zase velmi vyhraněné teplotní a jiné nároky. Zvýšení zástinu ať

prostým zarostením pastviny vysokými bylinami či přímo lesem nenávratně způsobí jejich záhubu.

V poslední době pod přímou podporou dotační dochází k sečení mnoha pozemků, které dříve ležely ladem. Toto je samozřejmě velmi záslužná činnost, není však všespasitelná. Jednoróčním kompletním sečením motorovou sekačkou je podpořen růst mnoha druhů ohrožených rostlin, především je ale zabráněno nevyhnutelnému sukcesnímu nástupu křovin a lesa. Živočiškové však bohužel mají složitější životní nároky, které nejsou pouhou sečí uspokojeny. Člověk používající sekačku pokosí v dřívě většině celou určitou louku v jeden termín, což značně naruší potravní nabídku, na které jsou hlavně motýli velmi závislí. Dříve totiž docházelo k mozaikovému postupnému sečení, takže měli motýli vždy dostatek nektaru pro svůj energeticky velmi náročný život. Motorová sekačka také nebere příliš ohledy díky své razanci a nízkému seku na drobné terénní nerovnosti. Tyto jsou často tvořeny právě kopečky s mravenci a jsou po seči úhledně zarovnané. Louka má tak po několika secích velmi homogenní povrch, který je bohužel téměř prost všech původních mravenčích kolonií, které na narušení svých hnízd reagují čilou migrací do klidnějších míst.

Pouze extenzivní pastva ovci spojená s periodickým dokosováním a odstraňováním keřovitého náletu, prováděná přibližně stejným systémem jako v předchozích staletích, zaručí udržení a snad i zvýšení životaschopnosti populací mnoha velmi vzácných rostlinných a živočišných druhů.

LITERATURA

Pavelka J. et Trezner J. [ed.] (2001): Příroda Valašska (okres Vsetín). ČSOP 76/06 Orchidea, Vsetín.
Projekt Valašská krajina (www.valasskakrajina.cz)

Celkový pohled na lokalitu s výskytem vzácných pastevních druhů motýlů a rostlin v obci Huslenky. Jižní expozice a nepřetržitá pastva po mnoho desítek let zaručuje vhodné podmínky pro mnohé teplomilné druhy.

Foto D. Halata

Ústup jedle v maloplošných chráněných územích na Valašsku

na příkladu PR Kutany

Jana Tkačíková, Jan Tkačík

Společenstva s převahou buku a jedle, doplněná smrkem a širokolistými listnáči (jako např. javor klen, jilm horský a jasan ztepilý), představují v středoevropských podmínkách primární lesní ekosystémy v submontánních až montánních polohách. Charakteristické pro ně je cyklické střídání různých stádií a fází lesa závěrečného. Jedle se od definitivního zformování současné vegetační stupňovitosti (od subatlantiku, tedy asi 700 let před Kristem až 600 let po Kristu) projevuje jako přizpůsobivý druh, schopný nejen přežít ve vypásaných lesích, ale šíří se do nižších poloh hlavně na úkor buku až do novověku. Naopak od druhé poloviny 19. století a prakticky až do současnosti jedle až kalamitně ustupuje z nižších poloh, tedy z lesů dubobukového a bukového lesního vegetačního stupně, které byly ve středověku devastovány pastvou. Současně probíhající plíživý ústup jedle z generace na generaci v lesích jedlobukového vegetačního stupně nebyl zdaleka tak výrazný. Ostatních dřevin, jako je buk či smrk, se tato změna nedotkla. Zhruba od 80. let 20. století se zdá, že jedle začíná v některých částech České republiky regenerovat. Příkladem mohou být právě Moravské Karpaty.

K tak často diskutované obnově jedle v dnes převážně bukových porostech jedlobukového lesního vegetačního stupně lze konstatovat, že vývojový cyklus přírodních jedlobukových lesů trvá 350 – 400 let, přičemž trvání určuje jedle jako dřevina s nejdelším fyzickým věkem. Životnost buku je podstatně kratší, trvá cca 200 – 250 let. Tato značná rozdílnost v životnosti dvou základních dřevin společenstev jedlobukových lesů podmiňuje složitost vývojových procesů (typicky značná diferencovanost porostních struktur ve stádiu dorůstání, tedy typické části lesa s dominancí jedle a části s dominancí buku). V rámci jednoho celkového vývojového cyklu se během jedné generace jedle vystřídají přibližně dvě generace buku. V důsledku časové rozdílnosti výměny generací dřevin se v rámci vývojového cyklu výrazně mění zastoupení těchto druhů podle počtu a objemu.

Dnes se můžeme s odrůstajícím přirozeným zmlazením jedle setkat snad jen v porostech s režimem ochrany maloplošně chráněného území, za předpokladu mechanické ochrany semenáčků před tlakem zvěře. Jedle jako dřevina tolik typická pro Valašsko se ale pomalu vytrácí i z chráněných jedlobukových porostů. Na příkladu přírodní rezervace Kutany se můžeme zamyslet nad možnými důvody ústupu této dřeviny.

Úspěšné zmlazení jedle v PP Halvovský potok

Foto L. Spitzer

Již v době jejího vyhlášení (1969) tvořily jádro PR Kutany přestálé lesní porosty s počínající samovolnou obnovou jedle a buku. Nejstarší porosty v rezervaci dnes mají až 180 let. Podle tohoto stáří lze usuzovat, že na počátku 19. století byly tyto lesy možná hospodářsky využívány. Sloužily jako zdroj bukového dříví pro potřeby vsetínských skláren. Pravděpodobně byly v několika fázích vytěženy (obnova zřejmě formou velkoplošných clonných sečí bez následné umělé kultivace), ale nebyly zalesněny smrkem, naopak byly ponechány samovolné obnově z přirozeného zmlazení. Odlehlost a s tím spojená obtížná technologická dostupnost lokality přispěly v minulém století k nedotěžení porostů tehdejšími organizacemi Státních lesů a k následnému začlenění do sítě maloplošně chráněných území.

Třicet pět let po vyhlášení statutu maloplošného chráněného území (MCHÚ) pokročil proces rozpadu lesního porostu jen zvolna, a to jen „díky“ fyzickému odumírání nejstarších buků (věk asi 180 let) a postupnému zhoršování zdravotního stavu nejstarších jedlí. Aktuální stav v PR Kutany tedy vzdáleně připomíná rozhraní mezi stadiem optima a rozpadu. Téměř kompaktní zápoj korun, znemožňující aktuálně odrůstání jedle ve zmlazení, není pro převážně bukové porosty typický, byl však formován účelovými hospodářskými zásahy v první polovině 20. století – probírkami. Ty jsou v převážně listnatých porostech motivovány snahou po zhomogenizování korunné vrstvy. V době vyhlášení PR byla tak již vytvořena hospodářsky žádaná struktura lesa – jednoduchá, v podstatě s jednou vrstvou buku a s jedlí v nadúrovni. Tato struktura lesa je těžce přirozeně narušitelná. Musíme si tudíž uvědomit, že porosty v PR Kutany se prakticky až po 40 letech statutu chráněného území začaly pozvolna rozpadat, přičemž tento proces bude velmi dlouhý (počítáno v lidských generacích).

Pro srovnání v nedaleké přírodní rezervaci Halvovský potok, vyhlášené rovněž z důvodu

zachování společenstva jedlobučin, je v současnosti hojná samovolná obnova buku i jedle na rozhraní s vytěženým lesem hospodářským, nebo na místech přirozeně rozvolněného korunnového patra (kamenité hřbety). Nutno podotknout, že odrůstající jedle je před okusem v této lokalitě chráněna nátěry repelenty. Vývoj a obnova porostu v PR Halvovský potok dokládá, že nepřítomnost přirozeného, životaschopného zmlazení jedle v PR Kutany způsobuje nedostatek světla při půdním povrchu. Nejstarší části lesa v PR Kutany, ve kterých by i samovolná obnova jedle byla nejžádanější, jsou navíc lemovány vzrostlým hospodářským lesem, který znemožňuje průnik alespoň světla bočního.

V 70. letech 20. století byly v PR Kutany zbudovány kontrolní oplocené plošky k vyhodnocení odrůstání jedle bez vlivu velkých býložravců. Tato záslužná práce však byla posléze znehodnocena nulovou údržbou oplocení. Do kontrolních ploch byly snad dokonce uměle kultivovány jedlové sazenice. Vliv spásání přirozené obnovy spárkatou zvěří (jelení, srnčí i mufloní zvěř) je jistě i v případě tohoto chráněného území důležitý, rozhodující je však velmi pozvolné rozvolňování korunnového patra.

Řešení se nabízí hned několik. Buď ponecháme porosty chráněných jedlobučin samovolnému vývoji a po čase v nich najdeme jen čisté bučiny, protože mnohem vitál-

nější buk nedovolí jedli se zmlazovat, jestliže jedle nemá při procesu přirozené obnovy dostatečný časový předstih – 15 až 20 let. Bude ale zajímavé pozorovat ničím nerušený vývoj původně hospodářského lesa. V tom případě by bylo velmi nevhodné, spíše přímo kontraproduktivní, definovat priority ochranných opatření či stanovovat preference jednotlivých druhů fytoocenózy. Nebo se nabízí řešení opravdu zachovat společenstva jedlových bučin, za kterým účelem byla zřízena i maloplošná chráněná území. Lze udržovat jedle v podrostu pomocí individuální ochrany, tedy zaplacením semenáčků. Dnes jsou ovšem tyto semenáčky v mnoha případech retardované mnohonásobným okusem. Navíc je tradován názor, že jedle v podrostu přežívá desítky let a pak v případě uvolnění prostoru dokáže rychle zareagovat. To platí pro jedle o výšce 1 nebo 2 metry, nikoliv pro malé semenáčky. Jedle je sice stínomilná dřevina, ale nikoliv stínobytná. Navíc řešení v podobě mechanické ochrany semenáčků je velmi dlouhodobé. Nebo se nabízí řešení, které už není tolik známé, a tím je vhodné hospodaření v lesních přírodních rezervacích za účelem udržení dostatečně reprezentativního společenstva, tedy jedlobučiny, ve které najdeme jak buk, tak jedli. Tato opatření spočívají především v prosvětlení stávajících porostů. Nebojme se řízené těžby v chráněných rezervacích.

Závěrem tedy shrňme, že samovolné obnově jedle brání permanentní tlak zvěře likvidující nové pokolení lesa. Pro zmlazování jedle nejsou v porostech dostatečné světelné podmínky a situaci nepříspívá ani konzervativní přístup orgánů ochrany přírody k ochraně lesa. Vždyť ve většině porostů zařazených do kategorie přírodních či národních přírodních rezervací byl jejich vývoj zpočátku formován lesníky. Jedlobučiny – tak jak je známe – jsou výsledkem řízeného lesního hospodářství. Nynější požadavky ochrany přírody akceptují pouze spontánní přirozené procesy. Nosná díla účelového managementu chráněných území – plány péče, tak musí vycházet kromě podkladů geobiocenologických i z respektování vývoje hospodaření a stupně antropizace lesních společenstev.

Stejnoký buk v PR Kutany

Foto J. Tkačíková

Mistr Augustin Mervart, 30. léta 20. stol.
Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Augustin Mervart (1889-1968) Srdcem na Valašsku a tělem na Hané

Olga Mehešová

Rodným krajem malíře Augustina Mervarta – bytostného krajináře – bylo Valašsko. V městečku Krásně nad Bečvou, později připojenému k Valašskému Meziříčí, se narodil 30. prosince 1889 jako nejmladší z desíti potomků skláře Antonína Mervarta. Jeho otec sem přišel za prací z náchodských skláren a až do pozdního věku pracoval v krásenských sklárnách jako litograf, rytec, brusič a foukač skla. Kromě profese uplatnil svou řemeslnou zručnost i v řezbářství. Otcův výtvarný talent, řemeslnou poctivost a manuální dovednost zdědil vedle nejstaršího syna – malíře skla – také Augustin. Přestože pocházel z nemajetných poměrů, rodina podpořila rozvíjení jeho nadání, a tak studoval na valašskomeziříčské Odborné škole pro zpracování dřeva (1903-1908). V roce 1904 byla zřízena mistrovská škola – první svého druhu v tehdejších Rakousku-Uhersku – a tamější obor figurálního řezbářství absolvoval Mervart u sochařů Františka Hrachovce a Aloise Balána. I přes původní řezbářsko-sochařskou průpravu svým naturelem tíhl k malířství, ke krajinomalbě. A své prvotiny vystavil poprvé spolu s pracemi spolužáka, sochaře a pozdějšího profesora dřevařské školy Miloše Bublíka už v roce 1908 v Krásně.¹ Po absolutoriu sice na žádost rodičů přijal úřednické místo, ale podpora štramberského příznivce

a mecenáše umění MUDr. Adolfa Hrstky a spisovatele Otakara Bystřiny ho upevnila v odhodlání vydat se na profesionální malířskou dráhu. Své směřování potvrdil i zapojením se do spolkového uměleckého života a vstoupil do Jednoty umělců výtvarných v Praze.²

Vstřícným rádcem v Mervartově krajinářském snažení mu od počátku byl o více než dvacet let starší Bohumír Jaroněk, rovněž absolvent dřevařské školy. V té době byl již Jaroněk významnou a vlivnou uměleckou osobností východní a jihovýchodní Moravy. A to i zásluhou své intenzivní spolkové činnosti, např. byl jedním ze zakládajících členů hodonínského Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM), založeného v roce 1907 shodou okolností právě ve Valašském Meziříčí. Spolek, do kterého vstoupil i Mervart (v roce 1919), byl jednou z hlavních moravských výtvarnických organizací. Při jeho založení sehrál podstatnou roli dobový romantický nacionalismus, projevující se snahou vytvořit svébytné moravské – národní – umění a kulturu, které by čerpaly z odkazu kultury lidové,

ture i různost lidových typů a etnických rysů. Zaujaly ho regionální odlišnosti, specifika. A práce kreslíře dokumentaristy se harmonicky pojila s uměleckým přepisem skutečnosti. „Sta akvarelů vyličují krásy, jež i za těch těžkých chvil nemohla jeho duše přejít bez odezvy.“³

Po návratu domů opouští záhy rodné městečko, neboť rodiče mezitím již zemřeli, a odchází do Přerova, kde se od roku 1919 trvale usazuje, a hanácké město se stává jeho druhým domovem. Pracovní nasazení i spolková a výstavní aktivita Augustina Mervarta jsou obdivuhodné. Pořizuje desítky kresebných a akvarelových studií, maluje krajinářské motivy z Hané i Valašska (z Horní a Prostřední Bečvy, Hutiska, Solance aj.). Zachycuje veduty a městská zákoutí hanáckého Přerova, ale také Hradce Králové, kde vystavoval v roce 1922 soubor 75 obrazů valašských krajin. O rok později se tam v létě vrací na kratší studijní pobyt, a to jak pro úspěšnost předchozí výstavy u tamější veřejnosti, tak i pro pomyslné hledání rodových kořenů, neboť ze severovýchodních Čech, z Náchodska, pocházeli Mervartovi předci. Další výstava v Hradci (1924) jen ozřejmila zjevnou oblibu Mervartových děl a právě soubor obrazů a studií s hradeckými motivy (23 ks) byl téměř zcela rozprodán a „Mervart se jimi trvale a důstojně zapsal v ikonografii města“.⁴

Umělecké vzdělání si ve dvacátých letech doplňuje o tři zahraniční studijní cesty po jižní Evropě – Itálii a Jugoslávii. Okouzlen přímořskou krajinou, oslňujícím a kontrastním světlem jihu, malebně romantickou atmosférou historií provoněných městeček, záduchvým půvabem architektonických památek poznamenaných zubem času, maluje v Benátkách, Neapoli, Dubrovniku, Splitu, Sarajevu, Mostaru, Kotoru aj. Vznikají velmi bezprostřední, impresivní obrazy a studie, v nichž se malíři podařilo postihnout náladu okamžiku, atmosféru navštívených míst i jejich osobitost, ráz, a to s lehkostí sobě vlastní.⁵

Od svého vstupu do SVUMu navazuje čilé styky s kolegy a spoluorganizuje a svědomitě

Svatební fotografie A. Mervarta a Františky Henšlové, 1915
Foto archiv VMP v Rožnově p/R

popř. zachycovaly a zpodobňovaly svéráz moravského regionu, krajiny a venkovského života. S obecně formulovaným programem SVUMu souzněla zcela i tvorba Bohumíra Jaroněka. Jako tvůrce typu idylické, folklorně podbarvené krajinomalby Valašska s tradiční rázovitou místní architekturou vstoupil do povědomí především secesně dekorativními, malebnými dřevoryty, s idealizovanými a idylickými pohledy na valašský venkov a městečko Štrambersk. Tentýž námet – pod patrným, i když zřejmě nepřímým vlivem svého učitele – ztvárňoval se zdůrazněnou kresebností a dekorativním vyzněním kompozice ve své rané tvorbě i Augustin Mervart. A maloval rovněž motivy z okolí Valašského Meziříčí, kde žil v Krásně až do roku 1914.

Do slibné se vyvíjející malířské tvorby umělce zasáhla 1. světová válka. Byl odvelen a dostal se na frontu do Rumunska, Polska a na Ukrajinu. Všude tam pilně a s citlivou vnímavostí zaznamenával kresbou a malbou svéráz vlastní danému prostředí – charakter krajiny, architek-

Muž s holí, 1909, tuš, papír, 140x88 mm, ze sbírek vsetinského muzea (2294)

obesilá členské výstavy, na kterých má i možnost sledovat tvorbu svých soupeřů – krajinářů, např. Romana Havelky, Stanislava Lolka a Aloise Kalvody. Přátelský vztah ho pojil především s Aloisem Kalvodou, jenž ho „dovedl umělecky i mravně vždy posílit“⁶. Účastní se spolkových plenérů a např. s Romanem Havelkou se setkává na jednom z nich, který byl v roce 1929 uspořádán Mervartovým přičiněním na Horní Bečvě, kam sám často s oblibou zajížděl a pobýval v hotelu Bernkop. Cennou umělecko-historickou památkou na tehdejší „skupinové malování pod širým nebem“, datovanou dnem 27. července 1929, je ve sbírce meziříčského muzea obraz (UH 2438) s koláží drobných krajinářských a figurálních studií, portrétní kresby, básně tajemníka Jana Andryse a dedikačního textu: „Panu hoteliérovi Bernkopovi na Horní Bečvě! U palety ve dne a u sklenky v noci bývali jsme u vás vždy veselí, bystří. A tak na památku tento velkoobraz věnujím vám z Hodonína Páni Mistři“. Vedle tajemníka spol-

V ateliéru, prosinec 1918

A. Mervart maluje v Seničce na Hané, 1924

ku a Mervarta jsou mezi zúčastněnými podepsaní Jaroslav Votruba, Josef Jambor, Roman Havelka, Petr Pištělka, Janko Alexy, Josef Koudelka a Cyril Jančálek.

V Mervartově tvorbě během dvacátých let ustupuje umělecký vliv Bohumíra Jaroňka, i když nadále zachovává v krajinomalbách malebnost scénérie a nostalgickou idyličnost zobrazovaného výjevu, obzvláště u motivů z Valašska (*Fojtství na Horní Bečvě*, 1922), do nichž se – řečeno slovy švýcarského kritika umění Williama Rittera, velkého obdivovatele Mervartova díla – promítla „synovská něha“. Prosazují se u něj výrazněji impresionistické tendence, které se nicméně projevily u valné většiny Mervartových generačních druhů soustředěných v hodonínském spolku. Nejednalo se ovšem o ortodoxní přijetí „importovaného“

–ismu. Mervart prosvětlnil barevnost obrazů a uvolnil štětcový přednes ve velkorysém duktu skvrn a tahů, čímž docílil barevně světelné intenzity, atmosférické vibrace i celkové svěžesti výrazu (*Valašská krajina*, 1921). Avšak jeho cílem bylo vždy zachytit charakter konkrétního místa i dané roční a denní doby a nikoli jen pomíjivý atmosférický jev, prchavý dojem, impresi. Mervartova přirozenost upřednostňovala realistické pojetí před čistě impresionistickým podáním a ve vrcholných dílech tohoto období dosáhl jejich harmonického prolínání.

Realistické založení umělce obohacuje jeho tvorbu i o dokumentárně-historickou hodnotu. Například obrazy a studie starého Přerova, zanikajícího pod základy vyrůstajícího moderního průmyslového města, jsou jedinečným dokladem jeho urbanistické, architektonické i zácnové podoby dob minulých.⁷ Velkou předností prací Augustina Mervarta je schopnost s dokumentární věcností, smyslem pro detailní přesnost zachytit zvolený námět, aniž by upadl do otročké popisnosti a ulpěl na detailu.

V rozverně svatební společnosti u přátel

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

V závěru třicátých let vydal Klub přátel výtvarného umění v Přerově při příležitosti umělcova jubilea drobný tisk „Augustinu Mervartovi k padesátinám“, obsahující vzpomínkové příspěvky Mervartových přátel a příznivců. Slova plná uznání a kolegiální úcty pramení ze skutečnosti, že umělcova tvorba zraje do polohy takřka klasické. Příznačná je vyváženost všech výrazových složek, z nichž žádná se neprosazuje na úkor dalších. Mistrně jistá a výstižná kresba, solidní výstavba prostorových plánů, jasný rozvrh kompozičních motivů, jasná barevnost a efektní práce se světlem. „Všude je táž samozřejmá přesvědčivost a životnost celku.“⁸ Ve svých nejlepších realizacích dosáhl pojetí, které lze označit za monumentálně citěný, velkorysý realismus. Ten našel odpovídající výraz v panoramatických krajinných záběrech (*Beskydy*, 1941). A měl dar „být „velký“ i v malém měřítku (*Horní Bečva – Údolí pod Jezerným*, 1951).

řoval podstatný rys Mervartova krajinářství v pokoře před přírodou, která však nespočívá v popisném a bezduchem napodobování vnějších forem, nýbrž v lásce, ve schopnosti vidět a věrně zachytit její pravdivou krásu... a „velcí a dobří krajináři belgické, francouzské a holandské školy z 2. polovice 19. století poznali by v něm snadno svého legitičního syna“.¹⁰

V plenéru, 1941

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Obraz s kresbami členů SVUMu, 27. 7. 1929, ze sbírek vsetínského muzea (UH 2438)

Stále četně vystavuje, účastní se Zlínských salonů a je svým dílem dokonce zastoupen v roce 1938 na Výstavě slovanského umění v New Yorku a na Světové výstavě v San Francisku. Po válce, která přinesla hmotné i duševní strádání a zdravotní problémy, se pilně pouští do aktivního spolkového uměleckého života a podílí se na souborných výstavách. Po změně politických poměrů vstupuje v roce 1948 do Ústředního svazu československých výtvarných umělců a po zrušení činnosti hodonínského SVUMu se stává členem celorepublikového Svazu československých výtvarných umělců v Praze a obesílá členské výstavy. Městu Přerov věnoval část svého díla s přáním, aby bylo veřejně vystaveno, což bylo splněno v roce 1968, ještě za umělcova života. Zemřel za tři měsíce (19. srpna) po otevření Mervartovy pamětní síně ve výstavním sále přerovského zámku.

Tvorba krajináře Augustina Mervarta patří k tradicionalistickému proudu moravského výtvarného umění 1. poloviny 20. století. Už jeho současníci ho považovali „za typický příklad krajináře, který dovedl vzdorovati přechodným zálibám, který nepodlehli módě a který se spokojí s tím, že tvoří den od dne dobrá díla“.⁹ William Ritter spat-

rova a okolí vydáno jako vůbec první pohlednice hodonínského města.

8) Zamazal, J.: Valašsko v díle malíře Aug. Mervarta, In: *Naše Valašsko X.*, 2, 1947, s.70

9) Ritter, W.: Aug. Mervart, Soubor prací, Dům umění M. Ostrava, od 19. listopadu do 9. pros. 1931, Přerov 1931

10) Tamtéž.

LITERATURA

Ritter, William: Aug. Mervart, Soubor prací, Dům umění M. Ostrava, od 19. listopadu do 9. pros. 1931 (katalog výstavy), Přerov 1931, nestr.

Augustinu Mervartovi k padesátinám, Přerov 1939

Zamazal, Josef: Valašsko v díle malíře Aug. Mervarta, In: *Naše Valašsko X.*, 2, 1947, s.68-71

Maliva, Josef: A. Mervart – F. Hlavica, Vlastivědný ústav Vsetín, zámek Vsetín, březen 1965 (katalog výstavy), Vsetín 1965, nestr.

Pavelková, Anna: Mervartova pamětní síň, Vlastivědný ústav v Přerově, Sál Muzea J.A. Komenského – zámek, od května 1968 (katalog expozice), Přerov 1968, nestr.

Hlušíčka, Jiří: České moderní malířství v Moravské galerii v Brně, Blok 1984, s.48

Pavelková, Anna: Augustin Mervart, Obrazy 1889-1968, Výstava ke 100. výročí narození umělce, OVM J.A. Komenského v Přerově, 28. září – 30. listopadu 1989 (katalog výstavy), Přerov 1989, nestr.

Tunklová, Ilona: Augustin Mervart, Výběr z malířského díla, Výstava ke 100. výročí narození umělce, OVM J.A. Komenského v Přerově, září-říjen 1989, Galerie výtvarného umění v Hodoníně, listopad-prosinec 1989, Hodonín 1989, nestr.

POZNÁMKY

1) Literatura uvádí, že jako dvacetiletý mladík čile vystavoval – vyjma rodného města i ve Strážnici, Kyjově, Příboře a jinde. Srov. Vanýsek, R.: *Mistrova cesta v umělecké tvorbě*, In: Augustinu Mervartovi k padesátinám, Přerov 1939, s.15

2) V Jednotě výtvarných umělců v Praze setrvává až do roku 1943 a v rámci svého členství se zúčastnil např. souborné výstavy v Kodani v roce 1930.

3) Srov. Vanýsek, R.: *Mistrova cesta v umělecké tvorbě*, In: Augustinu Mervartovi k padesátinám, Přerov 1939, s.15

4) Srov. Tichý, F.: Aug. Mervart v Hradci Králové, In: Augustinu Mervartovi k padesátinám, Přerov 1939, s.7-9

5) Soubor přes sedmdesátí olejoma-
leob a akvarelů z cest po evropském
jihu vystavil např. v Moravské Os-
travě v roce 1931.

6) Srov. Prokop, J.: O přáteli A. Mer-
vartovi, In: Augustinu Mervartovi
k padesátinám, Přerov 1939, s.9

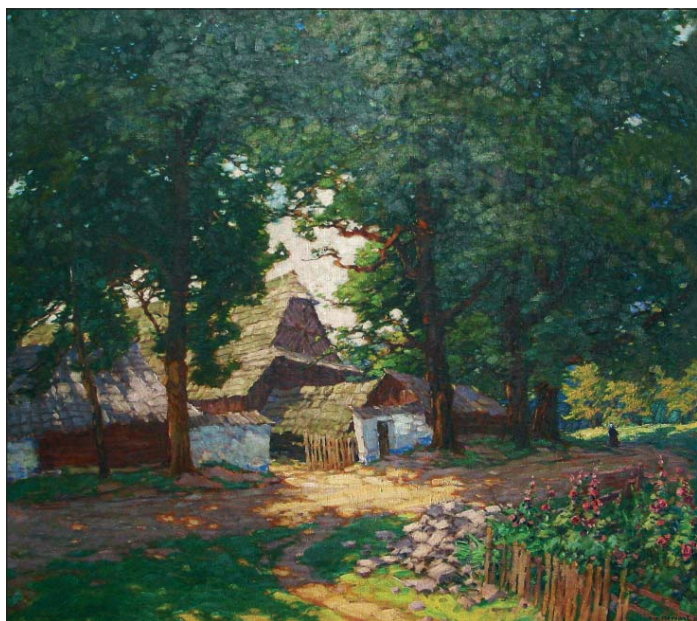
7) V roce 1919 bylo dvanáct Mervartových dokumentárních obrazů Pře-

Manželé Mervartovi při otevření výstavní síně Pasáž v Přerově, 1967
Foto archiv Muzea Komenského v Přerově

Augustin Mervart

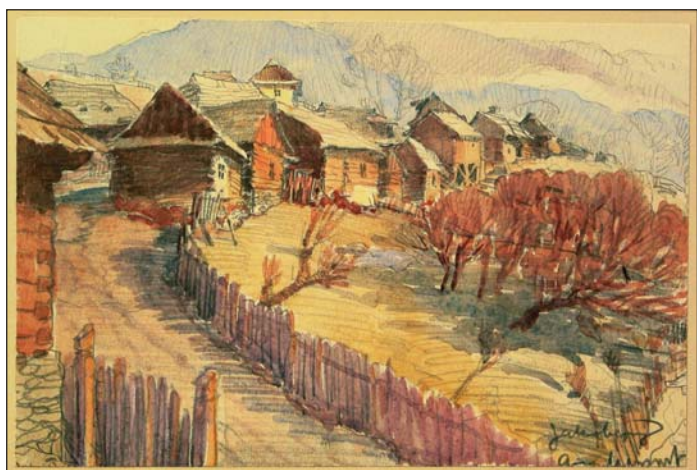
1889 - 1968

Fojtství na Horní Bečvě, 1922, olej, plátno, 110x123 cm, ze sbírek vsetínského muzea (16 415)

Před bouří, 1930, olej, plátno, 109x78,5 cm, ze sbírek rožnovského muzea (49842)

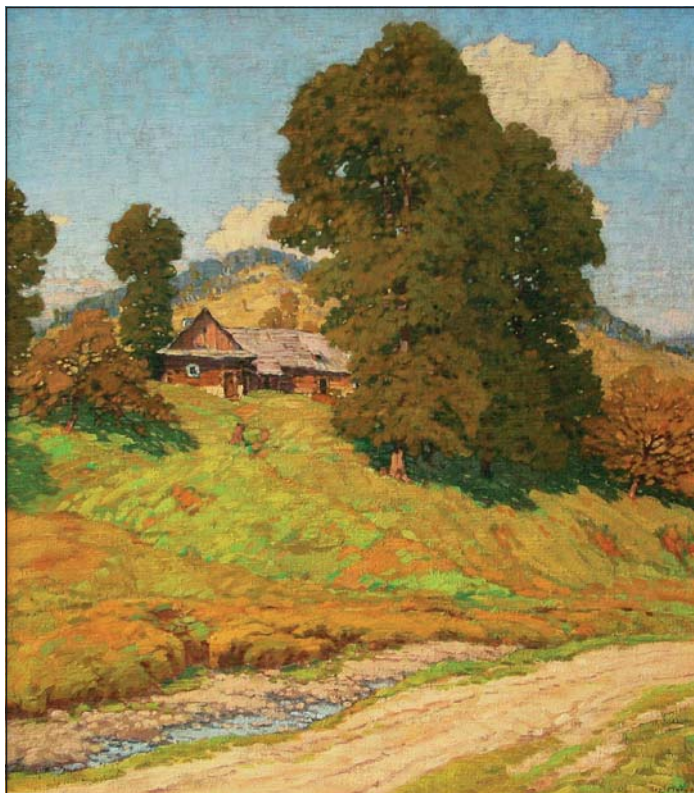
Chalupy, akvarel, papír, 275x360 mm, ze sbírek přerovského muzea (5/78/1)

Z Hutiska u Rožnova, 1922, olej, plátno, 71x82 cm, ze sbírek rožnovského muzea (49 840)

Louka se stromy, 14. 9. 1930, akvarel, papír, 255x300 mm, ze sbírek přerovského muzea (U 2793)

Valašská chalupa, 1933, olej, plátno, 112x105 cm, ze sbírek přerovského muzea (27/77/1)

Hřeben Radhoště, 1933, olej, lepenka, 45x63 cm, ze sbírek přerovského muzea (U 1381)

Chalupy na Horní Bečvě, 1943, olej, lepenka, 36x42 cm, ze sbírek přerovského muzea (U 833)

Horní Bečva – Údolí pod Jezerným, 1951, olej, lepenka, 16x24 cm, ze sbírek valašskomeziříčského muzea (UH 1717)

Beskydy, 1941, olej, plátno, 70x100 cm, ze sbírek valašskomeziříčského muzea (UH 3012)

Pohled do Pamětní síně Augustina Mervarta a Josefa Bajáka, přerovský zámek, současný stav
Foto J. Hanáková

Dílo Augustina Mervarta ve sbírkách Muzea Komenského v Přerově

Kristina Glacová

Ačkoli původem pocházel Augustin Mervart z Krásna a mládí strávil v okolí Valašského Meziříčí, podstatnou část života prožil v Přerově. Je tedy nashodě, že tato dvě místa mu byla blízká, že zde jako krajinář hledal motivy pro svou tvorbu, a v neposlední řadě že bude zastoupen ve sbírkách příslušných regionálních muzeí. V případě Muzea Komenského v Přerově to platí bezesbýtku, neboť zdejší sbírka „Mervartů“ patří k jedné z největších, ne – li k největším vůbec.

Mervartovy obrazy i kresebné studie mapují jeho výtvarnou tvorbu od počátku 20. století až do konce umělcova života. Nejstarším obrazem, který Muzeum Komenského vlastní, je olej na plátně s názvem *Vitr* z roku 1908. Obraz znázorňuje pohled na venkovské chalupy obklopené stromy, jejichž větve se zmitají v poryvech větru. Do sbírek byl zakoupen v roce 1999.

Ačkoli by se dalo předpokládat, že ve fondu bude tvorba Augustina Mervarta zastoupena zejména jeho přerovskými motivy, zdaleka tomu tak není. Podstatnou část sice skutečně tvoří pohledy na město Přerov a jeho okolí, přesto jsou zde díla s motivy z Valašska, ale i z cest po Čechách (Karlovy Vary, Poděbrady, Šumava a další) a studie ze zahraničí (Itálie a Jugoslávie). Sběrka Mervartových děl v uměleckohistorickém fondu Muzea Komenského v Přerově představuje tedy po všech stránkách kolekci průřezovou, a to jak časově, tak tematicky. Ojedinele se objevují i kresebné portrétní studie, jako v případě kresebného *portrétu F. Groha* z roku 1935 nebo *divizního generála V. Luži* z roku 1937.

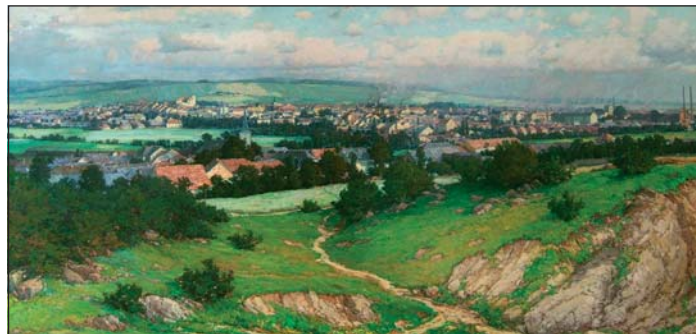
Kolekce Mervartových prací byla doplňována průběžně a od zavedení nových přírůstkových knih v roce 1963 je i podrobně evidována. Již za první republiky získalo muzeum soubor 36 rámovaných kresebných studií a více než 60 drobných neadjustovaných kreseb. Finanční krize po druhé světové válce se projevila i v přísunu sbírkových předmětů do muzea a tedy i v nákupu Mervartových prací. Ke konci šedesátých a zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech však již byl fond doplňován sice náhodnými koupěmi a příležitostnými dary, ale dá se říci, že poměrně pravidelně. Podobný charakter měla i léta devadesátá, kdy byla sbírka kreseb obohacena o dalších více než čtyřicet kresebných studií.

Velkoformátové obrazy, převážně olejomalby, byly získány ještě za života Augustina Mervarta. Muzeum je dostalo převodem od předchozího majitele, tedy města Přerova. Městu tyto obrazy věnoval sám Mervart. Podmínkou pro převedení do muzejního fondu bylo vytvoření stálé expozice, čímž byly položeny základy *Pamětní síně Augustina Mervarta a Josefa Bajáka*. Augustin Mervart si přál vytvoření této pamětní síně ještě za svého života. To se skutečně podařilo a výstavní prostory byly veřejnosti slavnostně předvedeny 15. května 1968. Ironií osudu je, že přesně za tři měsíce – 15. srpna 1968 – Augustin Mervart zemřel.

Muzeum Komenského nabízelo a stále nabízí široké veřejnosti seznámení s Mervartovým dílem prostřednictvím četných krátkodobých výstav, které pořádalo jak za umělcova života, tak i po jeho smrti. Poslední výstava byla

uskutečněna v srpnu a září letošního roku pod názvem „Kresby Augustina Mervarta“. Vedle krátkodobých výstav však, jak už bylo výše uvedeno, má Augustin Mervart spolu s dalším přerovským umělcem, sochařem Josefem Bajákem pamětní síň, nesoucí jména obou Mistrů. Tato pamětní síň, renovovaná v letech 1998 až 1999, v podstatě plní funkci stálé expozice a jsou zde zastoupeny Mervartovy olejomalby. Opět se jedná o instalaci průřezovou, kde lze spatřit díla od 30. do 60. let 20. století s motivy z různých míst autorova pobytu. Vedle například *Zimního Přerova* (1940, olej na plátně) a *Předjaří v Kozlovicích u Přerova* (1964, olej na plátně) jsou zde vystaveny obrazy s motivy valašskými (*Srpnové ráno na Prostřední Bečvě*, 1962, olej na plátně, nebo *Jarní ráno na Prostřední Bečvě*, 1964, olej na plátně) a výjevy z Čech (*Hradec Králové*, 1923, olej na plátně a *Jižní Čechy*, 1936, olej na plátně) a zahraničí (*Dubrovník*, 1931, olej na plátně).

Sběrka děl Augustina Mervarta je stále doplňována o nové přírůstky a průběžně vystavována. Dá se předpokládat, že tento trend bude pokračovat nadále, neboť zájem o Mervartovo dílo je stále živý.

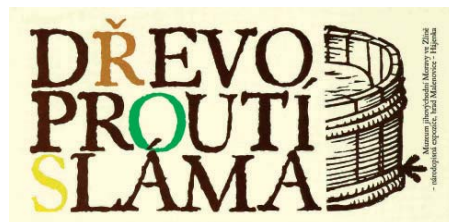
Pohled na Přerov, 1934, olej, plátno, 157x325 cm

Dolní konec Tylovic, 1960, olej, plátno, 127x177 cm

Předjaří v Kozlovicích, 1964, olej, plátno, 112x147 cm

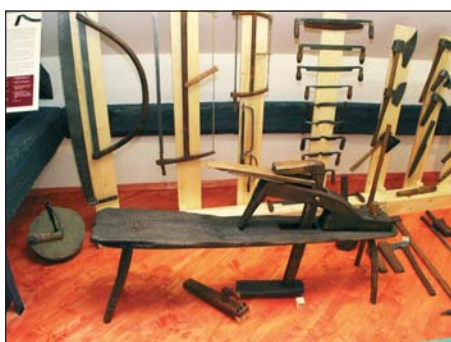
v muzejní expozici,
lidoví výrobci v životě a srdci
PhDr. Karla Pavlištika, CSc.

Břetislav Dadák

Koncem srpna využila redakce našeho časopisu pozvání kolegů z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně k prohlídce jejich nové expozice umístěné od října 2004 v bývalé hájovně u hradu v Malenovicích.

Národopisnou expozicí „Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku“ nás provázela sám autor a to, co nám říkal o téměř každém kousku zde vystaveném, nás skutečně zaujalo. Expozice je opravdu poctou tradiční rukodělné výrobě regionu Podřevnicka, poctou lidské dovednosti a úcty k přírodě. Jistě není náhoda, že členové České národopisné společnosti svým hlasováním rozhodli, že tato expozice je nejvýznamnějším počinem v oboru za rok 2004 v oblasti tvorby expozic a výstav.

V tiché pokoře jsme naslouchali zasvěcenému výkladu autora, čerpajícího z vlastních celoživotních zkušeností i z lidové moudrosti „staříčků a strýců z Podřevnicka“. Slova, která provázela naši prohlídku, stála za zaznamenání, a tak jsem se vypravil za dr. Pavlištikem ještě jednou. Tentokrát s diktafonem. Nehněval se. Korektury nového vydání jeho knihy „Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku“ prý mohou na hodinku počkat.

„Učil jsem se u profesora Karla Langra a ten měl heslo: „Nejen se dívat, ale i vidět!“ Dobře jsem si je zapamatoval. A pak jsem měl dědečka a ten, když jsem chtěl jako mladý řídit celý svět, mi říkal: „Pamatuj si, že lidé kolem tebe jsou přinejmenším tak blbí, jak ty jsi chytrý!“ A to jsem si vzal k srdci. No, a pak mně nedělalo žádné potíže jít mezi lidi. Když člověk přijde mezi prosté lidi, brzy si uvědomí, koho že to má před sebou. Uvědomí si, jak tyto lidi i ve špatných podmínkách dokázali slušně žít a slušně se jeden k druhému chovat. Musí je obdivovat, jak dokázali vymyslet i složité technologické postupy, vyrobit dílo funkční, kvalitní a navíc pěkné! To tyto lidi napsali tu moji knížku. Tito lidé udělali naši expozici! Stačilo se jen dívat a vidět, jaká že to měli pravidla, organizaci práce v rodině, co děcka, co žena, co muž. Docela jiné to bylo u těch, kteří se věnovali zemědělství, a tam, kde měli půdy jenom dlažku tak pro kozu nebo žádnou, a museli se žít sekerou, dlátem či pořizem.

Bohudíky jsem ještě zastihl lidi, kteří své řemeslo uměli, i když to třeba deset – patnáct let nedělali. Vzpomínám na strýca Sovjáka, bednáře v Tmavě. To byl takový malý zeschlý chlap, ale uměl to! Uměl si i vypít. Ale uměl taky třeba čtyři dny a noci dělat, aby stihl sezónu a nadělal trečapů, což byly takové velké škopky, před tím, než se

začaly sbírat trnky. Koncem srpna, začátkem září to přišlo. A on jel jak Tataři! Pro mě udělal celou nádobu naráz, aby se to mohlo nafotit i natočit. Vždycky budu vzpomínat na ten jeho fortel. Třeba když jsem viděl, jak pracuje s pořízem! Ten poříz se musí umět držet. Člověk musí mít sílu ty třísky nastavit, nastavit sklon, protože poříz nezabere, když to táhneš jen proti sobě. Dival jsem se, jak on ho vždycky malíčko zatočil, trochu natočil proti hraně. Žádné - jenom vodorovně! Poříz je koncertní nástroj. A on se také tak k němu choval. Tito lidé měli vždycky jeden poříz, který půjčovali. Ten svůj nikdy. To jsem si ověřil. Všechny jsem se ptal, všech. Na půjčování jeden, na vlastní práci druhý. Kováři jim je dělali, jak se říká, do ruky.

To v Držkové hospodařil nějaký strýček Vidlář, řečený Bernátek. On byl podludník, jak se říkalo, hofer nebo také podruh. Zil sám, byl malý, strumu na dvě pěsti, od neštovic znetvořený, a on řezal z březových oddenků. To je kov! A on z nich řezal fajky a na nich reliéfy lišek, smečků a myslivců. Však jsou také v expozici. No a tomu kovář také dělal nástroje, přímo do jeho ruky, na jeho figuru.

Dival jsem se, když se dlabávaly třeba nějaké necky, podlouhlé či kulaté. Dělalo se to z několika nástrojů. Nejdřív se to muselo vymlátit pantokem, vykopat motýčkou a teprve pak to dodělat škoblou. Ten pantok byl malý, říkalo se mu pantůček. Dělalo se to ze čtvrtky kmene. Jenom podlouhlé nádoby se dělalo z půlek, a to byla věda! Když by zasekl špatně, tak by se to „rozčeslo“, jak oni říkali – to po té duši praskne. „Róčne“ to středem. Ten stržeň, to je nejnekválnější dřevo. Po létech se to nesmí, musí se proti létům, napřed pantokem, pak motýčkou a nakonec se to „vyškoblí“ tou škoblou a je ještě jedna škobla pro jednu ruku, kterou se dřevo vybírá z koutů. A tomu strýčkovi kovář Pavelka udělal ten pantůček, aby ho unesl, aby měl takovou váhu, aby měl rasanci, ale aby on to zvládl. A teď si představ, on už měl tehdy osmdesát. Už nic nedělal a měl jen ty nástroje. A já jsem mu vždycky, když mně vykládal, nosil paklu tabáku. To bylo jediné. Taras Bulba. A jednou jsem mu řekl – strýčku, já vám zaplatím, prodějte mi ty instrumenty, však už je nepotřebujete. On se na mě podíval a řekl: „Cože, to jako bych ti prodal kabát. Ne! Ne!“ Až po několika návštěvách, když už měl ke mně dostatečnou důvěru, tak až potom jsem si ten pantůček odnesl.

Naše expozice má vypovídat také o jakémsi řádu v životě minulých generací. To bylo něco, co humanizovalo a polidšťovalo člověka. Co nesvazovalo. Řád chce vůli. Vůli být slušný, vůli něco pro druhé udělat. Kdo navštíví naši expozici, měl by se dívat. Kdo se umí dívat, vidí. I naslouchat je třeba umět. Slyšet je něco jiného. Kdo vidí a umí naslouchat, pochopí kvalitu lidí, co tu žili. Nebyli to žádní andělé, ale v podstatě žili. Já jsem přesvědčen, že žili kvalitněji. Nechci to přehánět, bída byla strašná a bída je vždycky ponižující. Je také ponižovala. To jsem poznal, když jsem studoval sčítací operáty, to byly takové statistické průzkumy za rok 1950. Tam bylo zapsáno, v kterém domku kdo bydlí, i jeho sociální postavení – majitel, žena majitele, rolník nebo švec nebo kovář. Například v jednom baráku jsem zachytil situaci: žena – vdova, její bratr se ženou jako podludníci – hoferi, tj. lidé, kteří nemají nic, ani vlastní střechu nad hlavou, a ti podludníci měli nájemníka, a ten měl ještě dalšího nájemníka!

Ty výzkumy byly často složité. Ti lidé neradi mluvili o tom, za kolik prodávají, kolik toho udělali, oni

měli zakódovanou absolutní nedůvěru k úřadům. A já, protože to bylo za „totáče“, tak jsem byl pro ně ze začátku potencionálně nebezpečný, protože se nutilo do JZD, byla kontrola dodávek, drůbeže, vajec, všeho. Ale pak padaly přehrady, pak jsem se jich ptal, pak už mně začali vykládat i figle, jak se třeba těžilo dřevo, jak kupovali metr a odvezli osm, a když viděli, jak se potutelně usmívám, tak řekli: „Co máte z toho, páni mají v hoře dřeva dost, vzít si možu.“ – Ale nikdy jsem jich neslyšel: „Železné pantoky vezmem a půjdem ty svině umlátit!“ – to jsem neslyšel, přesto, že žili v bídě.

Vzpomínám na všechny tyto lidi. Vybavuji si teď třeba Jana Garguláka. To byl takový noblesní člověk. Byl z Držkové. A když jsem se ho ptal, jestli může přijít, vzal si bílou košili a klobouk a v klobouku dělal pak na tom strýčku. A když jsem se na něco ptal, tak mně skromně odpověděl: „Tož to sa tak mosí, to mosí pasovať do ruky a mosí to aj hľadieť!“ A on vzal strůžek na šindele a do užené desky na sůsku nebo na hračce udělal takovou vlnovku. Když měl lopatu se širokou hlavou, vzal poříz, jemný pořízek nebo řezák, nůž neřikali, a „okreslil“ to obloučkovým řetízem. Starý Sovják říkával: „Včil to mosíme trochu pripravitiť!“ A vzal zase ten řezák, „okreslil“ ústí té puténky nebo ústí kadečky a šup šup! Geometrické rozety se dělaly tak, že si udělali z kružidla „roztečku“. Jeden bodec zůstal a na tom druhém měli vyostřený háček a tím pak „kružili“.

Vezměte si třeba takového dřevaře - tesaře. Bez computeru, bez logaritmického pravítka, přišel před srub, vzal třísu, ten krov nakreslil na zem, spočítal na metry a nikomu to nespadlo. On věděl jaké dřevo, kde má dát který spoj, plát, zámek a já nevím co všechno. Všichni tito řemeslníci, kdyby žili dnes, byli by inženýři. Byli to nesmírně inteligentní lidé, kteří ovšem neměli dosah na školské vzdělání, protože byli chudí a ke vzdělání se nedostali. Ale ve skutečnosti dovedli. Proto bylo řemeslo na tak vysoké úrovni. Řemeslníci – to byla šlechta.

„Diky“ mému dvacetiletému přerušení odborné práce do nenávratna odešly informace, které mohly být zachráněny a už nebudou. Protože já už jsem nestihl tu šlechtu dřevařskou – tesaře, to byli architekti, a sekerníky, to byli strojaři! Složení mlýnů, valch, hamrů, přenášení síly rovně v rotační, tlakovou. Oni sestavovali celé dřevěné stroje, to byla soukolí, která, když se točilo mlýnské kolo, tak se musela ta síla přetvořit, aby ten katr jezdil. To všechno ti to chlapi uměli ze dřeva. Na tom stroji bylo několik druhů dřeva. Oni věděli přesně, co musí být na palce, co musí být na prčky, co musí být na loukotě.

Já jsem zastihl koláře a bednáře. To jsou také fantastičtí borci!

Koláři – nejméně dva tři druhy dřeva na trakař musí být, podle toho, co je namáhané víc nebo míň. A proti tomu dnešnímu plýtvání oni každý kousek dřeva zužitkovali.

Lopatáři – tam muselo být všechno ze čtvrtky kmene. Jakmile se řezalo podélně, když se dělil kmen pilou, tak se narušila léta desky. Štípané desky se dělaly tak, že se kmen podélně rozdělil radiálně na půlku, půlka na čtvrtku a z toho se teprve štípaly desky. Vždycky se první odstranil ten vnitřek, ten stržeň, jak oni říkali, ta duša. Lopatáři dělali dřevěné lopaty na obilí, které měly třeba třiceti-čtyřicet centimetrovou hlavu na šířku. Buk, z kterého se ty lopaty dělaly, musel mít osmdesát centimetrů v průměru. Takže když si nachystali štípy patřičné síly, z kterých hrubý, jak se říká, okře-

šek – hranatá forma hlavy a toporo - nařezali a odštípli ty boky, zůstala jen ta hlava a ty boky, co z toho obdélníku odpadly. Těm se říkalo skolyky. Ty chodili k lopatářům kupovat z Horní Vsi vařaškáři. A ti to zpracovali a odpad znovu prodali na zuby těm, kteří dělali hrábě. - Tož tomu se říká - vážit si božích darů!

Ještě bych si dovedl představit za tou naší expozicí jednu část, kterou by to končilo. Takový chrámek, ve kterém by se vzdal hold stromu.

Strom. Nenápadný dárce života. Jediný výrobce kyslíku. Bez něho by nebylo nic. Strom, který dával materiál na všechno. Na dům, na jeho vybavení, na nářadí. Byl zdrojem tepla. Dával plody. A skýtal nám i ochranu.

A pak jsem si všiml ještě jedné věci. Ten strom od zrození do smrti žije stále na jednom místě. Děj se co děj. Kolikrát vidíš břizu, která roste ze skály, z pukliny. Nemá patřičnou vláhu, ale ona je tam pořád. Nemůže utéct. Je to jakoby poselství z jiného světa. Poselství stromů těm, kteří si myslí, že nejlepší a nejsnadnější je před problémem zdrhnout.

Tož tak.“

Po celou dobu s námi seděla a naslouchala paní dr. Alena Prudká, etnografka muzea, která se přidala do vyprávění se svým pocitem:

„Já jsem se při práci s dr. Pavlišťkem dostala jakoby do jiného světa. Něco jiného je mít informace vyčtené a nastudované nebo pouze vidět muzejní exponát, a něco úplně jiného je dostávat se k informacím o genezi předků, o fungování reálného prostředí, v kterém dnešní sbírkový předmět vznikl. To se skutečně nikde nevyčte. A pro mě je to svět, ke kterému se já už nedostanu. Já historické výrobky a nástroje ještě můžu najít někde na půdě nebo vyhozené na dvoře, ještě se dá určit, kdo to dělal a kdy, ale to je maximum. K těm ostatním informacím se už já nedostanu. Takže pro mě je to obrovská příležitost, obrovská zkušenost a štěstí s dr. Pavlišťkem spolupracovat.“

Pan doktor se usmál: „Alenka, to je moje pravá ruka, však to ona se mnou dělala tu expozici, jsem rád, že mám tak šikovnou nástupkyni!“

Doktor Pavlišťk domluvil a já vypnul diktafon. Ještě jednou jsem musel poděkovat tvůrcům té báječné expozice, která byla dělana s hlubokým pochopením, erudicí a hlavně srdcem. Popřál jsem Karlu Pavlišťkovi a jeho kolegyni paní Alence Prudké hodně pozorných a vnímavých návštěvníků a zdar připravované knize, kde je mnohé, co jsem dnes na vlastní uši slyšel, uloženo a tak zachováno.

PhDr. A. Prudká, B. Dadák a PhDr. K. Pavlišťk, CSc. v Malenovicích
Foto M. Ošťádal

„I slavní se prali“ v podání Komediantů na káře na vernisáži výstavy ve Vsetíně

Když řinčí zbraně...

Hana Jabůrková

„Inter arma silent leges.“ (Cicero)

Když řinčí zbraně, mlčí zákony. Výpověď dávno ztichlých zbraní zase tak důrazně a naléhavě už nepůsobí. Neznámá to však, že pro nás není stejně důležitá a poučná. Vždyť v sobě ukrývá mnohá svědectví. Jsou to svědectví o lidské vynalézavosti, krutosti, touze po moci a vyniknutí nad jinými, svědectví o strašných krveprolitích, bezpráví, o bolesti a pláči poražených i euforii vítězů. Ale také o řemeslném umu mnohých generací, uměleckém citění, technickém pokroku, touze po přežití.

Zbraně útočné i obranné, ať se nám to líbí nebo ne, byly zkrátka vždy věrnými průvodci člověka na jeho tisícileté pouti dějinami lidské společnosti. Je tedy na místě věnovat jim i dnes náležitou pozornost.

Výstava „Když řinčí zbraně...“, která byla za velkého zájmu veřejnosti představena ve vsetínském zámku od 8. května do 21. srpna 2005, je společným projektem historických oddělení čtyř muzeí Zlínského kraje – Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a jeho pobočky ve Valašském Meziříčí, Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzea Kroměřížska v Kroměříži a Slováckého muzea v Uherském Hradišti – tzn., že vychází z jednotného scénáře, využívá společných sbírek a je koncipována jako výstava putovní v rámci Zlínského kraje.

Autorka výstavy třídí muzejní fondy historických zbraní a militarií z období od 15. do 20. století do jednotlivých, vzájemně provázaných částí. Jsou zde ukázky základních typů ručních zbraní v našich sbírkách, zbraně civilní, sportovní a souborové, zbraně cizokrajného, většinou orientálního původu, zbraně lovecké a zbraně vojenské. Běžně k vidění v našich muzejních expozicích jsou zbraně dřevcové, většinou halapartny, chladné pobočné zbraně z období 18. až 20. stol., a to šavle a tesáky, vojenské pušky různých vývo-

vých systémů a zbraně lovecké, většinou krásně zdobené ve dřevě i kovu. Méně často pak různé vývojově, technicky i uměleckořemeslně zajímavé kusy, jako středověké meče jednoruční i dvou-ruční, samostřily, nákladně zdobené a tvarově rozmanité zbraně orientální, pušky - větrovky, zachovalé reprezentační soupravy souborových pistolí či sportovní pušky – terčovnice, signované významnými historickými výrobci z celé Evropy. Součástí výstavy je i ukázka malovaných historických střeleckých terčů.

Výstavu doplňují kopie a zmenšené modely zbraní, figurek husitského vojska i vojáků v armádních stejnokrojích z období napoleonských válek až po současnou americkou armádu. Pro srovnání technické zručnosti a uměleckořemeslného citění historických výrobců zbraní s dnešními nadšenci v oboru slouží i malá ukázka současných replik historických zbraní.

Vybrané exponáty odhalují charakter současných muzejních sbírek, vzniklých z větší části dary významných občanů, nebo jsou výsledkem pozůstalostních řízení a poválečných konfiskací šlechtického či německého majetku.

Co vlastně můžeme ve fondech jednotlivých muzeí nalézt? Jaká je jejich struktura?

Dílčí sbírka zbraní a militarií ve valašskomeziříčských sbírkových fondech Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně v celkovém počtu 250 ks vznikala postupně od doby založení muzea Musejní společností v r. 1884. Tvořily ji převážně dary jednotlivých občanů, jejichž jména byla do inventářů zapisována jen výjimečně. Prvním předmětem zapsaným do muzejních sbírek vůbec, s evidenčním číslem Z1, je právě střelná zbraň - lovecký samostřil. V roce 1948 sbírku významně rozšířil co do kvality konfiskát hrabat Kinských a Dubských ze zámku Lešná u Valašského Meziříčí. Obsahoval vedle chladných zbraní dřevcových a pobočných také často bohatě zdobené palné zbraně, především pušky lovecké a sportovní – terčovnice, mezi nimiž nechybí ani vzácnější větrovky. Sbírkou typově obohacuje i několik kusů exotických zbraní, především ze zemí Balkánského poloostrova, Asie i Afriky.

První oficiální zápis sbírek do inventáře vsetínského muzea byl proveden až počátkem padesátých let (1954), tedy třicet let po samotném jeho založení (1924)! Proto informací o způsobu jejich nabytí často nahrazuje blíže neurčený termín „starý muzejní předmět“. Podstatná část sbírky zbraní v počtu 111 ks byla vytvořena většinou dary vse-

tínských občanů (konvolut historických zbraní a zbroje pochází z pozůstalosti výtvarného umělce Františka Hlavici). Část fondu (sběratelsky hodnotnější a orientální pistole) byla získána převodem tzv. Klaudovy sbírky z rožnovského Valašského muzea v přírodě. Pušky nižší sběratelské hodnoty pocházejí z bývalého majetku ONV ve Vsetíně, kde byly vedeny jako zabavené pytlácké zbraně. Nejnovější automatické zbraně a vojenská výzbroj a výstroj z období 2. světové války byly zapsány do muzejních sbírek u příležitosti instalace expozice 1. čs. partyzánské brigády J. Žižky v polovině 70. let minulého století. Nejvzácnějším kusem sbírky je jezdecká arkebuz s doutnákovým zámekem ze 16./17. století. Samostatnou součástí sbírky zbraní jsou malé lidové sekýrky na dlouhém topůrku – obušky neboli valašky, zapsané v etnografických fondech.

Kolekce téměř pěti set chladných a palných zbraní je rovněž významnou a atraktivní částí sbírkových fondů Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Nejstarší chladné zbraně pocházejí ze 16. - 18. století, nejpočetněji zastoupené jsou však chladné zbraně novějšího data výroby. Z 19. století to jsou především uherské a rakouské uhoňské šavle a lovecké tesáky, balkánské handžary a jatagany. Nechybí ani japonské samurajské meče. Ruské šavle a kindžály připomínají první světovou válku. Samostatnou skupinu tvoří různé typy bodáků.

Nejstaršími palnými zbraněmi jsou muškety ze 17. století a o sto let mladší lovecké pušky a francouzské pistole s křesadlovými zámky. Bouřlivý

Foto M. Ošťádal

Foto M. Ošťádal

rozvoj palných zbraní v 19. století se promítá i v muzejní sbírce, která kromě loveckých pušek soustřeďuje sportovní terčovnice a pušky vojenské (Werndl – Holub, Mannlicher, Wänzel, Winchester, Mosin a Vetterli) i pistole jezdecké, soubojové, kapesní pepřenky a revolvery. Z automatických zbraní jsou nejmladší samopaly a kulomet z období druhé světové války.

Podstatná část této sbírky byla původně soustředěna v napajedelském zámku poté, co ji k výzdobě interiérů zakoupil v roce 1938 majitel zámku Jan Antonín Baťa. Po druhé světové válce se většina zbraní přestěhovala do Kroměříže, kde mělo být zřízeno umělecko - historické muzeum. Menší část se stala majetkem Muzejního spolku Napajedla a ta byla v roce 1953 převedena do nově ustaveného Krajského muzea v Gottwaldově. Zbraně z Kroměříže získalo do svých fondů zlínské muzeum koncem 60. let 20. století.

Fond militarií spravovaný v současné době Muzeem Kroměřížska můžeme rozdělit do dvou skupin. Tou první je sbírka zbraní v majetku Arcibiskupství olomouckého instalovaná na zámku v Chropyni. Jde převážně o zbraně dragounského a mušketýrského pluku moravské hotovosti z doby třicetileté války (od mušket přes palaše se značkou „pasovského vlka“ po kyrysy a jezdecké přilby typu pappenheim) doplněné o zbraně získané na Turcích po jejich porážce u Vídně (1683). Zbraně původně umístěné ve zbrojnici hradu Mírov byly po jeho prodeji arcibiskupem Fürstenbergem moravskému místodržitelství převezeny v roce 1855 do Chropyně a instalovány v prostorách zámku. Některé exponáty jsou replikami z doby této instalace a byly vyrobeny pouze pro doplnění expozice.

V Chropyni najdeme i chloubu druhé skupiny militarií spravovaných kroměřížským muzeem - dvě kompletní plátové turnajové zbroje z konce 16. století. Jsou součástí kolekce zbraní, jejíž základy byly položeny při vzniku Městského muzea v Kroměříži ve třetím desetiletí minulého století. Další vývoj této sbírky neprobíhal systematicky. Byla rozmnžována dary, nahodilými koupěmi, odka-

zy a ve velké míře po druhé světové válce i svozy z prostoru celého Kroměřížska. Charakter kolekce odpovídá charakteru akviziční činnosti. Ojedinelé jsou zastoupeny zbraně pocházející z archeologických nálezů (9.-16. století) - sekery, kopí, meče. Rovněž 17. století je zastoupeno sporadicky - doutnákovou mušketou, palaši, halapartnami. Jádrem fondu chladných zbraní tvoří armádní a úřednické šavle a kordy z 18.-20. století, pro různost zemí původu jsou důležité palaše, pro reprezentativnost lovecké tesáky, a nejen z důvodu množství bodáky.

Palné zbraně v muzejní sbírce jsou zastoupeny reprezentativními loveckými puškami, u vojenských pušek převládají zbraně rakousko - uherské armády systému Mannlicher z konce 19. stol. Historicky zajímavá je kolekce pušek kroměřížské arcibiskupské gardy z r. 1848. K hodnotným památkám na někdejší kroměřížské ostrořelce patří i terčovnice převážně z 19. století. Produktem činnosti obou v Kroměříži existujících střeleckých korporací - Uniformovaného ozbrojeného střeleckého sboru a Ostrořelecké společnosti v Kroměříži, jejich předchůdců a následovníků je i konvolut malovaných střeleckých terčů.

Struktura nepříliš početného fondu militarií Slovákého muzea v Uherském Hradišti se podobá ostatním muzeím Zlínského kraje. K nej-

zajímavějším chladným zbraním patří ty z pozdně-gotického období - zejména meče, a také hroty šípů, kopí a oštěpy. Většina z nich byla objevena při archeologických výzkumech v okolí Uherského Hradiště. K nejcenějším předmětům této části sbírky patří obouruční meč, zvaný šaršoun, se značkou Knecht (Solingen) ze 16. století.

Mezi palnými zbraněmi vyniká hlaveň hákovnice, nalezená v Ostrožské Nové Vsi, u níž metalurgický rozbor nezvratně potvrdil, že pochází ze 16. století. Dalšími cennými exponáty jsou lovecká puška - broková kozlice s otočnými hlavními, stejně jako puška terčovnice s klouzavým blokovým závěrem a hlavní tyrolského vzoru, které pocházejí z 19. století. Nevelký konvolut tvoří zbraně z období 2. světové války, k nimž patří samostatné vojenské pušky, samopaly a kulomet německé, československé, maďarské a sovětské provenience.

Ostruhy z 15. stol., kyrys ze 16. stol., stejně jako přilba zv. „pappenheimka“ ze 17. století jsou bezesporu nejceněnějšími součástmi vojenské výstroje uherskohradištské muzejní sbírky.

Zbraně, stejně jako ostatní starožitnosti, mají svou duši. Dovedou navodit atmosféru doby, v níž vznikly a byly používány. Pomáhají nám prožívat dojmy zaslých časů a zamýšlet se nad tvořivou i zrádnou minulostí lidstva. Zájem a péče o tyto historické památky proto přináší nemalý užitek celé společnosti.

Při přípravě, psaní scénáře a instalaci výstavy „Když řinčí zbraně...“ jsem si uvědomila, kolik vynalézavosti, psychického úsilí i fyzické námahy bylo vynaloženo na výrobu předmětů, které ve své podstatě sloužily k zabíjení. Zbraně, bohužel, přinášejí bolest, utrpení a smrt. Ale slouží také k zajištění obživy a k obraně - svobody, majetku a života. A pokud k tomu lidstvo nenalezne jiné, humánnější způsoby, budeme se s jejich existencí zatím muset asi vyrovnat.

(Podklady k popisu sbírkových fondů jednotlivých muzeí dodali kurátoři sbírek militarií muzeí Zlínského kraje.)

Vojenský portrét sběratele

Vyznání sběratele historických zbraní

Robert Kratochvíl

Základy ke sbírce, která dnes dosahuje počtu zhruba 750 kusů, položil prakticky před sto lety můj otec Rudolf Kratochvíl. Tatínek byl ročník 1890 a zbraně začal sbírat ve věku patnácti let. Pocházel z prosté rodiny, jeho otec byl železničářem. Je dosti nepochopitelné, kde se u něj vzal takový vztah k historii a taková touha po vojenském povolání. Už v mládí se přihlásil na nižší důstojnickou školu, tzv. kadetku do Vídně, kde také nastoupil. Jako perličku nám vždy vyprávěl, že on jediný tam byl jako výjimka synem dělníka mezi ostatními spolužáky – šlechtickými synky s titulem „von“. Tvrdý školní výcvik mu však neprospíval na zdraví. Když dostal po půl roce chrlení krve, musel studii zanechat. Později vystudoval vídeňskou uměleckoprůmyslovou školu a stal se malířem, grafikem a řezbářem. Byl to všestranný člověk zlatých rukou, jehož konečným zaměstnáním bylo propagační a grafické oddělení Vítkovických železáren v Moravské Ostravě, kde působil jako jeho vedoucí až do odchodu do důchodu v r. 1948. Jeho dílem byly i prvorepublikové a poválečné grafické znaky Vítkovických železáren (kromě protektorátního - od toho se distancoval). Jeho sběratelským zájmem byly historické zbraně do období napoleonských válek. K jeho dalším zálibám však patřilo i malování rozměrných pláten s vojenskými historickými výjevy, řezbování dřevěných, většinou jezdeckých a portrétních plastik vojevůdců, opravy starožitných hodin, zhotovování dřevěných modelů válečných lodí, výroba funkčních modelů historických lokomotiv na elektrický pohon atp. Zkrátka, co do rukou vzal, to dovedl vyrobit i opravit.

Jak vidíte, já jsem se už narodil ve stínu halaparten a bajonetů. Obrazně řečeno, už s mateřským mlékem jsem tu zálibu sál. Dnešní sbírka je sice až desateronásobkem toho, co jsem po tatíčkovi zdědil, ale hlavně jsem zdědil tu zálibu, ve které jsem pak pokračoval. Takže se mohu považovat za zdárného syna, který to, co otec zasel, sám rozmnožil.

Také jsem chtěl být oficírem. Ještě před maturitou v roce 1938 jsem jel s tatínkem do Hranic na Moravě zjistit podmínky přijetí na Vojenskou akademii. Bohužel, přišel 15. března 1939 a s ním i konec čsl. armády! Tak jsem přesedlal na medicínu do Prahy. Studoval jsem akorát dva měsíce a došlo k události 17. listopadu. Jak známo, devět studentských funkcionářů bylo zastřeleno, dalších 1 200 vysokoškoláků odvezeno do koncentračního tábora Sachsenhausen-Oranienburg. Byl jsem zatčen a měl jsem při tom obrovské štěstí. Už za studií jsem totiž po pražských starožitnictvích sháněl památky. Ve skříni jsem měl dva středověké palčáky a asi 50 nábojů do revolveru Smith & Wesson. To nacisté najít, byl bych bez řečí desátým u zdi. Naštěstí nás tehdy „jenom“ vykopali z bytu a věci po nás uklízela česká policie. Z koncentráku jsem byl propuštěn mezi prvními v zimě r. 1940 na základě intervencí mého otce. Patřil jsem totiž k mladším studentům. (Studenty kolem osmnácti let propustili hned po zatčení ještě v Ruzyni.)

Po návratu domů jsem až do osvobození fungoval ve vítkovické nemocnici jako ošetřovatel, později jako zdravotník v nově založeném hasičském sboru Vítkovických železáren. Po rozjetí výroby v r. 1945 jsem byl přemístěn do exportního oddělení železáren s tím, že si dálkově vystudují obor hutní inženýrství na VŠB v Ostravě, a tam působil až do počátku 50. let. V roce 1952 mě však postihlo něco, co poznamenalo můj osud na celý další život. Kamarád, který emigroval do Anglie, se tehdy vrátil do ČSR s jistým politickým posláním. Setkal se i se mnou a chtěl mě pro své tajné služby získat. I když jsem ho odmítl - měl jsem už rodinu a věděl jsem, že to nikam nepovede - on byl sledovaný a po zatčení vyrazil všechny, s kým se tady setkal. Byl jsem odsouzen ke třem letům vězení, z toho jsem strávil jeden rok v uranových dolech v Jáchymově. Po dvou letech po amnestii za prezidenta A. Zápotockého jsem byl propuštěn, ale moje budoucnost byla navždy ztracena. Pracoval jsem střídavě jako dělník, na určitou dobu s vynikajícím kádrovým posudkem jsem získal místo dohlázeckého inspektora na zásobovací základně Ministerstva strojírenství v Ostravě. Jenže... přišly tzv. prověrky Novotného a došlo k vystřídání ředitelů v mé organizaci. Nový ředitel oblastní kanceláře - kovaný straník - se nějak nemohl smířit s mojí politickou minulostí, snad ani s mým dalším vysoko-

školským studiem na Pedagogické fakultě UP v Olomouci, obor zeměpis - dějepis. A tak se stalo, že jsem byl znovu propuštěn a znovu musel odejít do výroby. Studia jsem tentokrát dotáhl do čtvrtého semestru, než mě političtí funkcionáři vyhodili. Začal jsem jezdit jako šofér nákladního automobilu u stavebního podniku. Pak jsem po určité době, než zase někomu začala vadit moje politická minulost, vykonával placenou funkci předsedy ROH. Nakonec jsem byl přeřazen do funkce bezpečnostního technika a v r. 1974 jsem odjel s vybraným pracovním kolektivem třineckého podniku IPS Praha vypomáhat při výstavbě hlavního města (stavba metra, elektrárny v Holešovicích, atp.). Odtamtud jsem pak šel i do důchodu.

V roce 1977 u nás točili Němci ve spolupráci s barrandovským štábem vedeným režisérem Elmarem Klosssem historický film o Valdštejnovi. Hledali lidi, kteří umějí zacházet s historickými zbraněmi, a přišli tak na mne. Tak jsem objevil Barrandov dva roky před svým odchodem do důchodu. U celkem třiceti filmů s vojenskou tematikou, ale i seriálů a filmových pohádek, jsem působil jako odborný poradce na historické zbraně a ze své sbírky jsem rovněž vyzbrojoval filmové armády. Alespoň ty, co se pohybovaly v bezprostředním záběru filmových kamer.

Většinou však šlo o filmy, které u nás točili Němci, Rakušané a Španělé. Z české produkce jmenuji namátkou filmy Poslední propadne peklu, Lékař umírajícího času, S čerty nejsou žerty, Krakonoš a lyžníci, Tři veteráni, atd. Sem tam se objevila i produkce, ve které jsem také sám účinkoval. Pro natáčení světově známého filmu Amadeus jsem dodával pouze důstojnické kordy dvořanům císaře Josefa II., které v tom filmu nakonec nejsou vůbec vidět! Na dobu filmování mám hodně vzpomínek.

Někdy se historické scény točily na autentických lokalitách, jako pražská defenestrace v seriálu Lékař umírajícího času. Tehdy jsem měl za úkol vyzbrojit české pány. Střílet se mělo i v prostorách Pražského hradu. Slovenský režisér Miloslav Luther mě nechal pokusně vystřelit, ale pak se rány zalekl a zvolal: „Ne, ne, to tady nemůžeme dělat! To by pan prezident mohl při podpisu udělat kaňku!“ Báel se totiž s Husákovou ochrankou.

Vrcholnou akcí pro mne bylo v r. 1988 natáčení jugoslávského filmu z období tereziánských válek Migrace/Seobe na našich hradech a zámcích. Štáb měl svého rekvizitáře. Co do vybavení to byl ale ubožák. Když začali točit ve spolupráci s barrandovským režisérem Milošem Kohoutem, byli jeho prostřednictvím informováni o mých možnostech. Pozvali si mě tedy, a když jsem na zámku v Kroměříži vybalil své rekvizity vybrané pro toto filmování, byl jsem okamžitě jejich. Angažovali mě na půl roku v naší zemi a na druhou polovinu roku do Jugoslávie, kde se točily hlavní bojové scény. To jsem zpočátku odmítal, ale oni stupňovali svoje nabídky, až mi nakonec povolili vzít s sebou ještě čtyři osobní asistenty. Zážitek a příhod bylo opravdu hodně. Jedna humorná z natáčení: Při útoku přes řeku Drinu (to měl být ve filmu Rýn) jednomu vojákovi vypadla do proudu řeky šavle! Já jsem samozřejmě ztropil ohromný kravál a odmítl jsem další spolupráci. Tak si museli objednat vojáky, kteří v řetězu po pás ve vodě postupovali, až našli na dně moji ztracenou historickou šavli. Dnes se tomu usmívám, tenkrát to byla pro mne ale hrůza!

Nyní ve svých 86 letech zájem o filmování už nemám. Nadšení ubylo, nevím, kolik mi toho osud ještě vyměří. Obrazně řečeno: teď už není o co bo-

Část vzácné sbírky

Foto H. Jabůrková

U památníku bitvy prusko – rakouské v lese Svib v areálu bojiště u Hradce Králové v r. 1977

jovat, teď už jde jenom o to, odpočívat na vavřínech. A těšit se ze sbírky.

Velkou zásluhu na tom, že se rozrostla především o palné zbraně, mají právě filmaři, kteří mě zaměstnávali jako dodavatele historických zbraní. Byla to jakási moje tížďadost, že jsem mohl vyzbrojit vojenskou jednotku dejme tomu padesáti puškami. Samozřejmě podle děje filmu se před kamerou a v pozadí objevovaly buď křesadlové nebo perkusní zbraně. Tehdy se pro natáčení ještě používaly historické originály. O dvacet let později už existovala v severní Itálii a ve Španělsku továrny výroba replik historických zbraní.

Pro mne samotného jsou nejzajímavější palné zbraně křesadlové, tj. pěchotní pušky s křesacími zámkami. Těm ve své sbírce dávám přednost a mám jich také skoro největší počet. Připadám si jako majitel harému, protože se s puškami postupně mazlím. Jednou je to tereziánská puška, potom napoleonská, ale milé jsou mi všechny. Rád jsem si z nich dříve i zastřílel. Ale dnes už se, bohužel, přihlásilo stáří. Už nemám o střelení takový zájem.

Pokud jde o ty nejstarší zbraně, jejich původ je, bohužel, neznámý. Nanejvýš můžeme zjistit, kdy a kde ta zbraň byla vyrobena. Ale osudy těchto zbraní jsou většinou neznámé.

Klenotem mé sbírky je lovecká perkusní kulovnice z roku 1848 – polopažbená puška v honosném provedení, zlatem tauzovaná, s damascénskou hlavní, ráže 12 mm, signovaná Matthiasem Nowotným ve Vídni. Patřila Habsburkovi, staršímu bratru olomouckého arcibiskupa arcivévody Rudolfa Jana, který založil v r. 1828 Rudolfovu huť v Moravské Ostravě (pozdější Vítkovické železářny), arcivévodovi Rainerovi, lombardsko-benátskému místokráli. Nejstarším bratrem z této větve byl císař František I. (vládl 1792 – 1835). Pušku dostal tatínek jako odměnu za nějakou uměleckou práci od tehdejšího ředitele Vítkovických železáren A. Sonnenscheina.

Sběratelsky zajímavá je i opakovací puška, model Winchester z r. 1866, která se zasloužila o vybití Indiánů a bizonů v Severní Americe. Po roce 1870 objednálo Turecko kolem 70 000 kusů těchto tzv. „winčestrověk“ pro válku rusko – tureckou (1877 – 1878), kde Rusům způsobily obrovské ztráty. V Turecku tyto zbraně tak dohrály novou dějinnou

epochu. Naši prapradědečkové, kteří válčili za císaře pána na Balkáně, si je pak jako suvenýry přiváželi domů do Střední Evropy.

Sbírku zbraní doplňuje i kolekce uniforem, převážně sak, kterých mám něco přes padesát kusů, a všechny čáky a přilby c.k. rakousko-uherské armády. Mezi dragounskou, kyrysnickou, hulánskou, pěchotní a dělostřeleckou chybí jen uherská – husarská.

Sbírku jsem rozšiřoval většinou nákupy v obchodech se starožitnostmi u nás i v cizině. Za všechny přírůstky jsem buď platil nebo je vyměňoval za jiné, což bylo ještě bolestnější. Protože znalosti nepadají z nebe, musíme je odněkud čerpat. Proto mám i bohatou knihovnu, kterou se snažím neustále rozšiřovat. Naštěstí ovládám několik cizích jazyků. Odborná literatura je psána většinou v angličtině, němčině, francouzštině a v ruštině. (Všechny tyto jazyky, včetně španělštiny, sběratel perfektně ovládá, navíc se domluví i italsky a polsky – pozn. redakce.) Kvůli aktuálním informacím odeírám pravidelně i specializované časopisy.

Jsem otcem dvou synů. Ani jeden však nezdědil mou a dědovu náklonnost k historii a vojenským památkám. Nevyrůstali ve stejných podmínkách, protože žili se svými matkami, s nimiž jsem se rozešel. Ale

R. Kratochvíl jako generál Laudon na oslavách v Novém Jičíně v r. 1990

člověk se neustále vyvíjí a mění své životní postoje a stanoviska. Věřím, že zájem potomků o sbírku se časem prohloubí a její budoucnost tak zůstane zajištěna i po mém odchodu z tohoto světa. Jednou z možností, jak sbírku uchovat ve svém celku, je její deponování a vystavení v nějakém historickém objektu či v muzeu. Několik nabídek v tomto směru už mi v minulosti bylo učiněno. Z Brna, Ostravy – Zábřehu i od hraběte Adama Bubna z Litic na restituovaném zámku Doudleby ve východních Čechách. Přesto, že vlastnictví rozsáhlé a unikátní sbírky znamená pro majitele především starosti, dosud asi nenazrál ten správný čas, abych se od ní úplně odloučil.

A co mi život se zbraněmi dal a vzal? Dal mi smysl života, protože všechny ostatní snahy o získání vysokoškolského vzdělání zkrachovaly, bylo mi odepřeno. Lapidárně shrnuto: byl jsem řádně zapsaným studentem na čtyřech vysokých školách. Dvojí studium mi překazili Němci a dvojí komunisté. Za celý svůj život jsem zkoušel najít zaměstnání u 64 podniků a institucí. Vždy po zjištění, že jsem byl zavřený z politických důvodů, byl konec! Musel jsem do výroby. Nakonec mi jako největší koníček zůstaly jenom ty zbraně, kterým jsem se s láskou a celým nasazením věnoval, a také při této své činnosti uplatňoval výsledky svého odborného bádání i

Trénink střelby z bambitky na střelnici

jazykové znalosti. Sběratel se nutně musí zajímat o dobu, ve které jednotlivé sbírkové předměty fungovaly. Co kus, to cenný svědek minulosti. Kdo umí a zná, jak přinutit něhou památku, aby vypovídala, pak teprve pochopí její pravou hodnotu.

„Persona grata“ mého celoživotního zájmu byl synovec akademika J. Heyrovského, ing. Ivo Hofbauer, náměstek ředitele kladenských dolů, který byl stejného zaměření jako já. Byl také sběratelem zbraní. Spolu jsme si padli do noty a až do jeho smrti jsme se scházeli, studovali materiál našeho společného zájmu, bavili se, jezdili na výlety, stříleli na střelnici, prostě žili intenzivním způsobem života.

Ovšem měl jsem také obrovské štěstí, že už šedesát roků nejezdím na vozíčku s prostřelenou míchou. V roce 1947 se dopustil můj známý kolega nepozřetelnosti a prostřelil mi záda. Kulka jenom o milimetry minula míchu. Se zbraněmi není radno si zahrávat! Přesto jsem zbraně měl a mám rád. Někdo si může myslet, že láska k historickým zbraním je něco absurdního, nemorálního a zvráceného. I když možná kdysi zabíjely, jsou to přece jen neocenitelné památky minulosti, protože dějiny se vytvářely převážně zbraněmi. Pro sběratele a badatele je v nich zakleté mnohé vzrušující tajemství, čekající na své odhalení a zhodnocení. Ze starých zbraní vyznačuje zvláštní kouzlo minulých dob. Skrývají v sobě mystikum neznámých osudů neznámých držitelů, majitelů, uživatelů. Často byly použity ve chvíli rozhodnutí o životě a smrti jednotlivců a někdy, bohužel, i celých národů. Starou zbraň nestačí jen vlastnit a dívat se na ni. Měli bychom se snažit pochopit její něhou výpověď, pokusit se vžít do doby, kterou v sobě nese. Musíme ji umět konfrontovat s jinými historickými doklady, musíme znát celé široké zázemí, v němž zbraň vznikla, vyvinula se a byla používána. Pak přestáváme vidět zbraň jako takovou, ale máme před očima cenný kulturní doklad minulosti.

Na základě rozhovoru sestavila Hana Jabůrková

S novodobými válečníky na bojišti u Slavkova

Foto archiv sběratele

Oprava zámecké věže na Vsetíně dokončena

Jiří Haas

O zpřístupnění věže vsetínského zámku po drobně čtenáře Valašska informoval RNDr. Karel Pavelka v čísle 11/2003. Zatímco vnitřní část zámecké věže zářila novotou, zvenku tato dominanta Vsetína byla oprýskaná a působila omšele. Opadávající kusy omítky ze zámecké věže začaly také ohrožovat kolemjdoucí, a proto se vedení muzea počátkem letošního roku rozhodlo k radikálnímu kroku - zahájit urychleně opravu venkovní omítky věže. Zlínským krajem byla v rozpočtu muzea schválena částka 560 tisíc Kč, město Vsetín uvolnilo z fondu na obnovu kulturních památek částku 100 tisíc Kč a zbývající prostředky čerpalo muzeum z vlastních fondů. V polovině letošního května v poměrně krátké době sevřela zámeckou věž kovová konstrukce trubkového lešení sahající do výše přes 28 m a zahalila ji na celé tři měsíce do ochranné síťoviny. Teprve nyní se ukázalo, že rozsah poškození venkovní omítky povětrnostními vlivy je daleko většího rozsahu, než se původně předpokládalo. Svůj podíl na této destrukci měly mimo jiné i následky požáru střechy a zámecké věže z 10. srpna 1915. Vzhledem k tomu, že poslední větší oprava venkovních omítek věže byla provedena v roce 1972, musela se (s ohledem na náklady za postavení lešení) provést celková oprava velmi pečlivě. Po oklepní části omítky se ukázalo, že je nutné odstranit drobné i velké spáry zdiva. Značně zvětralý byl i okraj kamenné římsy ochozu zámecké věže a část pískovce se drolila a odpadávala. Obnovy kamenných prvků římsy ochozu, frontonů i okenních parapetů se ochotně ujal akademický sochař Miroslav Machala se svými dvěma pomocníky. Drolící se části pískovce bylo nutné postupně odstranit, zbývající část napustit hydrofobní penetrací, vypadlé kusy kame-

ne vytmelit a na závěr provést barevnou retuš. Neméně složitá byla i oprava štukových prvků pod římsou ochozu. Pro zpevnění poškozeného štku bylo navrtáno kolem celé věže zámku přes 100 kovových čepů. Náklady za provedené restaurátorské práce na opravě římsy a dalších kamenných částí si vyžádaly částku 96 tisíc Kč. Celková oprava venkovních omítek, poškozených štukových prvků a velmi kvalitní nátěr stály muzeu dalších 587 tis. Kč. Na základě požadavku pracovníků památkové péče bylo na závěr provedeno oplechování kamenné římsy titanizovaným plechem a vyměněny rezavé větrací mřížky ve spodním lemu kopule za nové v celkové hodnotě 59 tisíc Kč. Pochůzná plocha římsy ochozu byla na závěr vyrovnána betonovou směsí, opatřena izolačním povrchem a zároveň se provedl nátěr zábradlí ochozu věže, to vše v částce téměř 39 tisíc Kč. Veškeré náklady vynaložené v letošním roce na opravu zámecké věže dosáhly částky 1 124 tisíc Kč.

Akad. soch. M. Machala při opravě kamenné římsy
Foto M. Ošťádal

Poděkování ze strany vedení muzea patří především firmě Karla Viléma za velmi rychle a kvalitně provedenou práci při montáži i demontáži lešení, včetně sponzorského daru muzeu, dále pak stavební firmě Dušana Lušovského, která při opravě venkovních omítek odvedla opravdu kvalitní práci, a také akademickému sochaři Miroslavu Machalovi i jeho pomocníkům za provedené restaurátorské práce kamenných prvků. Poděkování patří také městu Vsetínu za finanční příspěvek ve výši 100 tisíc Kč na opravu věže a Zlínskému kraji za financování celé akce.

Valašský sbor portášský – novodobí portáši

Petr Stolář

Na sklonku roku 2003 založilo několik nadšenců z klubu vojenské historie a z Valašské Bystřice novodobý portášský sbor, který navazuje na slavnou tradici portášů ve zdejší kraji. Ale nejedná se jenom o nostalgickou vzpomínku na to, co zde bylo kdysi a co se za první republiky pokoušeli ještě vzkrísit někteří obyvatelé Valašské Bystřice.

Současný sbor navazuje také spoluprací s CHKO Beskydy na úseku ochrany zdejší krajiny, která se jeví stále aktuálnější. V neposlední řadě si také klade za cíl podílet se právě prostřednictvím zdejší portášské tradice, mající své kořeny již v první polovině 17. století, na vybudování nezaměnitelného, nepřehlédnutelného a charakteristického image tohoto mikroregionu v oblasti cestovního ruchu – Valašská Bystřice – Valašsko – východní Morava – Zlínský kraj. Tento mikroregion může být právě vymezen termínem PORTÁŠI.

Občanské sdružení je zaregistrováno Ministerstvem vnitra ČR pod č.j.: VS – 248/SDR/1-2004.

V sobotu 4. dubna 2005 se uskutečnilo první Slavnostní sezení Portášského sboru. Slavnost začala vzpomínkovou bohoslužbou slova u místního kostela Nanebevzetí Panny Marie, kde se nacházejí původní hroby bystřických portášů. Na úvod a k ukončení této části zahrál bystřický soubor Troják. Vzpomínkovou bohoslužbu vedl bystřický farář mgr. Vlášil. Její součástí bylo i položení věnce ke hrobům a čestná salva z historických zbraní. O to se postarali již příslušníci novodobého sboru. Jediným negativem byla nepřízeň počasí, protože po celou dobu velmi hustě pršelo, což se odrazilo i na účasti.

Poté se celé shromáždění přesunulo do sálu U Pernických, kde program pokračoval. Modernování se ujal ředitel místní ZŠ – pan Konečný. Slavnostní sezení opět svými písněmi a tentokrát i tancem doprovázel soubor Troják, kromě něho vystoupil s krátkou ukázkou z divadelní hry Čenka Kramolíše – Portáši také soubor Chaos. Ke zdárnému průběhu nemalou měrou přispěl i emeritní ředitel Valašského muzea v přírodě pan dr. Štika, který pohovořil o významu a historii portášů nejen v obci, ale v celé oblasti. Vyvrcholením programu pak bylo předání dekretů novodobým portášům.

Během letošního léta se portáši ve svých krojích a s patřičnou výzbrojí již několikrát objevili na hřebenech mezi Vsačským

Cábem, Solání, Bumálkou a hraničních hřebenech se Slovenskem, nebo ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově.

Ve sboru je v současné době dvanáct mužů, kteří již obdrželi dekret portáše, dva se na vstup připravují, a stále hledáme další zájemce, kteří by posílili naše řady.

Kontakt: MVDr. Petr Stolář, 756 27 Valašská Bystřice 194, tel.: 602 515 045 e-mail: DRSTOLAR@seznam.cz

Muzikantské trio Jaromír Štrunc, Jaroslav Štika, Miloš Šimurda
Foto archiv autora

Muzikantské trio

Richard Sobotka

„Lidové trio profesora Jaromíra Štrunce“ je zcela neformální hudební těleso, které by se podle aktérů také mohlo nazývat „3 Š“. Jaromír Štrunc - Jaroslav Štika - Miloš Šimurda, první bývalý profesor na střední škole, druhý emeritní ředitel Valašského muzea, třetí akademický malíř, nebo také „Trio 228“, jak s nadsázkou poukazují na součet svých let (73 + 74 + 81), kterýžto název se však každým následujícím rokem mění.

„Původně jsme byli čtyři,“ řekl Jaromír Štrunc. „To ještě s námi hrával malíř Jaroslav Frydrych. Všechno začalo po válce, kdy jsme se my muzikanti setkali v souboru Radhošť jako tanečníci, kam jsme se hrmuli kvůli děvčatům. Miloš Šimurda hrál na kontrabas, Jaroš Frydrych na cimbál, my dva na housle. Na Valašsku jsme se narodili, tady jsme žili, také během studií jsme se na Valašsko vraceli. Někdy třeba v Tisňavách, na salaši, u ohničku, nebo i někde na Slovensku jsme jako študáci spustili svůj vlastní koncert. Tahat se s cimbálem a basou na kopce nešlo, tak jsme hráli na housle. Hráli jsme, zpívali, něco popili, vyprávěli. To bylo naše někdejší muzicírování, na které podnes rádi vzpomínáme.“

O tom, jak takové koncertování při vatře na salaši kdysi zaznívalo, předvádí muzikantské trio příležitostně na vernisážích výstavy obrazů akademického malíře Miloše Šimurdy ve Frenštátě, v Rožnově a také ve Valašském Meziříčí. Hrají a zpívají s neutuchajícím elánem písničky, které kdysi zaznívaly pod hvězdnatým nebem Valašska. I když stále hrají a zpívají dobře, Jaroslav Štika přece po jednom vystoupení ve Frenštátě poznamenal: „Bylo to lepší, tehdy...“

Zapomenutý barokní hudební skladatel - kantor Josef Schreier z Dřevohostic - „moravský J. J. Ryba“

Zdeněk Smřický

Po mnoha letech usilovného bádání v hudebních archivech po celé Moravě objevil významný brněnský hudební vědec, profesor Janáčkovy akademie múzických umění v Brně, PhDr. Jan Trojan, CSc., v hudebním archivu rajhradského kláštera nejstarší notový záznam mimořádného

díla téměř zapomenutého hudebního skladatele období baroka – kantor Josefa Schreiera. Jednalo se o překrásnou vánoční mši „Missa pastoralis in C boemica“.

Po dalším mnohaletém pátrání v matrikách a archivech zjistil, že se skladatel narodil v Dřevohosticích u Přerova dne 2. ledna 1718. Tento dřevohostický rodák po studiích odchází jako mladý kantor na svou první učitelskou štaci do Bílovic u Uherského Hradiště na Moravském Slovácku. Zde si v roce 1740 bere za manželku dceru tehdy již zemřelého místního rektora a regenschoriho Mikuláše Bureše - Annu Burešovou.

Ve slováckých Bílovicích Josef Schreier pravděpodobně prožil kus šťastného života, který jej inspiroval k bohaté tvůrčí činnosti. Někdy kolem roku 1755 zde složil překrásnou vánoční mši „Missa pastoralis in C boemica“, která je unikátní tím, že se zde střídají zpěvní party v jazyce českém, latinském a ve valašském nářečí.

Schreierova vánoční mše, jež vznikla téměř o půl století dříve než skvělá Rybova vánoční mše „Hej mistře“ (1796), je plná veselí, jasu a radosti z narození Páně. Velmi působivá je i jeho „Pastorella in D“, jež opět vychází z valašského lidového prostředí a je důkazem velké umělecké invence dřevohostického rodáka.

Učitel Josef Schreier je však autorem i dalších děl, z nichž nejvýznamnější jsou jeho zpěvohry „O vyhnané pravdě“ („Veritas exulans“) a „Zlatá svoboda“ („Aurea libertas“), které patří bezesporu k nejvýznamnějším památkám domácího jevištního roka. Josefu Schreierovi jsou připisována i tři velikonoční oratoria.

Dne 3. června 2003 jsem doprovázel pana profesora Trojana při jeho bádání v Muzeu hudby Slovenského národního muzea na bratislavském hradě, kde jsme byli velmi mile přijati. Objevili jsme zde dalších 28 záznamů o Schreierových dílech, které svědčí o tom, že tento kantor odchází po roce 1760 do tehdejších Uher, tedy na Slovensko, kde pilně tvoří dál.

V roce 2002, kdy jsme museli překonávat neuvěřitelné bariéry nedůvěry, nezájmu a ignorace, se nám po neuvěřitelném úsilí podařilo zajistit premiéru Schreierovy vánoční mše „Missa pastoralis in C boemica“ podle původního notového zápisu autora a v plném nástrojovém obsazení, tak jak byla napsána před 250 lety.

K provedení Schreierova díla se skvěle postavila renomovaná sbormistryně vynikajícího padesátičlenného pěveckého sboru „Collegium vocale“ Olomouc, posíleného o hudebníky z olomoucké filharmonie a z olomouckého divadla, paní Rů-

žena Saligerová. Sólové party excelentním způsobem zpívali sólisté olomoucké opery Magda Málková - soprán, Táňa Janošová - alt, Eva Povýšilová - alt, Václav Málek (navržený za rok 2002 na „Cenu Thálie“) - tenor a Vladislav Zápražný - bas.

Premiéry proběhly dne 25. 12. 2002 v chrámu sv. Michala v Olomouci a o tři dny později, v sobotu 28. 12. 2002 v chrámu sv. Havla v rodišti skladatele v Dřevohosticích u Přerova, vždy za obrovského zájmu čtenářů vážné hudby. Skvělou atmosféru premiéry vánoční mše Josefa Schreiera v Dřevohosticích podpořil svou účastí i svým pročitáním úvodním projevem olomoucký svěřící biskup Mons. Josef Hrdlička.

Premiéra Schreierovy vánoční mše „Missa pastoralis in C boemica“ se konala též v Bystřici pod Hostýnem 26. 12. 2002, avšak v menším sborovém i nástrojovém obsazení. Bystřický pěvecký sbor „Tregler“, posílený o hudebníky a učitele ze základních uměleckých škol, však podal za řízení sbormistryně Mgr. Marty Pořízkové opět bezchybný výkon.

Premiérám z díla Josefa Schreiera předcházely hudební besedy s názvem „Barokní pastorely moravských kantorů“, které se konaly 29. 11. 2002 v Muzeu umění v Olomouci a 3. 12. 2002 v Muzeu Komenského v Přerově. Profesor PhDr. Jan Trojan na těchto setkáních seznámil posluchače s kantorským hudebním děním v 17. a 18. století na střední Moravě. Hudební ukázky skvěle zazpívala Mgr. Marcela Buchmanová, rodačka z Dřevohostic, učitelka ZUŠ v Bystřici pod Hostýnem.

V roce 2003 se ujal provedení Schreierovy vánoční mše pěvecký sbor a orchestr „Musica figuralis“ Brno, řízený mladým nadějným dirigentem Mgr. Markem Čermákem, rodákem z Přerova. Toto vynikající hudební těleso se orientuje převážně na uvádění hudby období baroka a zaměřuje se na skladatele z našeho regionu, jejichž dílo bylo zapomenuto. Tak zazněla v rámci adventních koncertů v kapli Božího těla jezuitského konviktu v Olomouci dne 7. prosince 2003 „Hudba ze zahrad a salonů“, kterou složili kapelníci, kteří působili ve službách olomouckých biskupů (Antonín Neumann, Mořic Handtke, Václav Vodička).

Dne 14. prosince 2003 na koncertu pod názvem „Collegium musicum“ zazněly opět v kapli Božího těla skladby kapelníků olomouckého dómu sv. Václava - Josefa Guretzkého, Josefa Puscmanna, Antonína Neumanna, a dále díla Carla Ditterse z Dittersdorfu.

Kopie zápisu o narození kantora Jos. Schreiera ve farní matrice chrámu sv. Havla v Dřevohosticích (SOA v Olomouci)

Premiéra vánoční mše „Missa pastoralis in C boemica“ v chrámu sv. Havla v Dřevohosticích, 28. 12. 2002
Foto J. Blažák

O týden později, tedy 21. prosince 2003 přivítal posluchače v kapli Božího těla jezuitského konviktu koncert s názvem „Ad major Dei gloriam“. Posluchači si vyslechli provedení děl významných skladatelů období baroka Jana Neubauera, Jana Hausnera, Tobiase Gsura a nově objeveného bavorského skladatele, člena cisterciáckého řádu ze Salemu, Francisca Xaveria Schlechta. Na tomto koncertu zazněly i skladby nejvýznamnější osobnosti moravské pastorální hudby období baroka, dřevohostického rodáka Josefa Schreiera. Na počátku tohoto koncertu byla uvedena jeho skvělá „Pastorella in D“, která plně vychází z lidových hudebních tradic Valašska. Jako předposlední dílo tohoto koncertu se v plné kráse zaskvěly velebné tóny Schreierovy vánoční mše „Missa pastoralis in C boemica“, která je podle pana profesora PhDr. Jana Trojana vrcholným dílem barokní kantorské pastorální tvorby 18. století.

Stejný koncertní program zazněl jako premiéra díla Josefa Schreiera v sobotu 10. ledna 2004 v chrámu sv. Vavřince v Přerově. Provedení díla Josefa Schreiera v Olomouci i v Přerově se osobně zúčastnil i profesor PhDr. Jan Trojan.

Dodatečně jsme se pak dozvěděli, že ve dnech 20. a 21. prosince 2003 provedl se zcela mimořádným úspěchem Schreierovu vánoční mši v Koncertní síni města Uničova „Smišený pěvecký sbor města Uničova“ ve spolupráci s „Dětským pěveckým sborem“ ZŠ Jaroslava Haška Uničov za doprovodu „Smyčcového orchestru ZUŠ“ v Uničově. Koncert, který byl nadšeně přijat uničovskou veřejností, řídil dirigent František Mlynář.

V roce 2004 přátelé z Uničova slíbili, že Schreierovu vánoční mši nacvičí znovu a v kvalitnějším provedení, a na nácvik si vyšetřili více času. Dne 16. prosince 2004 zazněla Schreierova vánoční mše opět po roce v Koncertní síni města Uničova. V sobotu 18. prosince 2004 uvedli Uničovští excelentním způsobem Schreierovu vánoční mši jako premiéru tohoto díla v rakouské metropoli – ve Vídni, v chrámu sv. Karla Boromejského. Prvnímu zahraničnímu provedení tohoto ryze moravského díla byli přítomni nejen

naši nadšení vídeňští krajané, ale i velvyslanci České a Slovenské republiky a svou účast přislíbil i rakouský prezident.

Dne 19. prosince 2004 pak zaznělo Schreierovo dílo opět v Koncertní síni města Uničova.

Konzervatoř Pavla Josefa Vejvanovského v Kroměříži, jejíž pěvecký sbor a orchestr Schreierovu vánoční mši nastudoval za řízení dirigenta Mgr. Viktora Kozánka, ji provedl dne 16. prosince 2004 jako premiéru v Kroměříži a 19. prosince 2004 pak znovu ve skladatelově rodišti, v Dřevohosticích.

V roce 2005 se nastudování Schreierovy vánoční mše opět ujal bystrýcký pěvecký sbor „Tregler“ za řízení zkušené sbormistryně Mgr. Marty Pořízkové. Její uvedení přichystal na 26. prosince 2005 v chrámu sv. Jiljí v Bystřici pod Hostýnem.

V polovině listopadu roku 2005 byla v olomouckém nakladatelství VOTOBIA vydána kniha pana profesora Jana Trojana: „Josef Schreier (1718 - ?) - podivuhodné osudy života a díla moravského skladatele a kantora“. Kniha o tomto zapomenutém hudebním skladateli, rodákovi z Dřevohostic, zachycuje obdivuhodný život tohoto Bohem nadaného vesnického kantora a je doplněna přílohou s ukázkami z jeho děl.

Kniha, na jejímž vydání se finančně podílí Obec Dřevohostice a Krajský úřad v Olomouci, má více než 150 stran a obsahuje i úvodní část o historii městečka Dřevohostice a o jeho významných osobnostech. Součástí publikace je i barevná fotografická a dokumentární příloha. Obojí pro knihu připravil blízký spolupracovník profesora Jana Trojana, učitel z Dřevohostic Zdeněk Smiřický. Ten byl iniciátorem vzniku knihy a vydání knihy po dobu dvou let od počátku až do konce zajišťoval.

Věřím, že se dílo dřevohostického rodáka, kantora Josefa Schreiera, které bylo kdysi známé po celé Moravě, dostane opět na výsluní českého hudebního světa a náš rodák se stane součástí trojhvězd naší barokní pastorální hudby, které tvoří Jakub Jan Ryba (Čechy), Josef Schreier (Morava), Jiří Zrunek (Slovensko).

Profesor PhDr. Jan Trojan, CSc.

Emeritní profesor Janáčkovy akademie múzických umění v Brně, PhDr. Jan Trojan, CSc. se narodil 31. května 1926 v Brtnici nedaleko Třebíče. Studoval historii a hudební vědu na Filozofické fakultě Masarykovy university v Brně. Na Pedagogické fakultě brněnské Masarykovy university pak vystudoval ještě hudební výchovu, stal se asistentem v semináři hudební výchovy u profesora PhDr. Bohumíra Štědrone, DrSc. a stal se jeho žákem a pokračovatelem.

Od roku 1961 působil jako odborný asistent Janáčkovy akademie múzických umění v Brně. V roce 1990 byl jmenován profesorem JAMU pro obor teorie a dějiny hudby. Soustavně se věnuje historii hudebního dění v 18. a 19. století na Moravě. Zabývá se také dějinami hudebního divadla, zejména pak opery. Rekonstruoval řadu skladeb staré české hudby pro hudební redakce Čs. rozhlasu v Brně, Plzni, Ostravě a v Olomouci. Po mnoho let působil jako hudební a divadelní kritik brněnských listů.

Kromě vysokoškolských skript napsal 136 drobnějších pramenných příspěvků z historie hudby a 142 rozsáhlých hudebně historických studií, vydaných v odborných vědeckých časopisech.

Jeho stěžejními díly jsou velmi úspěšné monografie „Kantori na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století“ (Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2000) a „Dějiny opery“ (Paseka Praha 2001).

Jsmo upřímně rádi, že našemu regionu věnuje svou přízeň, která souvisí s osobností téměř zapomenutého hudebního skladatele Josefa Schreiera, rodáka z malebného záhorského městečka Dřevohostice, jehož dílo i rodiště objevil po mnoha letech badatelského úsilí v hudebních archívech i matrikách po celé Moravě.

Jeho posledním dílem je studie „Josef Schreier – podivuhodné osudy života a díla moravského skladatele a kantora“, která byla vydána nakladatelstvím Votobia v Olomouci v listopadu 2005.

Prof. PhDr. J. Trojan, CSc. s cimbalistkou Zuzanou Lapčikovou v Bilovicích, červenec 2004

Foto archiv autora článku

Výběr z nových regionálních publikací

*O Valašsku
na Valašsku*

Již v této chvíli je třeba konstatovat, že se Studijnímu a dokumentačnímu středisku Františka Bartoše při Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně podařilo iniciovat reedici Bartošova téměř sto let nedostupného díla, takže díky porozumění Krajského úřadu ve Zlíně a jeho nakladatelství už teď mají odborníci i čtenáři k dispozici Bartošovu první písňovou sbírku **Nové národní písně moravské** z roku 1882, soubor jeho národopisných studií vydaných v letech 1883 (I. Bývalé panství Zlínské, II. Moravské Valašsko, kraj a lid.) a 1885 (III. Podluží a Podlužáci, IV. Moravští Kopaničáři, V. O naši poezii kramářské, VI. Tři filologické „humoresky“) pod souhrnným názvem **Lid a národ** a jedinečnou sbírku dětského folkloru **Naše děti** ilustrovanou Mikolášem Alšem. Uvedené publikace lze získat v Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně. Zpřístupňování díla Františka Bartoše bude pokračovat vydáním jeho spisu **Moravský lid** (1892) a do jednoho svazku soustředěných studií **Moravská svatba** (1892), **Líšeň** (1902), **Deset rozprav lidopisných** (1906). Vyvrcholením bartošovské reedice bude bezpochyby vydání jeho **Kytice z lidového básnictví**, bohatě ilustrované Adolfem Kašparem. Spokojíme-li se s internetovou edicí zbylých dvou monumentálních písňových sbírek, splatí naše generace z velké části dluh, který vůči Františku Bartošovi, etnografovi a folkloristovi, nepochybně má.

Klíčem k poznání života a díla jsou **Bibliografie díla Františka Bartoše** a **Tabulkový životopis Františka Bartoše**, které vydalo v letech 1997 a 1998 Muzeum jihovýchodní Moravy, kde je lze také získat.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně uspořádají ve dnech **25. a 26. dubna 2006** konferenci: **František Bartoš, dialektolog, pedagog a národopisec**, věnovanou stému výročí jeho úmrtí. Referáty o významu díla této významné osobnosti moravského kulturního života pro rozvoj české etnografie, folkloristiky, dialektologie a české kultury vůbec přednesou významní vědci v uvedených vědních oborech. Pořadatelé počítají s tím, že v průběhu celého roku bude uskutečněna řada kulturních akcí, které toto jubileum připomenou, a že toto jubileum bude připomenuto v místech, kde sbíral a působil.

O výsledcích konference budeme čtenáře Valaška informovat.

Karel Pavlišťák

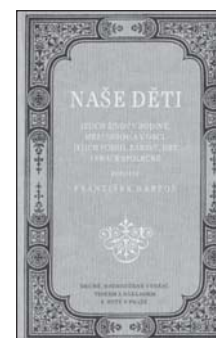
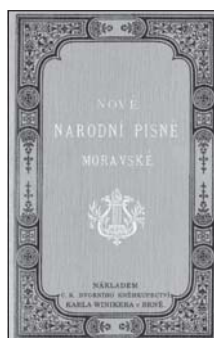
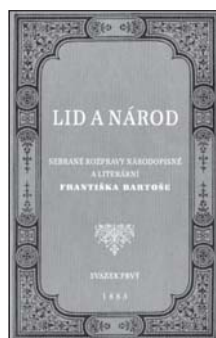
V roce svých sedmdesátin se dočkal Ilja Hartinger první knižní monografie. Ovšemže už dávno před tímto životním jubileem patřil k nejvýraznějším a nejvýznamnějším osobnostem valašské výtvarné kultury. **PhDr. Dalibor Malina** to svou vskutku reprezentativní, důstojnou a fundamentální monografií **Malíř a grafik Ilja Hartinger**, Vsetín 2005 nad všechnu pochybnost průkazně dokládá. V šesti obsažených kapitolách vyváženě pojednává život a dílo umělce, který po celý život zůstal věrný rodné Karolince, kde žije i tvoří a jejíž okolí je hlavním inspiračním zdrojem jeho výtvarného díla. Od studijní průpravy až k umělecké zralosti a neutuchající tvořivosti v současnosti sleduje autor erudovaně všechny složky Hartingrova díla: malířskou tvorbu v různých technikách, grafiku (včetně ilustračních prací), tvorbu realizovanou v architektuře (textilní panó, gobelíny, tapiserie, skleněné artefakty, vitráže a mozaiky). Jeho analýzy jsou odborně přesvědčivé, přičemž zůstávají přijatelné a srozumitelné i laickému čtenáři. V této krátké informativní glose není místo na pozornost vůči všem aspektům Malinovy práce. Za připomínku však stojí, že není zaměřena jen stroze monograficky na umělcovu osobnost; zařazuje ji nejen do širší galerie valašských výtvarníků, ale i do souvislostí soudobého českého a evropského umění. Ocenění širšího kruhu čtenářů nepochybně dojde mimo jiné kapitola „Magický vrch Soláň a valašská krajina“, kterou lze číst jako samostatný a mimořádně citlivý esej o „moravském Olympu“ a jeho všestranné, nejen výtvarné, umělecké iradiaci. – Kniha samozřejmě obsahuje hojnost dokumentárních snímků a reprodukcí, její podstatnou částí je obrazová příloha (61 položek) představující ukázky ze všech tvůrčích období jubilujícího umělce. V takové šíři a vývojovém sledu – navíc se zasvěceným komentářem – nemůže nabídnout Hartingrovo dílo žádná výstava nebo galerijní expozice. Nechybí ani

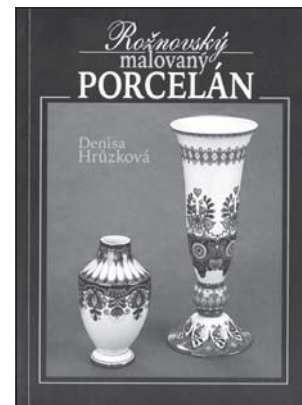
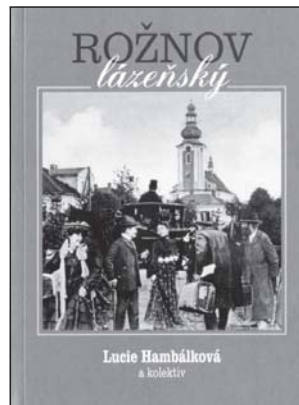
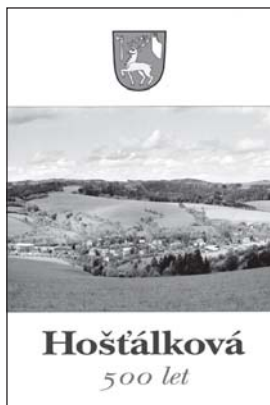
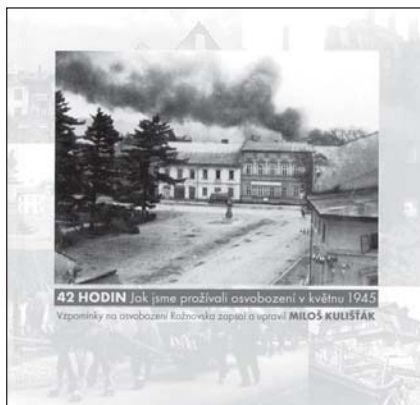
přehled biografických dat, samostatných výstav a výběrová bibliografie. Obvyklá fráze anoncí a reklamy, že kniha by neměla chybět v knihovně žádného milovníka výtvarného umění, platí do písmene, a lze ji věrohodně rozšířit: ani v knihovně milovníka Valaška a valašské krajiny. Podotýkáme však, že jedním z mnoha přínosů Malinovy monografie jsou zejména objevné výklady o pozoruhodných přesazích Hartingrovy tvorby mimo region, do kontextu pnutí a hnutí současné evropské výtvarné scény.

Mojmír Trávníček

Staletí gobelínů je název publikace, kterou (s upřesňujícím podtitulem **v moravských a slezských sbírkách**) vydala **Moravská gobelínová manufaktura ve Valašském Meziříčí**. Publikace byla vydána k padesáti letům restaurování historických gobelínů, i když toto ne zcela určité zjištěné výročí nastane pravděpodobně až příští rok. (Přesnější dokumentace restaurovaných gobelínů je vedena bohužel až od roku 1959.)

Kniha je přehledným katalogem starých tapisérií v moravských a slezských sbírkách, zachycuje současný stav sbírkových fondů ve správě Národního památkového ústavu, a to jak územního odborného pracoviště Brno, tak územního odborného pracoviště Olomouc. Zaznamenává rovněž gobelíny ze sbírek muzeí a galerií. Ku prospěchu věci je celá publikace založena na fotografických reprodukcích historických tapisérií, které jsou doprovázeny potřebnými katalogovými údaji. Nechybí však odborný úvod od dr. Marty Sedlákové a v závěrečné části také technologické zhodnocení problematiky restaurování starých textilií z pera ředitele MGM ak. mal. Jana T. Strýčka. Ve své úvaze upozorňuje zejména na trvalý problém všech restaurátorů – na otázku míry autenticity, tedy na otázku, kterou dřívější opravu

ponechat a zda lze (a zda je potřebné) dojít k původní podobě díla. V samém závěru jsou údaje o restaurátorském týmu, zjištěný seznam restaurovaných prací a zcela na závěr pak poděkování sponzorům, bez jejichž pomoci by kniha nemohla vyjít.

Slavnostní uvedení publikace se odehrálo v sobotu 16. července letošního roku na Státním zámku Telč při zahajovacím večeru festivalu „Krajina hudby“ a při příležitosti odevzdání restaurovaného gobelínu „Zásnuby Jupitera a Juno“ a jeho reinstalace v Modrém sále telčského zámku.

Jistou (a záměrnou) předzvěstí byla vernisáž výstavy „Staletí gobelínů na Moravě a ve Slezsku“, která se konala poslední květnový den na zámku v Bučovicích. Výstava, která trvala až do konce prázdnin, měla poněkud širší záběr: šest restaurovaných historických gobelínů bylo doplněno ještě komorním výběrem ze současné tvorby valašskomeziříčské gobelínky.

Publikaci lze získat v Moravské gobelínové manufaktuře ve Valašském Meziříčí a v institucích, které mají historické gobelíny ve svých sbírkách – zejména na státních zámcích.

Tomáš Mikulaščík

Marie Brandstettrůvá, Jaroslava Zastávková: Uzlík vzorů bílé výšivky z Rožnovska, vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2005 za finanční podpory MK ČR.

Publikaci završily obě autorky tříletý výzkum v terénu, archivu a muzejních sbírkách, kdy hledaly doklady k vývoji ornamentiky, užitých stehů a uplatnění specifického druhu výzdoby lidového oděvu. Zejména bohatství dochovaných artefaktů v rožnovské muzejní sbírce, poslední nositelky tradice bílé výšivky v terénu i zájem vyšivaček mladší generace o tradiční vzory vedl obě autorky k náročnému výzkumu, který zahrnul dokumentaci v muzeích na Valašsku, ale také v Brně, Olomouci a Praze, pečlivé archivní studium i návštěvy u nejstarších vyšivaček. Významnou součástí výzkumu bylo pořízení obrazové dokumentace užívaných ornamentů, stehů a kompozičního řešení vyšitých ploch.

Obsah rozdělily na část kulturně historickou a vzorovou přílohu, kterou ocení zejména současné vyšivačky. Názvy nejobsáhlejších kapitol ukazují, s jakou pečlivostí publikaci připravovaly: Názory na bílou výšivku a její původ -

Výšivky ve sbírkách muzeí – Uplatnění bílé výšivky na ženském kroji – Užívané stehy a motivy – Osobnosti, které ovlivnily podobu a trvání bílé výšivky – Uplatnění a proměny výšivky po roce 1925.

Obě autorky věnovaly v textech jednotlivých kapitol, bohatě proložených vyobrazeními sbírkových předmětů zdobených výšivkou, velkou pozornost také možnosti využití publikace současnými vyšivačkami, které nemají přístup do muzejních sbírek a rády by se o tradičních vzorech poučily.

Současné vyšivačky, ať profesionální nebo zájemkyně o zhotovení drobných dekorativních předmětů vlastním přičiněním, ocení jistě vzorovou přílohu sestavenou z předloh ornamentů, které autorky zdokumentovaly na muzejních předmětech. Právě tuto pomoc současným nositelkám tradice bílého vyšívání ocenil při udělení finanční podpory vydání Odbor regionální a národnostní kultury MK ČR. K úspěchu publikace přispěla bezpochyby i grafická úprava publikace, jejímž autorem je Břetislav Dadák.

Zájem o „Uzlík“ je mimořádný nejen ze strany vyšivaček a milovnic ručních prací, ale i kolegyň v muzeích, kterým je dobrým pomocníkem při katalogizaci krojových sbírek.

Jiřina Veselská

Se zpožděním jednoho roku se mi dostala do rukou kniha **Jana Zeťka: Podřevnická zastavení**. Vydalo ji vydavatelství Region v Závěticích v roce 2004. Knihu ilustroval Jiří Holík. Půvabná knížka veršů je vrocím vyznáním lásky k rodnému kraji. Obsahuje nejen autorovy verše s úvodem, ale také slovníček nářečních slov a zajímavou část s názvem Hlasý mých přátel. Dr. František Pavlíček tu výstižně knihu charakterizoval: „Jsou psána veršem, není to však básnická sbírka, v tom se jistě shodneme. Jaký podtitul jim dát? Je to vůbec nutné? Zdá se mi, že ve dvou slovech Vašeho titulu je dáno vše podstatné. Místo domova a životní ohlednutí. Vaše Podřevnická zastavení potěšila mé valašské srdce.“

Je zbytečné k těmto slovům cokoliv dodat.

Jiří Demel

Nové místopisné publikace:

Janová, Naše obec – náš domov, autor Ladislav Baletka s kolektivem, brožovaná vydání, vydal Obecní úřad Janová k 500. výročí založení obce v roce 2005, 239 stran.

Kateřinice, Dějiny a současnost obce na Valašsku, autor Ladislav Baletka s kolektivem, vázaný výtisk, vydal Obecní úřad Kateřinice k 500. výročí založení obce v r. 2005, 157 stran.

Hošťálková, 500 let, kolektiv autorů, vázaný výtisk, vydal Obecní úřad v Hošťálkově k 500. výročí trvání obce v roce 2005, 169 stran.

Z dalších vydaných titulů:

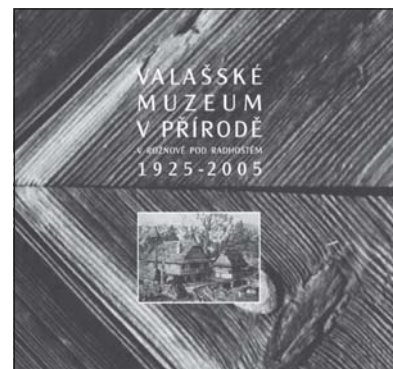
Rožnov lázeňský, autorka Lucie Hambálová a kolektiv, vydáno u příležitosti Roku v rožnovských lázních v rámci edice Rožnovské malé tisky, sv. 6, vydalo Město Rožnov p/R v r. 2005, 95 stran.

Rožnovský malovaný porcelán, autorka Denisa Hrůzková, v rámci edice Rožnovské malé tisky, sv. 5 vydalo Město Rožnov p/R v r. 2005, 71 stran.

42 hodin. Jak jsme prožívali osvobození v květnu 1945, autor Miloš Kulišťák, z rukopisu Kroniky osvobození Rožnovska vybrala a připravila Irča Drápalová – Kulišťáková, vydalo Město Rožnov p/R a Valašské muzeum v přírodě v r. 2005, 135 stran.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925 – 2005, autorka Jiřina Veselská s kolektivem, vydalo VMP v Rožnově pod Radhoštěm v r. 2005, 125 stran.

Rolnický chov ovcí a koz, autor Ludvík Kunz, kresby K. Langer, v rámci edice Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války, sv. 2 vydalo VMP v Rožnově pod Radhoštěm v r. 2005, 330 stran.

Obraz valašské společnosti v knize „Moudrost starých Valachů“

Interdisciplinární souvislosti

Hana Goláňová

Na své životní cestě se setkáváme s mnoha jemnými záležitostmi, které v nás nechávají otisk. Vždy z jiného zorného úhlu se vracíme ke kořenům. Vyrovnáváme se s osobní minulostí, rodinnou, konfrontujeme se s historií na nejrůznějších úrovních. Vracíme se zpět do regionu, abychom se znovu nadechli. Přicházíme-li do původního prostředí, opět v nás ožívá paměť místa, paměť krajiny, paměť života našich předků... A také paměť jazyka. Nemůžeme zapomenout na mluvu, s níž jsme vyrůstali, neboť ta vytváří v duši člověka znatelnou rýhu. Naším rodným jazykem, v přeneseném slova smyslu, může být také dialekt. A tak se vždy jakoby v kruhu setkáváme s místem, minulostí, jazykem. Právě v dnešní době intenzivní mezikulturní fluktuace je třeba vracet se k tradicím, ale zcela nově.

Jsem vděčná za to, že jsem mohla spolupracovat na jazykových úpravách knihy své tety – Ludmily Vráželové: „Moudrost starých Valachů“. (O publikaci jsme psali ve Valašsku, vlastivědné revui č. 14 (2005/1) – pozn. redakce). Po přečtení „moudrostí“ jakoby v nás znovu ožily všechny vzpomínky, smysly, hodnoty. Přestože se nejedná o knihu vědeckou, slovníkovou, může být zajímavá i pro odbornou veřejnost. Nacházíme v ní nejrůznější přísloví, rčení, pořekadla, pranostiky, přirovnání, řazená tematicky, a v neposlední řadě zvyky a pověry odkazující k životnímu stylu dob minulých. Kniha „Moudrost starých Valachů“ je jedinečná nejen po stránce lingvistické, protože zachycuje stav valašského dialektu přibližně na počátku 20. století, ale odráží myšlení člověka té doby, mozaikovitě tvoří obraz společnosti. Jak se můj obraz po přečtení materiálu v mysli vytvářel, tak se také rozpadal pod drobnohledem interdisciplinárním. Obecně stará lidová rčení mohou být dostatečně výživným materiálem pro širší společenskovědní zkoumání.¹ Ze svého zorného úhlu by mohla být zajímavá, jak už bylo řečeno, pro lingvistiku, tradičně pro etnografii a folkloristiku, kulturní a sociální antropologii, literární vědu, historii, ale také např. teologii a religionistiku, sociologii, filozofii, etiku, psychologii.

S úrovní poznání v oblasti společenských věd roste také poznání současného člověka, který se většinou dívá na problém z mnoha stran. Tento přístup může být aplikovatelný také na tradiční lidovou moudrost.² Ráda bych na základě materiálu z knihy poukázala na interdisciplinární souvislosti a ty doplnila příklady. Jde spíše o osnovu, kterou je možno dále rozvíjet. Ale není možné vytvořit si na základě sesbíraného materiálu jednoznačnou představu o valašské společnosti určité doby, neboť každý obraz je lidsky nedokonalý a závislý na osobnosti toho, kdo jej tvoří.

Sbírka „Moudrost starých Valachů“ může být, jak už bylo naznačeno, přitažlivá pro **dialektolog**, je psána valašským nářečím. Přestože jsou lidové moudrosti zachyceny tzv. folklorním dialektologickým přepisem, zachovávají tradiční nářeční rysy. Stále platí, že dialekt Valašska

patří k nejarchaičtějším útvarům našeho národního jazyka: „*Starí lidé užívají minulého času, mladí budoucího*.“ Dodnes se v něm používají prvky, které znala čeština v 15., 14. stol. i dříve. Jedná se o poměrně složitou problematiku hláskosloví a historického vývoje jazyka, tvarosloví.³ Především je to materiál bohatý lexikálně, zachycuje mnohé z diferenční slovní zásoby valašského dialektu.

Lingvisté jako např. K. Chotek, později D. Krandžalov, se zabývali **etymologií** valašské slovní zásoby v souvislosti s diskusí o původu valašských obyvatel. Polemika v tomto směru probíhá dodnes. V minulosti se objevila teorie, že moravští Valaši přišli z Rumunska díky tzv. karpatské salašnické kolonizaci. Dnešní historici se však většinou domnívají, že místní osady vznikaly osídlením moravského obyvatelstva a šlo zejména o přenos kultury v souvislosti se salašnictvím.⁴ Pojem **valach** představoval v jazyce obyvatel Vsetínska námezdní čeleď pomáhající při pasení tzv. valašského dobytka (ovce a kozy). D. Krandžalov dospěl k závěru, že se v místním dialektu dochovalo nemnoho slov⁵, která by mohla mít původ v rumunštině. V knize Ludmily Vráželové objevíme pouze pět takových dokladů: **cap** (kozel), **grapa** (roklina, strž), **krđel** (houf), **košár** (ohrada pro ovce), **kotár** (hora, kopeček). V lexiku valašského dialektu najdeme celou vrstvu spojenou se salašnickou kulturou, ovšem nejedná se jen o slova rumunského původu, ale také o lexémy mající původ jinde na Balkáně. Jen pro zajímavost – zdá se, že je dnes ve valašském nářečí silnější vrstva slov pocházejících z němčiny.

Frazeologie a idiomatika, nářeční frazeologie, literární teorie se snaží o popis a klasifikaci obrazných pojmenování. Uvedme alespoň běžné třídění na **přísloví**: „*Múdrý člověk nemluví o tem, co neví*.“, **pořekadla**: „*Bez roby a tabáku, to je čučno (smutno) v baráku*.“, **pranostiky**: „*Gdyž přší na Prokopa (4. 7.), promokne každý mandel, každá kopa*.“, **rčení**: „*Živú mocú – silú mocú*.“, **ustálená přirovnání**: „*Suchý tajak šindel*.“, **frazémy**.

Lidová úsloví byla často předmětem zájmu **etnografie a folkloristiky**. V obrazech lidového jazyka jsou nejčastěji zachyceny zvyky spojené s námluvami a svatbou: „*Máš-ji ke mně lásku, dójdi na mrskačku, a nemáš-ji, tož hybaj a vječj mňa nedožiraj*.“, především s jídlem a pitím: „*Zemňáčky, trnky a zelé pro Valacha živobyti celé*.“ „*Pohanceněj kaše nepřemastíš, valašskou céru nepřetančíš, hospody nepřebudeš*.“ Díky lidové slovesnosti si uděláme představu o tradičním jídelníčku: „*Gdo kyselicu jí a slivovicu pije, teho ani pantokem nezabije*.“ „*Nájllepší valašské cukrové sú opepřené a očesnekované klobáse*.“ Také můžeme zachytit narážky na jiné etnografické skupiny, např. Hanáky: „*Myslel na slub tajak Hanák, gdyž má suchý jačmeň doma*.“ Etnografie rovněž studuje lidové pranostiky, v knize jich najdeme celou kapitolu.

Sbírka „moudrostí“ sice vznikala během 2. pol. 20. stol., ale sesbíraný materiál odkazuje na období roboty i nevolnictví, může tak být dobrým pomocníkem pro **historii**: „*Panská láska po zajicích skáče, od pánů vděku nečekaj*.“ V duši místních lidí zůstal otisk bolestných dějinných událostí, zejména šlo o ničivé nájezdy na moravskoslovenské pomezí: „*Seděl tam tajak turecký paša*.“ (turecké nájezdy v 17. stol.)

„*Došel tajak kuruc*.“ – znenadání – (odkaz na nájezdy kuruců – uherských povstalců na konci 17. a poč. 18. stol.). „*Dočkaj, přide na ta Očkaj*.“ (vůdce kuruců Ladislav Ocskay). Dodnes se v lidovém jazyce zachovala vzpomínka na Rakousko: „*Mysli si, že má rakúsy, a má enem pod nosem fúsy*.“ (Mysli, že se má dobře, ale ve skutečnosti ...) Také název měny upozorňuje na dávné kořeny lidových úsloví: „*Lepší doma grajcar než v cizině dvě*.“

V lidové slovesnosti se odráží atmosféra tehdejší společnosti, výborná inspirace opět pro historii, ale také **sociologii**. Pořekadla odkazují na feudální, vrchnostenský systém: „*Pánom sa pravdu nezavďečíš*.“ Valašsko je hornatý kraj a odedávna tu byl život velmi těžký: „*Valašsko, začátek kamění, konec chleba*.“ „*Lehkožívcom, co by rádi k penězom došli, sa na valašských horách nedařovalo, takovým ani zbojníci šťastní nepřáli*.“ Zbojnické „řemeslo“ bylo pro místní lid nejen otázkou hrdosti, obživou, ale i nadějí. Fenomén bída byl v tomto kraji určující: „*Gdyž prvěj na kotároch ochořela kráva, bývala to větší rana, než gdyž ochořelo malé děcko*.“ „*Dneskaj zme mňeli parádnú večeru: ohlédance a odkázance*“ (nic). Vědomí bída a těžkosti rozptyloval alkohol: „*Blahoslavení v Kristu, keři pijú čistú*.“ Obzvlášť pevné byly na Valašsku rodinné a sousedské vztahy: „*Rodiče sú první po Bohu*.“ „*Dobrý sused lepší jak velká rodina, zlý sused metla boží*.“ Přísloví vstřebávala i mezigenerační problematiku: „*MLádi není žádná zásluha, ale stárí takěj ne*.“

Společnost feudální byla primárně společností křesťanskou, ovšem s velkou mírou pohanských pověr a bájí. Dostáváme se do oblasti zájmu **teologie a religionistiky, etnografie**. Obraz Boha se měnil v závislosti na situaci a okolnostech. V řeči i příslovích najdeme na jedné straně hlubokou stopu víry a prožitku vztahu k Bohu: „*Všecko má svoje hranice, tak je to od Pána Boha, enem Pámby je bez hranic*.“ „*Gdo sa povyšuje nad ludmi, hřeší pýchú proti Pánu Bohu a pýcha peklem dýše*.“, i situační humor: „*Pane Bože pomáhaj, a ty, čerte, tlač*.“, také mnoho odkazů na Biblii: „*Šel Job pro Joba a ostali tam oba*.“, avšak i značně pokřivenou křesťanskou víru: „*Gdyž sa matce zapomněla céra, to býval veliký hřích, taková roba po smrti přesévá před peklem popel*.“ Velká část pověr souvisela s námluvami, sexuální aktem, svatbou, rodinou, strachem z budoucnosti a neznámého. V lidovém jazyce se objevovaly stopy pohanských pohádkových bytostí, které byly nejčastěji spojovány se zlým: „*S nekřtěným dětátkem sa nechodilo ven, aby ho divá žena nezamňenila za svoje*.“ „*Gdyž přší a slůnko svítí, to bosorka máslo vrtí*.“ „*Topinky – dvakrát pečený chléb, přej chránily před vodníkem*.“ 20. století sice rozptyluje pohanské pověry, ale s tím také dochází k vyhasínání tradic.

Metaforická úsloví mají v sobě velkou dávku lidové **filozofie**. Ve zjednodušené podobě narážíme na stěžejní problémy **etiky**. Předpokladem k tomu dává už samotný morální charakter přísloví. Řeší po svém velká témata smyslu života, morálky, norem, úkolu člověka ve společnosti, dobra a zla aj.: „*Dobrých lidí sa změstná na krajčku devět, ale zlém každý v cestě stojí*.“ „*Ptáka po pění, člověka po řeči poznáš*.“

Obrazná pojmenování nevznikají jen pro stylistické zpestření řeči, ale také pro přesnější

vyjádření skutečnosti a prožitku, vystihují situaci. V tomto místě se setkávají **psychologie a lingvistika**, svoje propojení nacházejí v psycholingvistice. „*Jaký bývá **rozum** - taká bývá **řeč***.“ Z hlediska psychologického stojí za pozornost nejedno rčení, neboť ukazuje na citovou složku ve vztazích, v rodině, naznačuje hranice člověka v komunikaci, cestu k psychickému zdraví, vztah člověka k přírodě apod. Lidové „moudrosti“ mohou být díky svému obraznému charakteru inspirací pro hlubinnou psychologii, např. analytickou psychologii navazující na C. G. Junga. Jung pracoval s obrazným myšlením, symboly, které se odrážejí ve snech, pověstech, mýtech a bájích. V jeho osobním systému figuruje i pojem stín. Mnoho terapeutických směrů tento termín přejala a dnes úspěšně využívá ve své praxi. „*Gdo má zlé svědomí, bójí sa aj svého **tínu***.“ V lidové slovesnosti se přirozeně dařilo tematice spojené s čerty: „*Svět je negdy tajak **peklo** a ľudé tajak **čerti** v něm*.“ V řeči i v životě se často oba abstraktní póly setkávají v jednom: „*Drží sa **Pána Boha** za nohy a **čerta** za rohy*.“

Filozofové, teologové, psychologové se snaží pochopit a vyložit fenomén smrti. Lidová slovesnost přistupuje k posledním věcem člověka po svém, se svou úrovní poznání: „*Na umírajúciho sa nemluvílo, aby ho nestřhli s poslední cestou*.“ „*Gdyž umřel člověk, otvíralo sa okno, aby jeho duša mňela volnú cestu k nebi*.“

Toto je náznak mého obrazu, který se mně postupně vytvářel při práci na knize „Moudrost starých Valachů.“ Stále se mně vrací. Cítla jsem potřebu nezamknout ho za dveře vlastních představ, ale podělit se o něj s vámi.

POZNÁMKY

¹ Sběr lidových moudrostí sahá do středověku. Mezi jinými např. Blahoslav připojil sbírku proverbů ke své Gramatice, z velkých osobností jmenujme Komenského. Čelakovského „Mudrosloví“ jsou dodnes základem českého paremiologického fondu, cílené sběry Spilkovy uskutečněné v 50. letech nebyly nikdy publikovány.

² V poslední době se snažili vytvořit např. Dana Bittnerová a Franz Schindler na základě sociolingvistického výzkumu paremiologické minimum českého jazyka.

³ Podrobněji jsem se nářečními rysy valašského jazyka zabývala v Závěrečné poznámce výše jmenované knihy.

⁴ Např. L. Baletka in CD Okres Vsetín..., Společenský vývoj; kapitola 4. Doba předbělohorská; 4. 2. Osídlení / Pasekářská kolonizace.

⁵ Původně jich Chotek uváděl 37, Krandžalov v knize „Valaši na Moravě“ 26, k diskusi přispěli např. Kopečný, Vašek a další.

LITERATURA

BĚLIČ, J. (1972): Nástin české dialektologie. Praha
BITTNEROVÁ, D. – SCHINDLER, F. (1997): Česká přísloví. Soudobý stav z konce 20. století. Praha
ČERMÁK, F. A KOL. (1983 – 1994): Slovník české frazeologie a idiomatiky. Díl I-III. Praha
FRIELINGSDORF, K. (1995): Falešné představy o bohu: jejich vznik, odhalení a překonání
JUNG, C. G. (1995): Člověk a duše. Praha
KRANDŽALOV, D. (1963): Valaši na Moravě. Materiály, problémy, metody. Praha
Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko; Vlastivěda moravská. Brno (2002) (CD)
VRÁŽELOVÁ, L. (2005): Moudrost starých Valachů. Vsetín
ZAORÁLEK, J. (2000): Lidová rčení. Praha

Autorka příspěvku pracuje v lexikograficko-termnologickém oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Helena Mičkalová při jedné z početných vlastivědných besed

Valašsko Heleny Mičkalové nejen čarovné, také malebné a libozvučné

Richard Sobotka

Třicet let sbírala a zaznamenávala učitelka Helena Mičkalová vyprávění karlovických pamětníků, aby tuto mravenčí, ale zásluhou práci posléze zúročila ve dvou knížkách „O čem si vyprávějí Karlovjané“ a „Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo“.

Pověstmi a legendami na Valašsku se zabývali také Čeněk Kramoliš, František Bartoš a Matouš Václavek. Výčet bájných bytostí v jejich knihách je obsáhlý, působení i ochrana proti nim mnohdy podrobně popsány. U Heleny Mičkalové jsou však tyto příběhy dějově zarámovány, a to jim spolu s podáním v nářečí dodává neobyčejné kouzlo.

Vlnění hornaté karlovické krajiny se stalo nedílnou součástí života zdejších usedlíků. Právě tak bájných bytostí. I když jsou pověsti a legendy o bájných bytostech, zbojnicích a portáších doma na celém Valašsku, v oblasti Velkých Karlovic mají své specifikum. Hranice s Uhry je tady jen přes kopec, byly to výpady Slováků, švercování, zbojnicení i působení portášů. Příběhy a pověsti, které tady odnepaměti vznikaly, jsou podnes živé.

Týkají se také místních názvů. „Ve Velkých Karlovicích sa každý kopeček nejak menuje“, uvádí spisovatelka Helena Mičkalová. V údolí Tisňavy je místo Na Potokoch. Šlahorka je kopec ošlehaný větrisky. Na Ztracenci mlha nechala bloudit portáše, když chytali Ondru při švercování. Na Medvědi se kdysi objevil starý medvěd, „...živil sa haferami, jabky a všelijakú takú žúželú...“, ale hned se to rozneslo a zakrátko se „...medvěďami hýbala celá hospoda.“ „Košelovská republika“ existuje od doby, co Seroň lozil v bílé košili po stromech a lámal četinu na stel. Na Spáleném vyhořel les. A Solář byl údajně pojmenován podle soli, kterou objevil při pastvě pacholek, ale protože ho gazda kvůli utajení zácného nálezu zabíj, sůl se ztratila a nikdo neví, kde je.

Portáši, šverci i zbojníci neodmyslitelně patřili k hraniční čáře do Uher. „Portáši byli chlapi silní, velcí, hycbí a chytří.“ Nejpověstnějším byl portáš Stavinoha, podnes se o něm vypráví. Hbití však byli také šverci, když z Uher pašovali levnější tabák. Nejhorší sortou mezi lidmi však byli raubčí-

ci, ti jenom hleděli, jak snadno přijít k penězům, třeba i lidský život při tom umárnit; když jim bylo nejhůř, usadili se v Uhrách a žili počestným životem, ale peněz ukrytých na tajném místě kolikrát neužili a leží tam neobjevené podnes.

Poklady hrály významnou roli u lidí na celém Valašsku. Dochovaly se návody, jak poklad objevit, získat a jak se při tom chovat. Chudí Valaši netoužili po získání pokladu z hamižnosti, z touhy po náhlém zbohatnutí a zahálčivém životě, pouze si chtěli v těžkém životě přilepšit. A když se jim poklad objevit podařilo, obyčejně brali jen pro svou potřebu, třeba jen dvě hrsti. Někdy i proto, že byl nešťastník nešikovný ... „Truhla sa přeskobrtla a peníze sa sypaly do potoka. Jan sa smutno díval, jak tam z peněz plavú edem listy ze stromůch.“

Vypomocť si majetkem i práci se dalo také prostřednictvím kouzelné knížky křištofky. „Hdo z ní uměl čnůť, uměl aj čarovat, aj dobývat poklady.“ S křištofkou se muselo umět zacházet, jinak si člověk čarováním i uškodil. Ale zájem byl o ni velký. A když se knížka Jurovi ztratila... „...hledal a nenašel. Rozněslo sa, že jedna bosorka si ju poččala na věčnú oplátku.“ Těch knížek nebylo hodně, ale proslýchá se, že ... „v Karlovicích má ešče jedna byť, ale nihdo neví hde a u koho. Je o ní pěkně ticho.“

Z čarovných bytostí to byly divoženky, bosorky a bosoráci, slibky, hastrmani. Také záhubenčata, mory a světonoši. Pro jejich působení je charakteristické, že až na malé výjimky lidem neškodily. Spíš se je snažily přechytračit. To jen lidé kolikrát marnili životy. I pro ně však platila spravedlnost, protože ... „ludích, kteří obírali a okrádali druhé, připravovali jim ukrutný život a nehdy aj o holý život připravili, zem po smrti nepřijala.“ Zachránit je od prokletí mohli dobrým skutkem zase jen lidé.

Vyprávění v nářečí, které lze dnes zaslechnout už jen výjimečně u starých pamětníků, lahodí zvukomalebností. Tak je tomu v příběhu, kdy mora trápila lidi v podobě kočky, zasedla si na jednoho chlapa a ... „pár nocích si pogajovala...“, ale když znovu přišla, „...chlap fík nožem a přirazil ju ke stěně, u kerej stála.“ Malba slovy dokresluje příběh o zamrazeném zbojníkovi Čajanovi, kterého se nechytla střelená ani řatá a který na svou nezanitelnost tak hřešil, až se při bitce portášům posmíval ... „Tu ňa střel! Otevřel hubu a ukazoval do ní...“ na jediné zranitelné místo. „Jeden z por-

tášůch namířil a trefil. Čaján spadnul mrtvý na zem, byl konec kúzla.“ Barva slov dokresluje také vyprávění o tom, jak se ve Smolných horách objevily za dramatických okolností u povozu taženého čtyřmi černými koňmi stvořiska (čarodějnice), ... „jakých nihdo ešče neviděl. Začaly vůz chytat za lúkotě, ukrutně jačely, až sa zdálo, že všeci ohluchnú.“ Charakteristickým je i optimistický způsob vyprávění. V chalupě na Měkynce se usadily hned dvě smrtě... „edem tak jim kosti břinkotaly.“ Nepřišly si pro něčí život, ale ukrádaly hospodáři obilí a brambory. Ten se na ně nachystal a když zase vrzly dveře od sklepa, ... „tatulka smýk ju topoříškem, edem tak spíštěla.“ Ani tak nevyšly smrti naprázdno, sebraly hospodáři alespoň fajfku. „Na vývratě sedá dvě smrtě a jak pépú z fajky, tak si pépú.“ Když začal tatulka hromcovat, utekly do hory... „Fajku nevrátily.“

Jedna knížka Heleny Mičkalové má zbarvení modré, druhá červené. Obrázky s lidovými motivy doprovodila výtvarnice Kornelie Němečková. I když jsou obě knížky jmenovitě věnovány Janičce, Leničce, Martínkovi a Juráškově, vlastně patří všem, kterým Valašsko i v současné úspěchané době stále rozechvívá srdce.

GRATULUJEME

Nositel tradice lidových řemesel za rok 2005 - metlář Jiří Ondřej

Daniel Drápala

Region Moravského Valašska byl již před stolety oceňován pro pestrou škálu nejrůznějších forem domácí a řemeslné výroby, která bývála i přes obtíže a nelehké okamžiky předávána stále novým a novým generacím. Na počátku 21. století, ve světě přeplněném vymoženostmi moderní doby, je kupodivu opět znovu objevována prostá krása rukodělné výroby přežívající v jednotlivých regionech naší země. Ministerstvo kultury České republiky se proto již několik let snaží cíleně podporovat tyto různorodé projevy z oblasti tradiční lidové kultury. Vedle grantových projektů je to především udělování titulu 'Nositel tradice lidových řemesel', který každoročně obdrží nejvýše pět řemeslníků. Již mezi prvními laureáty tohoto titulu byly osobnosti z Valašska: vyšivačka Jana Juřicová, tesař Josef Kopčan, výrobce štípaných holubiček Petr Stoklasa. Předložené návrhy každoročně posuzuje odborná komise, která při svém rozhodování přihlíží nejen k dodržování tradičních technologií, tvarosloví, ale také k iniciativě a snaze jednotlivých řemeslníků předávat zkušenosti a řemeslný um případným následovníkům. Jen tak se totiž může naplnit původní idea zachování projevů tradiční lidové kultury napříč desetiletími a staletími.

Stejně jako v předchozích letech nominovalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm jednoho z místních výrobců. Pro letošní rok byl vybrán pokračovatel rodové metlářské tradice pan Jiří Ondřej ze Zubří. Většina z obyvatel Valašska si tuto lokalitu spojuje především s pověstnou zuberskou výšivkou či há-

zenou. Jiní si naopak vzpomenu na tzv. zuberskou hymnu, v níž se zpívá: „*My zme děcka ze Zubřího, z téj metlářskéj dědiny, mama doma metly krutí, tata strúže žebřiny ...*“

Domácká výroba březových metel byla charakteristická pro Zubří především v 19. a v první polovině 20. století. Rozvinula se zvláště u méně majetných složek zdejšího obyvatelstva. Vedle produkce pro vlastní potřebu a směny v bezprostředním okolí dokázali zuberští metláři uspokojovat potřeby zákazníků nejen v rámci rožnovsko-valašskomeziříčského mikroregionu, ale dodávali, nebo sami podomácky prodávali své výrobky i ve Slezsku, na Kravařsku, Záhoří, Hané a Slovácku, později v průmyslových aglomeracích na moravsko-slezském pomezí.

Výroba březových metel tradičním způsobem začala ve 2. polovině 20. století pro malou efektivnost a časovou náročnost upadat, některé pomůcky a materiály (např. lipové lýko) nahradily výdobytky moderní doby (dráty, syntetické provázky) atd. Počet domácí pracujících metlářů klesal a sama výroba začala ztrácet původní roli významného zdroje obživy mnohých příslušníků sociálně nezajištěných složek. Počet těch, kteří tradiční způsob zpracování proutí ovládají i dnes, je poměrně malý. Terénní výzkum, který realizovali pracovníci Valašského muzea v přírodě v letech 2002 - 2004, zmapoval nejen četnost výrobců březových metel v oblasti Moravského Valašska a sousedních regionů, ale také podrobně zdokumentoval získávání suroviny, technologické postupy a pracovní pomůcky. Jedním z výstupů jejich výzkumu se stala nominace Jiřího Ondřeje na titul 'Nositel tradice', který jako jeden z mála dodržuje ucelený tradiční technologický postup při výrobě březové metly (užívá např. původní přírodní materiál k vázání metly - lýko). Vázání metel se naučil od svého otce, je muž zpočátku jako školní dítě pomáhal při dílčích přípravných pracích (třídění proutí, kroucení lipového lýka). Oprávněně jej proto můžeme považovat za přímého pokračovatele rodové tradice, neboť výroba metel je v jeho rodině doložena nejméně čtyři generace nazpět. Jiří Ondřej

je dokonce prasynovcem Barbory Holíšové, která v 70. a 80. letech 20. století intenzivně spolupracovala s Valašským muzeem v přírodě. V rámci jeho programů pravidelně předváděla návštěvníkům celý postup výroby březových metel. Její životní osudy jsou navíc zachyceny ve snímku J. Maléře, J. Stromšíka a O. Kramoliše *Barborčin bochník*.

Potřebu popularizace a připomenutí zapomenané domácí výroby, kterou začaly v posledních letech vytlačovat průmyslově vyráběné produkty, si Jiří Ondřej uvědomil již v 80. letech 20. století, kdy doprovázel folklorní soubor Beskyd ze Zubří v rámci jeho domácích a zahraničních vystoupení ukázkami vázání březových metel. V posledních letech se vedle Metlářského jarmarku můžeme s Jiřím Ondřejem setkávat na programech Valašského muzea v přírodě, kde se snaží přiblížit výrobu návštěvníkům muzea – vč. dětí.

Odborná komise, která na počátku letošního roku vyhodnocovala předložené návrhy, ocenila u Jiřího Ondřeje vedle dodržování po generace děděného výrobního postupu také respekt ke znalostem a technologii rukodělné výroby. Jiří Ondřej pečlivě dbá, aby jím vyrobená metla byla kvalitou odpovídající výrobkům, jimiž si předchozí generace obyvatel Zubří vysloužily pojmenování *metlářská dědina*. Sam uvádí: „*Musí to být pravá zuberská metla, s hiklem, lýkem stažená, taková, aby v ruce pěkně seděla.*“ Vždy se navíc řídil heslem, že „*zuberská metla má být před chalupou ozdoba.*“

Snaha o dodržení tradičního pracovního postupu a materiálu, ochota prezentovat a popularizovat metlářství i vědomí nutnosti předávat zkušenosti byly také brány při letošním rozhodování o udělení titulu 'Nositel tradice lidových řemesel' ve zřetel a Jiří Ondřej se tak stal jedním z trojice řemeslníků, kteří toto ocenění v roce 2005 získali.

Metlář Jiří Ondřej

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

Odešel „kronikář rolnické vesnice“

Daniel Drápala

Když jsem v roce 1994 zahájil studium etnologie na brněnské Masarykově univerzitě, jednou z prvních praktických pomůcek, která se mi záhy dostala do rukou, byl Soupis časopiseckých prací z Valašska a Záhoří. Jeho autor doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. se právě v onom roce dožil rovných osmdesátilet. V následujících měsících i letech se naskytlo ještě mnoho jiných příležitostí k setkání s pracemi tohoto předního českého etnografa. Přesto – nebo snad právě proto – jsme osobnost doc. Kunze (jistě i pro ten velký věkový rozdíl) vnímali spíše jako 'encyklopedické heslo'. Jen stěží bych v té době mohl pomyslet na to, že se s legendou moravského národopisu jednou setkám osobně a že okolnosti tomu budou přát, abych se spolupodílel na završení celoživotní práce doc. Kunze z oblasti agrární etnografie v podobě edice Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války.

Zavítat ke Kunzům do Šlapanic bývalo vždy malým svátkem – pro nás, pracovníky Valašského muzea v přírodě, i pro pana docenta, který se na každou návštěvu pečlivě připravoval, neboť příjemně zpestřovaly jeho běžný životní rytmus. Již při prvním setkání nezapřel doc. Kunz duši učitele. Celých deset let (1936-1944, 1945-1947) strávil jako kantor na měšťanských školách a i po letech vždy dbal na uměřenost v chování, důstojné vystupování i spisovný jazyk – a v neposlední řadě i na pečlivou úpravu svého zevnějšku. Svým rétorickým uměním i jazykovou výbavou dokázal nás mladé muzejníky i ve svých devadesáti letech zahanbit. Vedle dvou 'rodných' jazyků – češtiny a němčiny, vládl „*slovem i písmem*“ francouzštinou, latinou, hebrejštinou, aramejštinou a řečtinou.

Několikahodinové rozhovory, které po našem příjezdu ke Kunzům následovaly, byly vlastně malou procházkou dějinami moravského národopisu posledního půlstoletí. Doc. Kunzovi se podařilo již před II. světovou válkou zaznamenat výpovědi četných pamětníků, narozených ještě na počátku druhé poloviny 19. století. Řadu dokladů hmotné, sociální a duchovní kultury moravského venkova tak zastihl ještě v poslední fázi jejich existence. Dětsví a několikaleté učitelské působení mu umožnilo důkladně poznat realitu běžného venkovského života. Ostatně kdo by pomyslel, že píseň, již slyšel kdysi v dětství: „*Štýry jamky žita máme a přece ho neprodáme ...*“, v něm zase je již tehdy semínko zvědavosti, které jej o několik let později povede k důkladnému studiu obilních zásobnic a jam.

Když v roce 1947 stanul v čele nově utvořeného etnografického oddělení Moravského muzea v Brně, pokračoval ve svých terénních výzkumech, které dokázal zúročit nejen při práci na desítkách studií a monografií, ale také při tvorbě muzejních expozic. Během následujících desetiletí dosáhl doc. Kunz mnoha úspěchů. V odborných kruzích si získal renomé jako vynikající odborník a organizátor vědeckého života i coby spoluautor projektů evropského významu. Expozice Lid v pěti generacích, kterou v 60. letech vybudoval v brněnském Paláci šlechtičen, je dodnes uznávaná nejen pro své mo-

derní pojetí, ale i pro řadu detailů a drobností, jež byly na svou dobu vpravdě průlomovými.

Přestože doc. Kunz dosáhl především v 50. až 80. letech 20. století řady úspěchů, přednášel na domácích i zahraničních univerzitách a byl členem několika vědeckých společností, ani v těchto letech zcela neopustil terénní výzkumy a dokumentaci. Snad to byla vlastní zkušenost z počátku profesní dráhy (vedle učitelství působil např. jako pracovník stavební firmy: 1930-1936) i důkladné poznání životních podmínek moravského venkova v uplynulých staletích, které v něm natrvalo zakořenily úctu k venkovskému člověku, především rolnické a řemeslnické vrstvě. Neskrýval, že svými pracemi chce vzdát hold tomuto „*dělnému stavu*“, upozornit, jak těžké bylo každodenní dobývání „*chleba vezdejšího*“. Sám se proto s oblibou nazýval „*kronikářem rolnické vesnice, pouhým zaznamenávatelem toho, co tu bylo před námi. A jsou to, pane kolego, především ty věci drobné, nenápadné, které snadno přehlédnete. K nám však mluví řečí minulých dob. Na to nezapomeňte!*“ Stěží jsme při rozhovorech na toto téma mohli přehlédnout, že hlas pana docenta v těchto okamžicích jhl. S radostí i něhou mluvil o ovcích 'valaškách', o 'kravičce chudých' - tedy koze - i o lopotné práci drobných rolníků a mzozech na jejich rukou. Přesto nikdy nepřekročil pro odborníka nebezpečnou hranici nekritického sentimentu. Zdravý nadhled a patřičná míra kritického zhodnocení mu jistě nechyběla.

Přestože odborný záběr aktivit doc. Kunze byl úctyhodný (zasáhl téměř do všech subdisciplín etnografie a folkloristiky), byly to právě práce z oblasti agrární etnografie, které symbolicky uzavřely jeho vlastní publikační činnost. Během svého aktivního života shromáždil v terénu velké množství informací, cenných o to více, že byly zaznamenány v době, kdy venkovská i maloměstská společenství procházela radikální proměnou. I když výsledky svých výzkumů prezentoval ve formě desítek studií, konferenčních příspěvků a výstav, zůstalo dosud mnohé ze shromážděného materiálu nepublikováno. V roce 2004 proto zahájilo Valašské muzeum v přírodě ve spolupráci s doc. Ludvíkem Kunzem vydání jeho souhrnného agrárně-historického díla v edici Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války. První svazek Obilní jámy představil osobně doc. Kunz v září 2004 v rámci zasedání XIV. kongresu Mezinárodní asociace zemědělských muzeí v Rožnově pod Radhoštěm. Druhá kniha (Rolnický chov ovcí a koz) byla vydána v květnu 2005 a její autor ji dostal do rukou jen několik málo dnů před svým skolem.

Ačkoli sám doc. Kunz nepocházel přímo z Valašska – jeho rodnou vsí bylo Osičko na Podhostýnském Záhoří –, vždy měl k Valašsku velmi úzké citové vazby. Při každém setkání neopomněl zdůraznit, že „*na Valašsku, tam jsou veskrze slušní lidé*.“ Byl to ostatně region, kterému věnoval po celý život nemalou pozornost – a to nejen v oblasti odborných studií, ale i bibliografické práce. Již během svého univerzitního studia jsme byli poučeni, že každý etnograf by měl během své profesní kariéry sestavit alespoň jednu bibliografii. Doc. Ludvík Kunz toto pensus několikrát osobně převýšil. Akdoli se snažil a snaží o podobnou, přitom velmi užitečnou práci ví, že to není činnost nikterak zábavná, spíše úporná „*nádeničina*“. To, že i dnes většina našich etnografů pravidelně sahá ve svých příručních knihovnách po bibliografických sestavených doc. Kunzem, je jednoznačným důkazem, že to nebylo úsilí vynaložené nadarmo.

Stěží ovšem můžeme mluvit o práci Ludvíka Kunze pro Valašsko a nezmínit osobnost prof. Karla Langra. Mnohaletá spolupráce mezi oběma muži vytvořila zajímavou symbiózu dvou skutečných znalců valašské lidové kultury. Desítky a stovky kreseb, jež prof. Langer vytvořil pro doc. Kunze a jeho studie, jsou jedinečným informačním materiálem, jehož cena s odstupem let neustále stoupá. Snad to bylo i Kunzovo učitelství, které v něm utvrdilo názor, že kvalita odborného výstupu je postavena nejen na kvalifikovaném a srozumitelném textu, ale i na obrazovém doprovodu názorně přibližujícím popisovanou realitu.

U příležitosti 90. narozenin doc. Kunze bylo v roce 2004 sepsáno mnoho jubilejních příspěvků, které hodnotily jeho práci z nejrůznějších úhlů pohledu. Celoživotní úsilí doc. Ludvíka Kunze bylo dokonce oceněno Cenou ministra kultury České republiky za šíření dobrého jména české kultury *Artis Bohemiae amicis*. Ač na prahu devadesátky, přesto ani v tomto věku nechtěl složit ruce v klín. Práce na edici Rolnictví na východní Moravě je toho jednoznačným důkazem. Nebyla to však jediná aktivita, jíž se ve své šlapanické pracovní intenzivně v posledních měsících svého života zabýval. O to smutnější zpráva dorazila na Valašsko v půli května letošního roku - doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. již natrvalo opustil svůj pracovní stůl, kde obklopen bezpočtem podkladového materiálu a knih trávil stovky a tisíce hodin. 20. května 2005 se tak uzavřela jeho životní pouť, která započala v Osičku ještě „*za císaře pána*“ (jak s oblibou připomínal) 26. srpna 1914.

Moravský venkov uplynulých staletí i rolnický stav ztratil velkého činitele a zastávce, citlivého pozorovatele i dobrého glosátora. Označení „*kronikář rolnické vesnice*“ proto jistě není ve vztahu k dílu doc. Ludvíka Kunze žádným nedoceněním. Sám přece nejednou vyslovil, že „*před kým jiným bychom se měli poklonit, než před prostým rolníkem, bojujícím každodenně s kamenitou půdou, nepřízní počasí, neúrodou, odvody, tím rolníkem, díky jehož nezměrnému úsilí můžeme jíst chleba. A chleba – to je posvátná věc*.“ Jeho slova jsou jednoznačným důkazem, že lidová kultura byla pro doc. Ludvíka Kunze skutečně celoživotní láskou, pro niž horoval do poledních okamžiků svého dlouhého a plodného života. „*Rozum, na ten se nesmí zapomínat, ale, pane kolego, bez srdce byste to nemohl dělat. Pamatovat!*“

Doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. Foto K. Matocha

Oslava 85. narozenin Zdenky Jelínkové 30. 3. 2005, Brno. Zdenka Jelínková se svou sestrou Bohuslavou mahovskou (v popředí) a přítelkyněmi Alenou Přetákovou a Libuší Špalkovou (z levé strany)
Foto S. Smutná

DODATEK

1) **Zdeněk Kašpar** (1925–2002), sběratel lidových písní, rodák z Jasenky u Vsetína, zakladatel a dlouholetý primáš stejnojmenné cimbálové muziky, byl můj dědeček. Jeho poslední prací bylo sepsání valašských lidových tanců, které se v jeho sběrech objevovaly už od konce čtyřicátých let 20. století. Zdenka Jelínková, jeho dlouholetá přítelkyně (vedli společně několik seminářů o valašských tancích), mu zaslala některé chybějící popisky tanců a provedla odborné korektury celé práce. Jejich společným cílem bylo tuto publikaci vydat, tento záměr však přerušily zdravotní nástrahy stáří. Zatím není známo, kdy přesně publikace vyjde, ale pracuje se na jejím vydání, aby mohla posloužit jako studijní materiál k lidovému tanci a hudbě na Valašsku.

S tichou vzpomínkou za Zdenkou Jelínkovou

Klára Kašparová

Zdenka Jelínková se narodila ve Velké nad Veličkou 30. března 1920. Celý život se věnovala badatelské činnosti nad tanečním a dětským folklorem. Nejprve hledala uplatnění v učitelství, ale až v Etnografickém ústavu Akademie věd v Brně, kde strávila třicet let života, se mohla zcela ponořit do svých výzkumů. Během působení na akademii zmapovala celou Moravu a neminula snad jedinou lokalitu bez toho, aniž by zde zapísala nějaký tanec či dětskou hru. Vědecký materiál, který tak obsáhla ve svých pracích, je obrovský – svědčí o tom i počet jejích publikací, kterých rok od roku stále přibývalo. Na jaře oslavila Zdenka Jelínková své 85. narozeniny. Všechny, kteří tuto vitální paní znali, zaskočil její náhlý odchod. Zemřela 5. října 2005 v Brně.

Jméno paní Zdenky Jelínkové mi bylo dlouho známé jen z literatury, která je studentům etnologie doporučována jako studijní materiál. Proto to pro mě byla neuvěřitelně bohatá zkušenost, když jsem se s touto paní mohla setkat osobně. Na takové setkání člověk vzpomíná celý život a myslím, že ani já nebudu v tomto tvrzení výjimkou.

Zdenka Jelínková byla významná osobnost české a moravské folklorní scény, budou o ní napsány jistě mnohé články, v nichž se bude vzdávat pocta jejím obrovským zásluhám v etnochoreologii (odvětví etnografického bádání zabývající se lidovým tancem) a dětském folkloru, jež jí zcela právem patří. Já si však dovoluji na tuto osobnost krátce vzpomenout jinak, a to tak, jak se mi vždy při vyslovení jejího jména objeví před očima.

Za Zdenkou Jelínkovou mě zavedlo několik šťastných náhod. Mé první setkání s ní bylo zprostředkováno přes staré magnetofonové nahrávky v Etnologickém ústavu AV ČR v Brně, kam jsem docházela jako pomocná vědecká síla. Při revizi nahrávek ve fonoarchivu na mne nejednou promluvil hlas posazený do krásné altové polohy,

budící ve mně hluboký respekt a obdiv. Patřil paní Jelínkové. Když jsem pak přes jistý materiál, který zpracovával Zdeněk Kašpar¹ spolu s touto badatelkou (materiál se týkal lidových tanců na Valašsku), byla nucena kontaktovat ji přímo, cítila jsem pocit obrovské trémy: Jak se chovat, co před ní říkat, jak mě přijme? Hned po našem prvním setkání jsem věděla, že mé obavy byly zcela zbytečné. Paní Jelínková mě přijala velmi přátelsky, byla upřímná a srdečná. Právě těmito vlastnostmi si zřejmě získávala stařenky a staříčky, když v terénu zapisovala tance – obměkčení její upřímnosti a skutečným zájmem o „poklad“, který měli (aniž by to možná tušili), předali jí to, co by se jiným badatelům pravděpodobně jen stěží podařilo zachytit.

K prvnímu setkání pak přibyla mnohá další. Jedno z posledních však bylo na pracovišti Etnologického ústavu v Brně, když slavila Zdenka Jelínková své 85. narozeniny. Paní ředitelka PhDr. Jana Pospíšilová přivezla Zdenku na akademii, aby mohla své jubileum oslavit i se svými bývalými kolegy. Nikdy předtím (a bohužel už ani potom) jsem neviděla paní Jelínkovou v tak dobrém rozpoložení. S narůžovělými líčky od přípitku vyprávěla staré zážitky z výzkumů a zastavila se u jednoho tance z Moravských Kopanic. Popisovala nám jej, ale když se setkala s nechápavým výrazem v našich tvářích, vyskočila a i přes potíže se svým bolavým kolenem nám začala tanec za doprovodu vlastního zpěvu předvádět.

A takto mám Zdenku Jelínkovou pořád před očima: veselou, zpěvavou a energickou paní, která tancem dýchala až do posledních dnů. Čest její památce.

Redakční poznámka:

K osmdesátinám Zdenky Jelínkové vyšel článek Evy Urbachové ve Valašsku, vlastivědné revui č. 4, 2000/1, s. 57. Se Zdeňkem Kašparem, jehož nedožitá osmdesátina si letos připomínáme, rozmlouval Lubomír F. Piperek v tomtéž čísle, s. 58 – 59.

Vzpomínka na Jana Rudolfa Bečáka (20. 4. 1915 – 1. 1. 1987)

Jiřina Veselská

Od 7. září připomíná nová pamětní deska na Valašském Slavíně působení Ing. Jana Rudolfa Bečáka ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Při slavnostním shromáždění, kterého se zúčastnili bývalí spolupracovníci, účastníci vědecké konference, která v těchto dnech v muzeu probíhala, zástupci Rožnova, rodné obce, Olomouckého kraje, příbuzní a přátelé, bylo připomenuto časové krátké, ale o to významnější období, kdy stál v čele muzea.

Od roku 1965, kdy se stal ředitelem muzea, uplynulo už 40 let. Právě tento časový odstup dovoluje krátké zhodnocení jeho ojedinělého přínosu k vytvoření skutečně moderního muzea v přírodě. Ať už autorským podílem na projektu Valašské dědiny a zahájení jeho realizace, nebo oživením tradice konání folklorních pořadů přímo v areálu Dřevěné městečko, či založením Valašského Slavína. Kromě těchto odborných aktivit začal s cílevědomou popularizací muzea mezi širokou veřejností doma i odborníky v zahraničí.

V oficiálním životopise se říká, že do rožnovského muzea nastoupil jako etnograf v roce 1964 na doporučení doc. Ludvíka Kunze, když do té doby musel, jak sám vzpomínal, pracovat jako dělník v cukrovaru. Krok z rodné Hané, kde už nemohl od konce padesátých let pokračovat v realizaci svých plánů na dokumentaci a prezentaci lidové kultury, které tak ojediněle započal, byl krokem do velkého neznáma. Do rychle se rozvíjejícího Rožnova s košatou kulturní a spolkovou tradicí přicházel člověk, který již od svého mládí věnoval velké úsilí organizování skupiny spolupracovníků, znalců lidové kultury na Hané, ke společné práci na uchování lidové tradice a její dokumentaci. Snaha byla završena v době velmi málo nakloněné vydavatelským aktivitám podporujícím národního ducha – v roce 1941 spatřilo světlo světa „Lidové umění na Hané - Lidová kultura hmotná“ s více než 450 stranami textu

Ing. J. R. Bečák Foto archiv VMP v Rožnově p/R

s bohatou obrazovou přílohou. Přínos knihy, vydané v tak těžké době, byl výjimečný nejen z hlediska prezentace osobitosti lidové tradice na Hané v určité společensky vyhraněné době, ale monografie dodnes obstoje i před nejpřísnějšími odbornými soudy. Odbornou erudici pro národopisnou práci vzdálenou na první pohled od jeho původní profese zemědělského inženýra získal již před válkou účastí na etnografických a sociologických přednáškách na tehdejší Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V roce 1949 zorganizoval a realizoval unikátní výstavu „Lidové umění na Hané“ s více než 2000 exponáty, prezentovanými na dnes neuvěřitelných 2250 m² výstavní plochy. Tyto zkušenosti z dokumentace a zejména prezentace jevů lidové kultury byly podpořeny zejména jeho kořeny v rolnické rodině, jejíž prostředí ho maximálně vybavilo pro pochopení tradice rolnického života nejen na rodné žitné Hané, ale také na málo úrodném Valašsku.

Domnívám se, že místo v Rožnově a příležitost realizovat své představy o osobité expozici o životě vesnických obyvatel v přirozeném prostředí přijal s velkou rozvahou a ujasněnou představou, jak záměr realizovat. Muzeum v Rožnově žilo v té době z tradice založené nuceně zrušeným Muzejním spolkem, jeho expozice byly přizpůsobeny tehdejšími názory na expozice vlastivědně vzdělávací, typické pro kamenná muzea. Areál v městském parku sice svým neobvyklým prostředím a stavbami, připomínajícími svým uspořádáním spíše pohádku než odbornou instituci, lákal na tehdejší poměry značný počet návštěvníků. Možností dále se rozvíjet záchranou a transferem dalších staveb bylo skromné – chyběly prostředky, odborníci i koncepce. Tato skutečnost ostře kontrastovala s úkoly, jež dala muzeu celostátní konference věnovaná záchraně památek roubené architektury, kterých bylo ve vesnicích kolem Rožnova bezpočet. Avšak vlivem řady okolností velmi rychle počet usedlostí ohrožených převyšoval počet těch, které měly svého hospodáře a byly udržovány v dobrém technickém stavu.

Po svém nástupu si vybral za nejbližšího spolupracovníka prof. Karla Langra, vynikajícího znalce valašské lidové kultury, dokumentátora a výtvarníka s osobitým názorem na využívání prvků lidové kultury hmotné v současném životě.

Záhy se spojil s arch. Milanem Podzemným při přípravě projektu nového areálu „Valašská dědina“ podle libreta již dříve připraveného Zdeňkem Mišurcem ze zlínského muzea, když na výběru objektů se ještě podíleli Arnošt Kubeša a Eva Urbachová. Prostor pro rozsáhlý areál byl již vybrán v těsné blízkosti původního muzea, ale jeho proměna v expozici dokumentující osídlenou krajinu s usedlostmi, hospodářskými stavbami, políčky, sadem, chovem hospodářských zvířat je dílem Jana Rudolfa Bečáka. Zde uplatnil své mimořádné pochopení pro soužití člověka a přírody, jejich vzájemné ovlivňování, zápas o obživu i využívání všeho, co příroda hospodáří a jeho rodině může poskytnout.

Od roku 1967 nastalo období velkého transferu nejvíce ohrožených objektů a jejich postupného zasazování do nového prostředí. Muzeu ale chyběl dostatek sbírkových předmětů, tolik nutných k interiérovým instalacím. Proto se budování kvalitní národopisné sbírky s dostatkem kvalitních artefaktů dokládajících každodenní život ve vesnických domácnostech stalo druhým úhlavním kamenem práce pana ředitele. Využíval všech svých osobních kontaktů a znalostí k tomu, aby ze státních prostředků uhradil náklady na rozšíření sbírky keramiky, lidového umění, lidového oděvu. Spolu s tímto doplňováním realizoval spolu s nově přicházejícími kolegy a prof. Langrem nespočetné cesty do terénu, ať už za výkupy ohrožených staveb nebo za zemědělským inventářem, nábytkem, zvykoslovnými předměty, tolik potřebnými v mnohačetných exemplářích. Jeho zájem o sbírkovou dokumentaci lidové kultury nebyl ale zaměřen pouze na doklady mizející, pro národopisnou obec objevil a bohatě dokumentoval jak ve sbírce rožnovské, tak později ve sbírce olomoucké, tvorbu Josefa Heji, snad nejosobitějšího lidového řezbáře šedesátých a sedmdesátých let 20. století.

Ačkoliv se mohlo zdát, že starost o budování nového areálu pohltil veškerý jeho pracovní elán, věnoval stejnou pozornost modernizaci muzejního provozu, budování technického zázemí a nových pracovišť s mladými odborníky. Velké úsilí ho stálo jednání s úřady a zajištění potřebných financí. V těchto aktivitách byl skutečně neúnavný, bez ohledu na vynaložený čas a často nesmyslné námitky úředníků se mu podařilo

v závěru jeho působení změnit zřizovatele muzea – když převedl muzeum pod Severomoravský krajský národní výbor v Ostravě, kde našel jak finanční prostředky, tak několik příznivců podporujících muzeum jako příklad péče socialistického státu o kulturu.

Zájem o modernizaci muzea jej přivedl k návrhům na změny v Dřevěném městečku. V první řadě měl pro úpravy areálu velkou oporu v prof. Langrovi, který navrhl nejen drobné stavební prvky – ploty, můstky, brány, ale také vybral prostor a zpracoval návrh na vybudování komorního amfiteátru. Bez něho by se nemohl realizovat Bečákov návrh na každoroční cyklus národopisných pořadů, navazujících na myšlenku Jaroňkova živého muzea, k níž se vytvrle hlásil.

V areálu se postaral o oplocení kostela sv. Anny a položení základu Valašského Slavína, kam jsou od roku 1970 ukládány ostatky osobností, které významně přispěly k rozvoji Moravského Valašska.

Až dodnes se téměř denně setkáváme v muzeu se stopami neúnavné práce Jana Rudolfa Bečáka. Když v roce 1972 odcházel na rodnou Hanou, zanechal za sebou moderní instituci s jasnou koncepcí dotvoření rozsáhlého komplexu staveb tvořících vesnický urbanistický celek, který by ve svých částech dokumentoval roubenou architekturu na území karpatského oblouku na Moravě. Tak bylo do plánu pojata nejen Moravské Valašsko, ale také přilehlé Těšínsko a Moravské Kopanice.

Skromná skupina pracovníků muzea z poloviny šedesátých let byla několikanásobně rozšířena o národopisce, konzervátory, techniky, řemeslníky a průvodce. Jeho přínos k řešení specifických problémů spojených s dokumentací a prezentací fenoménu lidové kultury je uznáván odborníky nejen v domácích, ale také středoevropských muzeích v přírodě dodnes.

Skromný pomník s jednoduchým nápisem na Valašském Slavíně, který založil, je ozdoben několika obilnými klasy. Jsou symbolem jeho až nadlidského úsilí o naplnění životního poslání, lásky k přírodě a lidem jako nositelům tradice. Svazek je také symbolem společné práce, k níž dovedl všechny nadchnout, úsilí vedoucího k cíli a obětavosti, která provázela celou dobu jeho působení v čele Valašského muzea v přírodě.

Novodobí portáši u hrobu J. R. Bečáka na Valašském Slavíně v Rožnově pod Radhoštěm

Foto archiv P. Stoláře

František Sokol Tůma a Valašsko
(2. 5. 1855 – 31. 12. 1925)

Jiří Demel

Na letošní rok připadají dvě životní výročí herce, novináře, spisovatele Františka Sokola Tůmy. Datum jeho narození i úmrtí končí na číslici pět. Valašsko sehrálo v jeho životě důležitou roli a o kulturní život tohoto kraje se významně zasloužil podobně jako později o Ostravsko.

František Tůma se narodil v Benešově 2. května 1855 v rodině obuvníka. V mládí na něho silně zapůsobil jeho starší bratr, který byl spolužákem Svatopluka Čecha a stal se později ředitelem škol v Uherském Hradišti a Brně. František se vyučil pekařem, ale od mládí ho lákalo divadlo. Deset let hrál v různých kočovných společnostech, s nimiž se v roce 1880 poprvé dostal na Moravu a Valašsko. Byl dobrým hercem, který upoutával krásným zjevem, zvucným hlasem i širokou pamětí. Divadlo chápal jako důležitý buditelský prostředek. Podobně viděl i recitační umění, kterému věnoval dalších pět let své činnosti. Jako herec a recitátor začal užívat jméno František Sokol a později Sokol Tůma.

Deklamátorské turné ho v listopadu roku 1893 přivedlo do Valašského Meziříčí. Seznámil se tu s řadou pokrokových pracovníků, kteří v jeho životě sehráli důležitou roli. Byli to sokolští pracovníci ing. Antonín Staněk, učitel Jožka Divoký, soustružník František Demel a další. S pomocí ing. Staňka začal František Sokol Tůma vydávat časopis „Radhošť – politický čtrnáctideník ku hájení zájmů národnostních na Valašsku, Kravaňsku a Lašsku“. Radhošť byl dobře redakčně veden, přinášel zajímavé a aktuální zprávy. Redaktor nezapomínal ani na zábavné čtivo. Tak tu vyšla například jeho povídka z valašského prostředí „Staříček“ a mnohé další črty. Redakce se nacházela ve Staňkově domě ve Vsetínské ulici, což byl pozoruhodný neorenesanční dům postavený podle návrhu stavitele Národního divadla arch. Schulze, jehož byl Staněk žákem. Prostá redakční místnost byla často navštěvována dopisovateli z řad pokrokové inteligence i dělnictva. Ovšem

od začátku se časopis potýkal s odběratelskými potížemi, které nakonec způsobily, že jeho vydávání bylo přeneseno v roce 1895 do větší Ostravy, kam se pak i redaktor přestěhoval.

Sokol Tůma byl novinářem bojovným, který břitkými články napadal nedostatky politické činnosti tehdejšího starosty města dr. Aloise Mikyšky i rakušáctví a jiné nešvary fary. Někdy vznikaly proto i problémy a spory, které ovlivňovaly život ve městě. Když třeba zemřel Tůmův přítel F. Demel a farář Vytopil se dověděl, že má být pohřbením řečníkem Tůma, nedovolil projev přednést v kostele. Pohřeb se tedy nakonec konal na ulici před domem smutku. Po tragickém pádu Mikyškovy záložny Tůma, kdysi velký kritik Mikyšky, snad jako jediný novinář nejen kritizoval, ale i ocenil jeho přínos pro vzhled a život města. Ve svých novinách usiloval Tůma, aby zprávy v nich byly pravdivé a jejich hodnocení veřejných jevů spravedlivé.

Názorově byli Tůmovi blízcí zejména členové valašskomeziříčského Sokola. Jako vyznačatel ideí Tyršových se aktivně podílel na činnosti místní jednoty. Pro jeho členy často recitoval, přednášel. S Františkem Demlem st. obnovil činnost sokolských ochotníků. Režijně s nimi připravil tři divadelní hry. Kladl důraz na důkladnost při přípravě kompozice divadelního představení, od herců důsledně vyžadoval promyšlenost projevu pohybového i mluvního. Býval prý až nepřijemně důsledný, herci však na něho rádi vzpomínali. Divadlo podle jeho názoru vždy muselo plnit funkci výchovnou a vlasteneckou.

Ve své skromné redakci uspořádal první dramatickou školu na Valašsku. Po celý měsíc třikrát týdně přednášel a prakticky zasvěcoval do dramatického umění patnáct sokolských ochotníků zdarma.

Největší zásluhu o valašskomeziříčskou sokolskou jednotu si získal, když v roce 1894 sestavil a vydal „Památník Sokola Valašsko-Meziříčského na oslavu třicetiletého trvání“. Tato zapomínaná práce Tůmova byla vytvořena po důkladném a nesmírně náročném prostudování archivních dokladů, z nichž většina o 15 let později shořela při požáru sokolovny. Památník se tak stal významným historickým dokumentem.

Velmi hluboké přátelství poutalo Sokola Tůmu s pozoruhodným sokolským pracovníkem, učitelem Jožkou Divokým, který důsledným zaváděním Tyršových zásad do praktického života si získal všeobecnou úctu a vážnost. Jeho život byl spisovatel vzorem pro zobrazení hlavního hrdiny románu Lapači, který spolu s dramatem Pasekáři patří k nejlepším dílům Františka Sokola Tůmy věnovaným Valašsku.

I když se Tůma přestěhoval do Ostravy, udržoval s Valaškem styky a často a rád sem přijížděl. Valaši v něm viděli svého přítele a zastávce.

V článku Vznik myšlenky sokolské na Valašsku (Památník Sokola valašskomeziříčského, str.28) František Sokol Tůma napsal řádky, které snad mohou být závěrem tohoto vzpomínkového povídání: „Kdybych měl býti historikem pravdivým při popisování událostí naší jednoty, musil bych zároveň se dotknouti věcí, které by i nemile se dotkly mnohých osob v jednotě naší pracujících. Mnohé se stalo, co se státi nemělo, a mnohé opět se nestalo, co mělo se státi, ale poněvadž snad i v chybě pracováno vždy pro jednotu a připouštím, že byly chyby osudné, že vedly jednotu na pokraj záhuby, že v nich bylo stále a stále pokra-

čováno – ale přes vše to není zde – snad – vina jednotlivců – nýbrž jejich neprozíravosti a neznalosti cest, po nichž Sokolu vždy a všude ve šlépějích otcův slavné paměti Fügnera a Tyrše kráčeti bylo. Nebudu tedy pitevně rozebírat vady a poklesky, jsa jist, že každý chtěl dobra dosáhnouti buď tou či onou cestou. Zdravý podklad však, jádro sokolské, bylo vždy uvarováno pohrom, byť tu i onde pochybeno bylo.“

Manželé Jahnovi

Metoděj Jahn
(14. 10. 1865 – 14. 9. 1942)

Jiří Demel

Metoděj Jahn je celou svou tvorbou autorem valašské vesnice. Patří mu zásluha, že jako jeden z prvních ji zobrazil ve svých povídkách a románech bez idealizace, se vši drsností a někdy i krutostí tvrdého horalského života. Jahn si byl vědom, že nejlépe pomůže svému kraji, když pravdivě zobrazí život Valachů a zároveň bude promlouvat o věcech obecně lidských.

O svých názorech na spisovatelství Jahn napsal:

„Vycházím od života, neboť považuju život za největší dar, který byl člověku dán osudem. Záleží na tom, aby tento život byl skutečně darem a nikoli trestem, čili aby byl prožit šťastně a dobře. Ale člověk je tvor ne zcela dokonalý, křehký.

Myslím, že úkolem spisovatele jest, aby přidržel zrcadlo životu a správně zobrazoval jeho složky. Není třeba, aby spisovatel byl tendenční. Je-li poctivý, objeví se životní pravda sama sebou. A jak tu pravdu zobrazuje, v tom je jeho síla a také úspěch.

Spisovatel rád vybírá látky z toho oboru, který je mu blízký a rodný. Dojmy z dětství a mládí vždycky silně působí na duši, a proto spisovatel rád váží své náměty z prostředí, ve kterém vyrůstal. Je mnoho spisovatelů, t. zv. regionalistů, kteří se obírají látkami svého rodného kraje. A je to správné, jenom záleží na tom, aby spisovatel ani při tom nepouštěl ze zřetele, že také lidé i z jiných krajů čtou jeho knihy. A tu je třeba, aby byl po každé stránce srozumitelný a nezapomněl při tom krajovém na lidské. Regionalismus má býti jen zabarvením, ale nikoli účelem. Slované jsou od přírody individualisté, ale je-li individualismus tak vypjat, že škodí celku, pak s tímto způsobem práce nelze souhlasit.

Nástrojem spisovatelovým je jeho řeč, proto záleží na tom, jak ho užívat. Jeho jazyk má být správný a čistý. Ale také je žádoucí, aby spisovatel jazyk obohacoval a zušlechťoval. Čistým pramenem je lidová mluva, která není zkažena cizími živly. Naše lidové písně a úsloví jsou tak prosté a přece vyjadřují tolik různých citů a myšlenek způsobem prostým a přece působivým. Řeč přemělkovaná až k nesrozumitelnosti není přednost, ale kaz. Naše česká řeč je tak bohatá, že se jí dají vyjádřit i ty nejjemnější záchvěvy citů a myšlení, záleží jen na tom, jak ji spisovatel užívá. Její krása a hudebnost je ozdobou uměleckého díla literárního.

Svůj život a tvorbu rozdělil Metoděj Jahn do čtyř stanic, do čtyř míst, kde žil a pracoval.

Valašské Meziříčí

*Tu jarní míza neutuchá
a nestojí se prostřed cest,
jsme v městě mládí, v městě ducha,
kde se chce růst a chce se kvést.*

Metoděj Jahn se narodil 14. října 1865 ve Valašském Meziříčí. Zahradu, blízká pole a Bečva formovaly jeho lásku k přírodě. Ve svých pamětech Jahn rád vzpomíná na hluboké zážitky z dětství. Jednou ho za velké povodně, která zatopila otcův domek v Krásně, staříček v putně odnesl do bezpečí, do svého domku v Meziříčí.

Metoděj Jahn patřil k prvním maturantům valašskomeziříčského gymnázia. Na škole také začíná jeho spisovatelská dráha. Za vedení komeňiologa J.V.Nováka, klasického filologa Timoteje Hrubého, vlastivědného pracovníka Eduarda Domlůvily vzniká na gymnáziu literární kroužek studentů. Vydávali ručně psaný časopis Poupata. Kromě Jahnů do něho přispívali pozdější novinář a první ředitel Československé tiskové kanceláře Emil Čermák, první český překladatel ze severských jazyků Hugo Kosterka, vídeňský spisovatel Antonín Kratochvíl, kněz Jarolím Pavlík a další literárně činné osobnosti.

Po maturitě na gymnáziu se Jahn podrobil na učitelském ústavu v Brně učitelským zkouškám a roku 1887 se stal učitelem v nedaleké vsi Zašové.

Zašová

*Těžký byl život, hořký byl i chléb,
trpěl jsem já a se mnou celá ves,
hloubil-li se však v mysl péčí hřeb,
srdci jsem víru v lepší zítřek nes.*

Krásné okolí poutního místa Zašové vábilo mládého učitele do lesů, kde se mu dobře tvořilo. Poměry ve vsi však byly v příkrém protikladu s půvabnou krajinou. Bída, hlad, alkoholismus tu byly domovem.

Roku 1890 otiskl Josef Václav Sládek v Lumíru Jahnovi jeho povídku Přes práh dětství a pomohl začínajícímu autorovi také při vydání první jeho knihy povídek Z temných a světlých cest (1894). Za působení v Zašové vyšly Jahnovi též další dvě knihy povídek Nevzešlo ráno (1898) a Zapadlé úhory (1900) zachycující tvrdý, až krutý život na valašské vesnici.

V Zašové se Jahn oženil. Jeho manželkou se stala Žofie Libosvářská, dcera vdovy z protidvořního mlýna v Krásně nad Bečvou. V Zašové se mladým manželům narodilo pět dětí. Na zakončení svého působení v této obci Jahn vzpomíná:

„Poslední rok svého pobytu v Zašové jsme se přestěhovali do klášterní budovy a bydlili v prvním patře, v té jeho části, která patřila soukromníku Arturu Bažantovi. Hned vedle měl byt malíř Rudolf Schlattauer, který zavedl v Zašové tkaní gobelinů, ale brzo pro malý zájem veřejnosti výroba byla omezena, protože odbytu nebylo, a Schlattauer se živil kopírováním obrazů hlavně pro ředitele zářežského gymnázia Kahliga. V té době se mu dařilo nevalně. Byl rád, že s námi často pojedl u skromného stolu, nežli zásluhou přítele a spolužáka, slavného malíře Hanuše Schwaigra se stal ředitelem gobelinové školy ve Valašském Meziříčí, kam byla výroba přenesena.

V tomto posledním roce mého pobytu v Zašové objevil se v osadě zákeřný záškrť. V chalupě, která stála v Bažantově zahradě a kterou obýval jeho hospodářský čeledín Josef Vrkoč, zemřely v noci o Štědrém dni dvě děti, jedno po druhém. Stálo nás to mnoho úsilí, abychom naše děti od nákazy uchránili. Naštěstí se to podařilo vdechováním vápenného roztoku, ačkoli místo náказы bylo tak blízko.

V létě došel mne dekret okresní školní rady, kterým jsem byl jmenován správcem jednotřídní školy v Komárovicích. Bylo na co myslit a zařít všecko k přestěhování do nové životní stanice po čtrnáctiletém pobytu v Zašové.

Komárovice

*Dědina malá, čísel čtyřicet,
na mímých svazích pásy rolí jen,
s rodinou jsem tu pěknou řádku let
v tiché žil práci, světu utajen.*

Roku 1901 se Metoděj Jahn stává správcem jednotřídní školy v Komárovicích. I když spisovatel ve svých verších tvrdí, že je „světu utajen“, nebylo to tak docela pravda. Účastnil se veřejného života, stýkal se s moravskými spisovateli Karasem, Kramolišem, Sokolem-Tůmou, Mrštíky a také s Dostálem-Bystřinou.

V Komárovicích dozrává Jahnovo spisovatelské mistrovství. Ve svých povídkách vytváří typy lidí moudrých drsnými životními zkušenostmi, spjatých bytostně s rodnou zemí. Napsal tu desítky povídek, které vyšly v knihách Údolím života (1902), Kruhy na vodách (1903), Tiché světy (1905), Večerní stíny (1908), Stopy v rosách (1908), Kosatce (1909), Rozmarné chvíle (1914), Ráj a jiné povídky (1916), Horké prameny a jiné povídky (1918). Básnická sbírka Polní růže vyšla v roce 1909, román Duhová vidma 1907 a nejlepší Jahnovo dílo, román Selský práh v r.1913.

Na Jahnův pobyt v Komárovicích hezky vzpomínal jeho učitelský kolega, známý vlastivědný pracovník Miloš Kašík:

„Skromná a malá je komárovická škola. Tamější lidé mají

o ní svůj názor: „Vijou, máme rádi pana učitele Jahnů. Rozumí nám a my jemu. Jaképak řeči, vijou. Oni jich také moc nenadělají, ale sou hodní a moc dobře učí,“ vysvětlovala tetička s loktuší pod paží a motykou v ruce. „Vidí, tam sou a knížky píšou, bai tuším básně,“ zašeptala.

V Komárovicích Jahn navštěvoval nejen jeho kolegové, jakým byl Miloš Kašík, ale také malíř R. Schlattauer nebo Masarykův přítel, profesor meziříčského gymnázia dr. Václav Dědina i literární přátelé. Rád měl básníka Josefa Kaluse, učitele v Čeladné:

„Kdykoli jsme se s Kalusem sešli, vždycky bylo co povídat. Proto se nám za těch výletů leccos přihodilo.

Jeli jsme jednou do Luhačovic na letní schůzi Moravského kola spisovatelů. Čekal jsem v Krásně na vlak od Těšína, kterým jel Kalus. Vlak přijel a Kalus už vesele pozdravoval rukou z vagonu. Přisedl jsem, přivítali jsme se a hovor začal.

Najednou mi napadne, abychom nepřejeli Hulín. Povídám: „Poslouchej, kamaráde, o osmé jsme v Hulíně a přisedáme tam.“ „Ale co, vlak tam stojí skoro celou čtvrt hodinu,“ praví a usmívá se spokojeně. A zase mluvíme a mluvíme.

V Bystřici pod Hostýnem zase povídám: „Kamaráde, nezapomeňme, Hulín!“ A Kalus: „Ale co!“ a máví rukou. V Holešově se to opakovalo zas. A už jedeme dál a hovoříme, jako když řeka teče.

Najednou pohlédnu na hodinky: čtvrt na devět a tři minuty! „Byli jsme v Hulíně?“ vyrazím poplašeně. „Čtvrt hodiny jsme tam stáli,“ povídá někdo z cestujících a celé kupě hledí na nás vyjeveně. Hledím na Kaluse, co tomu říká, ale on rázem s veselým smíchem vybuchne: „To je dobré, čtvrt hodiny stojíme a my jakoby nic.“ „To bude pěkná!“ starám se, ale Kalus jenom se směje vesele. „Nestarejte se, dojedete do Kroměříže a hned zase zpátky do Hulína. Máte k dispozici tři vlaky,“ utěšoval nás jiný cestující. Spadl mi kámen ze srdce, ale Kalus se ještě usmívá, jak jsme to provedli.“

Osmnáct let Metoděj Jahn žil, učil, psal, vyřizoval obecní věci na okraji Valašska v Komárovicích. Lidé tu byli dobří, žilo se tu lépe. Ves byla valašská, ale nářečí bylo jiné. Říkalo se tam: klejč, psejk, nožek. Na podzim na lukách je tam mnoho ocoounou. Jahnovi tu nesli s celou vesnicí dobré i zlé, prožili první světovou válku, ztratili tři děti. Zatoužili po jejím skončení odejít. V roce 1919 se stěhují do Rožnova pod Radhoštěm.

Pohřeb Metoděje Jahnů

Foto archiv autora

*Za chvíli tady v městě, v lese
jsi jako v novém domově,
neb nikde jinde nežije se
jak pod horami v Rožnově.*

Jako ředitel školy rozvíjí Jahn s novou intenzitou svou práci učitelskou, osvětovou i literární. Pomáhá organizovat první Valašský rok 1925. Při provedení valašské svatby vystoupil jako otec ženichův. Pro katalog napsal povídku Vajíce a píše ji výjimečně celou v nářečí. Jahn, spíše samotář, člověk vážný, píše do téhož katalogu stat o valašských tancích.

*„Slované jako národ hudby a tance milovní
mají nepřeborné bohatství písni a tanců, ve kterých
dobře můžeme sledovat, jak podnebí a způsob
života vytvářely zvláštní svéráz tanců. Na příklad
u nás jasně se odlišuje klidnější tanec
hanácký od ohnivého slováckého, jako se odlišuje
život obyvatelů rovin od kmene, jehož krev jítří
se vínem. A v tanci Valacha je cosi z horského
živlu, kterým je obklopen. Je lehký a rytmický jako
dech větru a vyniká bohatstvím figur a pohybů,
jako ten horský kraj vyznamenává se rozmanitostí
útvárů a bohatstvím barevné krásy, nezná
překotné prudkosti, ale je spíše veselý, jakoby byl
určen k tomu, aby na chvíli rozradostnil svízelný
život horského člověka.*

*Lidové dožatí, hody, masopusty a svatby by
nebyly tím, čím jsou, kdyby se při nich netančilo.
Provázen hudbou nástrojů dřevěných, píšťal,
houslí, basy, cimbálu, dával na chvíli zapomenout
na vše, co trudného je v těch údolích a ráz-
tokách, kde je mnoho kamení, ale málo chleba,
hojně mraků a pořádku slunce.*

*Valašská chasa ráda tancuje, zvláště valašské
dívčice bývají do tance jako oheň – vždyť prý,
kdo není do tance, není ani do práce.“*

Jahnova rožnovská tvorba se prosvětluje. Vzniká idylický román Slunečná paseka (1939). Za knížku vzpomínek na komárovické děti i na vlastní meziříčské dětství Jamí píseň (1939) dostal Metoděj Jahn národní cenu. Byl jmenován členem Československé akademie věd a umění. Do vilky na břehu Bečvy přicházejí vzácní hosté a obdivovatelé.

Klidné a šťastné rožnovské období bylo příznivé pro literární práci. Tu vznikla a byla vydána kniha Horští lidé a jiné povídky (1926), básnické sbírky Písně smutku a radosti (1928), Beskydy (1929), divadelní hra Křemeňáci (1937). Posmrtně byly vydány básně Písně rodného kraje (1946).

V Rožnově bylo napsáno také nejmilejší Jahnovo dílo, valašská idyla Lukáš Ruman (1924). Jejím posledním verším jakoby se básník loučil se svými čtenáři, pro které psal a zpíval o lásce k rodnému kraji, které učil naslouchat jeho hlasu, které vedl k pramenům života.

*Přervána rázem snění blána –
konec, je píseň dozpívána.
Však co snil pěvec ve snů roji,
vyzpíval právě písní svojí.*

Metoděj Jahn zemřel v Hranicích na Moravě 14. září 1942.

V sochařské dílně hořícké školy - učitel A. Polák

Akademický sochař Leopold Christ (18. 1. 1906 – 17. 4. 1985)

Jan Voborský

Leopold Christ (také Krist) se narodil 18. 1. 1906 v Krásné (městečku, které bylo v roce 1924 připojeno k Valašskému Meziříčí) jako třetí dítě Leopolda Krista, zemědělce a v té době ještě provozujícího vedlejší povolání obchodníka s potravinami. Za první světové války obchod zavřel, nebylo totiž co prodávat. Pole se propachtovala a otec nastoupil jako úředník do Rolnické záložny ve Valašském Meziříčí, kde později působil jako její ředitel. Poldíkův talent objevil jeho staříček, který byl sedlák. Poldík s kudličkou stále něco vyřezával. Protože ve Valašském Meziříčí byla tříletá Státní odborná škola pro zpracování dřeva, šel po měšťance do této školy studovat na řezbářský obor pod vedením dobrého učitele i člověka prof. A. Balabána. Na podnět tohoto profesora pokračoval ve studiu na Státní odborné škole sochařské a kamenické v Hořicích v Podkrkonoší, kde navštěvoval všechny výtvarné a odborné předměty u tehdejších výborných učitelů prof. Q. Koci-

ana, Myslbekova žáka, prof. V. Suchomela, prof. arch. F. Blažka a dílenského učitele A. Poláka.

Škola byla čtyřletá, Leopold byl velmi pilným a nadaným žákem, ve 4. ročníku mu svěřili sochařskou práci pro výstavu v Brně v r. 1927: z kararského mramoru vytvořil plastiku „Po koupeli“.

V Hořicích také poznal svou celoživotní družku Blanku, roz. Moravcovou, se kterou prožil 53 let společného života po předchozí sedmileté známosti.

Na radu prof. Kociana se hlásil na studia v Uměleckoprůmyslové škole v Praze, na své přání byl po úspěšných zkouškách přijat do ateliéru prof. Josefa Mařatky, žáka Myslbekova a jediného přímého žáka impresionistického sochaře Augusta Rodina v Paříži. V jeho škole prošel šestileté studium za pět let s výborným prospěchem a stal se oblíbeným Mařatkovým žákem. Ten mu také radil, aby si podal na Ministerstvo školství žádost o udělení profesorského místa na některé odborné škole. V té době však nebylo žádné volné místo.

V r. 1932 se oženil v Hořicích a odešel do Uherského Hradiště, kde ale v té době ještě nebyla škola uměleckého zaměření jako později. Učil tedy od 1. 9. 1934 na učňovské škole pokračovací, aby získal zaměstnání a s ním stálý plat pro zajištění rodiny.

V Uherském Hradišti prožil svá nejpłodnější léta, vytvořil řadu soch. Ve zdejších kostele jsou jeho plastiky českých světců na postranních oltářích, další sochy jsou rozptýleny po Moravě, celých Čechách, v Praze.

V roce 1945 odchází jako profesor na Státní odbornou školu pro průmyslový porcelán v Karlových Varech-Rybářích, kde učil až do r. 1951. V tomto roce byl výtvarný obor zrušen. Přechází jako profesor modelování na Státní odbornou školu keramickou v Bechyni. Do Bechyně se dostal díky ing. Miroslavu Petřu, který zde byl ředitelem. Seznámili se na škole v Karlových Varech, kam ing. Petřů přišel také jako ředitel a odkud prozřetelně odešel v r. 1948 zpět do Bechyně.

Profesor Leopold Christ působil v Bechyni až do důchodu. Učil ještě jeden rok (do r. 1967), ale to již žil ve Valašském Meziříčí. Zde ještě pár let učil v Lidové škole umění, převážně dospělé žáky

U své první velké práce

a zvláště nadané děti. Tady také objevil talentovaného žáka, dnes ak. sochaře Pavla Drdu, který absolvoval bechyňskou keramickou školu.

Ve vzpomínkách přátel a kolegů je zapsán jako člověk nanejvýš pohodový, s hlubokým smyslem pro rodinu a také se smyslem pro humor.

Zemřel 17. 4. 1985, jeho manželka rok poté. Oba odpočívají na hřbitově ve Valašském Meziříčí.

Krásno mého dětství

- vybrané texty a kresby z kroniky Leopolda Christa, deponované ve sbírkách MRV ve Vsetíně, muzeu ve Valašském Meziříčí

Trusina z Králové ulice v medvědí kožiše

Starý Trusina

ten byl zase chalupníkem v Králové ulici. Byl kdysi v Americe a přivezl si medvědí kožich. V něm potom chodil v zimě celý život po městě a do kostela. Byl skoro až po zem a valil se v něm jako medvěd. Děti se ho bály.

V kostelní lavici zabral moc místa a obvyčejně, když se Trusina na jednom konci vtačil do lavice, musel na druhém konci někdo vystoupit. Když se to stalo nám, hřešili jsme na ten jeho široký kožuch z Ameriky.

Musil

se také vrátil ve stáří ze světa a přijala ho střecha chudobince. Krasňaci mu říkali Musílek, protože byl malý chlapeček. Byl vyučený perlař. I zde ještě sedával u okna a pracoval. Dělal ze skleněných korálků a perliček brože, prstýnky, pásky, závěsné košíčky na květiny. Zkrátka bižuterii. My jsme od něho měli doma také nějaké věci.

Pracoval u toho okna denně a pilně. Ale ogaři ani jemu nedali pokoj. Pokřikovali na něho: „Pane Musil, kdo ty kury dusíš?“ I vodou ze struhy ho polívali. Vztekly byly jako většina těch maličkých. I oknem vyskočil, aby kluky potrestal. Ale kde byli ogaři, než on na těch svých krátkých nožkách!

Pan Kulavík,

vrchní číšník, se jednou také vrátil ze světa. Mnoho světa viděl, i na lodi jezdil po moři jako číšník. To jeho zaměstnání bylo znát z jeho uhlazené řeči, v pohybech, způsobech. Byl pln uctivosti. V chudobinci ještě nosil zbytky staré slávy – číšnický frak.

Studenti s ním často vysedávali na lávkách na Krásně pod kaštiny a on vyprávěl o cestách, mořích, nóbli hotelích, kde kdysi nějaké ty „potentáty“ obsluhoval. Myslím, že nemusel moc vymýšlet a lhát. Zažil a viděl jistě hodně. Ale osudy lidí jsou tak zvláštní. Obklopen celý život tou nóbli společností, vrací se domů jako žebrák „šupem“ ze světa. A pomoc hledá a najde u prostého člověka. Hlídal u nás nakonec brambory.

Vincek

Když jsem tak mluvil o obecních chudých v Krasně, znal jsem i pár lidiček z chudobince v Meziříčí. Žil v něm také Vincek Brňovják – velký oblíbenec studentů. Byl to starý mládenec, nohatý chlapík, kudrnatých vlasů. V létě nosil tvrdý slamák, „žirádko“, obnošený žaket a světlešedé proužkované kalhoty. Když pršelo, nosil černou „buřinku“. V zimě chodil v dlouhém „kožuchu“ a baranici. Byl to odložený kožich doktora Bendy, který v něm kdysi jezdil na saních k pacientům.

Vincek se živil roznášením novin, parte, lepením plakátů a měl všelijaké drobné funkce. Chodil i na pohřby předříkávat růženec. Říkalo

„Musílek“

Pan Kulavík - vrchní číšník

Vincek Brňovják

se mu jen „Vincku“. Studenti si z něho sem tam udělali legraci – on to neměl všechno v hlavě v pořádku – vyšinutý trochu byl. Ale to na věci nic neměnilo. Mezi studenty byl jako doma. On měl rád je – k zbožnění – oni jeho. Snad prý měl nějaký ročník gymnasia, ale nevím. Ale studentská slavnost – majáles – ani večírek se neobešel bez Vincka. Vincek musel být všude. Nikdy nescházel. Nebyl jako dítě, ale jako účinkující. Studenti si ho vystrojili do „listrového“ kabátku, bílých proužkových gatí, bílých bot, hůlčičku v ruce – štábrdlíčku, na hlavě žirádko. Natočený knír a v knoflíkové dírcce květinu. A tak vystupoval v kupletech, které ho učili.

„Šiňor študento in restaurandy,
legrace grande, hodně bumbandy.
A pak dělandy velké kravandy
po ulicia. Santa Lucia.“

I kus studentské hymny Vincek uměl: „Gau-deamus igitur, juvenes dūm sumus – atd.“.

Dokonce si ho dali i vyfotografovat a pověsili ve třídách. Profesorský sbor ani neměl námitek.

K stáru nosil brýle. A zájem studentů o Vinc-ka ochaboval. Byly zájmy jiné – docela jiné. Bolelo ho, že už studenti o něho nestojí. Chátral, ale vzpomínal ještě na ty krásné časy mezi studenty, mezi mláďim. Vincek studentům i kuřry na tragači vozil na vagace, z vagace a někdy jen za: „No tak ti zaplať Pánbůh, Vincku. Šak až přijedu, tak ti zaplatím. To víš, nemám.“ A vozil opravdu jen za pěkné slovo, pěkný pohled, očima pohlazení. Vždyť gymnasta, když jel domů, obyčejně byl chudý jak ten Vincek.

NAŠI JUBILANTI

Vítězslav Přikryl pětadesátiletý

Ladislav Štěpánek, Karel Pavelka

Významného životního jubilea se v letošním roce dožívá dlouholetý spolupracovník přírodovědného oddělení a archeologického pracoviště Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně Vítězslav Přikryl.

Pan Přikryl se narodil v Kelči dne 11. 8. 1920. Absolvoval gymnázium v Litovli a v Hranicích na Moravě. Rád vzpomínal na učitele, kteří jej vedli k zájmu o přírodní vědy, etnografii – ke sběru lidových pověstí, zvyků atd. V letech 1940-41 pokračoval externě ve studiu na Učitelském ústavu v Kroměříži. Zájem o dávnou minulost ho přivedl ke studiu na Archeologické škole u legendy slovenské archeologie J. Poulika v Moravském muzeu v Brně v letech 1941-1942 (tato škola probíhala vždy jeden celý den v týdnu, někdy i dva). Na tomto místě předběhneme do roku 1995 – tehdy se po mnoha letech oba pánové setkali u příležitosti otevření výstavy ve Vsetíně. Hodny obdivu byly jak úžasná paměť akademika prof. PhDr. J. Poulika, DrSc., který se rozpomněl na pana Přikryla, tak neutuchající zájem pana Přikryla, když jej zahrnoval dotazy odborné povahy.

Jubilant byl ředitelem obecných a základních škol na Zlínsku, nejdéle ve Všemíně v období 1947-1962. Potom působil ve Skaličce u Hranic na Moravě, kde ředil do roku 1970. Jelikož po tomto roce už nesměl zastávat funkci ředitele, byl přeložen do Zámrska a v roce 1974 do Hustopečí nad Bečvou. Zde ukončil svou učitelskou dráhu – v roce 1980 odešel do důchodu.

Pan Přikryl probouzel ve svých žácích zájem o vlastivědu. Po vyučování s nimi často chodil do přírody, kde se prakticky seznamovali s tím, co se učili ve škole (dnes by se dalo říci, že tímto přístupem předběhl dobu). Pan Přikryl náleží – řečeno jazykem přírodních věd – k již „vyhynulému druhu“ učitelů – badatelů, kteří svými vlastními praktickými poznatky obohacovali studium svých žáků. Ti pak pobyt ve škole nebrali jen jako povinnou školní docházku.

Jeho přínos veřejnému životu se však projevoval i mimo prostředí škol. Ve 40. letech 20. století přispěl svými archeologickými nálezy, uskutečněnými při svých studijních cestách přírodou, k vybudování archeologického fondu muzea v Kelči a později obohatil svými nálezy z Kelečska a Valašska další muzea na Moravě. Zpracoval přednášku s diapozitivy s názvem „Z pradávne historie našeho rodného kraje“, kterou popularizoval archeologii široké veřejnosti. Objevil velkou mohyly u obce Rouské (Kelečsko). Pro archeologii především zachoval nedocenitelné znalosti o místech archeologických nálezů na Kelečsku, kterými provázal archeology několika generací.

Významné je také jeho působení v oblasti přírodních věd. Ve 40. a 50. letech 20. století byl v regionu Valašska jediným amatérským ornitologem a také kroužkovatelem ptáků, korespondoval pravidelně s předním českým ornitologem, profesorem Walterem Černým. Své poznatky o ptactvu v okolí Všeminy zaznamenal v rukopisné podobě. Vlastním nákladem vydal pak svá sledování v práci s názvem „Ptactvo okolí Hustopeč nad Bečvou

1953-1986“ a jeden z výtisků tohoto díla daroval také muzejní knihovně. Své poznatky o vodních a mokřadních rostlinách ve středním Pobečví shrnul do článku v dřívějším muzejním časopisu, Zpravodaji OVM Vsetín. Jeho dlouhodobá spolupráce s přírodovědným oddělením byla přínosná pro rozšíření neautentické dokumentace ke sbírkovým fondům cennými poznatky o ptácích, ale také o obojživelnících, plazech i některých zástupcích savců. Při terénních vycházkách byl a dosud je jeho nerozlučným společníkem fotoaparát.

Pan Přikryl se dosud živě zajímá o archeologii, paleontologii, ale také o botaniku, zoologii a ornitologii. Pravidelně sleduje odborné časopisy Živa a Vesmír. Od roku 1947 byl až do konce 90. let 20. století členem České společnosti ornitologické, byl mimořádným členem České botanické společnosti. Dosud je členem Moravského ornitologického spolku v Přerově. Je stálým návštěvníkem přírodovědných přednášek muzea od jejich počátku v roce 1998 až do současnosti. Pravidelně jsou jeho návštěvy muzejní knihovny ve Valašském Meziříčí. Svá zjištění především z ornitologie, ale také z botaniky sepsal zatím do 23 článků v časopisech Živa, Sylvia, Zprávy MOS, Památky a příroda, Ochrana přírody, Zpravodaj OVM Vsetín a Valašsko-vlastivědná revue.

Významné jsou také jeho dary nebo prodeje předmětů do historických sbírek muzeí ve Vsetíně a Valašském Meziříčí, stejně jako jeho dary meziříčské muzejní knihovně. Obojí zřejmě bude mít ještě pokračování.

Vytrvalost a schopnost pana Přikryla pobývat v terénu mnoho hodin i v nevlídném počasí přetrvává do vysokého věku – ještě předloni například čekal v sychravém podzimním dnu na místě výskytu bobra u Hustopečí nad Bečvou od večera až do pozdních nočních hodin s cílem spatřit jej. Vzhledem k částečné ztrátě sluchu se nyní více věnuje botanice – letos podnikl za rostlinami celodenní výlet až na Pálavu a Šibeniční vrch u Mikulova. Dosud neztratil nic z mladického elánu, který žene mnohé profesionální i amatérské pracovníky v přírodovědě a historii za poznáním. Pro ně jsou ochotni obětovat nejen hodně času, ale i zdraví a také finančních prostředků.

Muzejníci přejí panu Přikrylovi ještě po řadu let obstojné zdraví, které tak potřebuje k terénním vycházkám a výjezdům, dobrou náladu i chuť k objevování nových poznatků z přírody a historie našeho regionu.

Foto M. Langer

Luděk Majer osmdesátiletý

Marie Mikulcová

Znám akademického malíře Ludka Majera již několik let a s léty poznávání jeho výtvarného díla se mi potvrzuje blízká příbuznost a souzvuk jeho umění s poezií. Je to tím, že Mistr Luděk Majer je je povahově velmi citlivý člověk, který miluje svůj rodný kraj věrnou láskou. Valašská krajina v jeho díle má myšlenkovou hloubku, která neklame, je něžná i drsná. Z díla Ludka Majera promlouvá láska k člověku a přírodě. Proto je jeho dílo lidem na Valašsku niterně blízké.

Narodil se 31. prosince 1925 v Solanci pod Soláněm jako nejmladší z pěti sourozenců v malorolnické rodině. Doba, v níž vyrůstal, nebyla snadná. Přes mnohá úskalí a těžkosti rodinných sociálních poměrů dosáhl splnění svého dětského snu být umělcem – malířem. Na doporučení malíře Františka Podešvy se přihlásil na Baťovu Školu umění ve Zlíně, kde byl přijat. Dopoledne studoval a odpoledne pracoval v reklamním oddělení fy Baťa za plat, který stačil na úhradu stravy a ubytování. Ze zlínské Školy umění odešel v r. 1946 do Prahy na Akademii výtvarných umění, kde studoval figurální a monumentální malbu u prof. V. Sychry a J. Želibského. Po ukončení studií v r. 1951 se vrátil na rodné Valašsko, kde ze svízelných finančních důvodů přijal práci v podniku Ingstav Brno jako vedoucí propagačního oddělení a od roku 1959 do r. 1972 jako propagační pracovník v rožnovském podniku Tesla. Po odchodu z Tesly se zabýval volnou tvorbou – realizoval řadu monumentálních výtvarných děl do architektury jako mozaiky, sgrafita, štukolustru, vitráže a tapiserie. Věnoval se také pedagogické činnosti. Ale především po celý život malbě obrazů, grafice, ilustrací knih a reklamě.

Dodnes má plno plánů a představ, co by chtěl ještě vytvořit. Denně pracuje ve svém ateliéru. Svátečním je pro něj každý den, kdy se cítí zdravý, může pracovat a venku je slunečno. Rád se prochází krajem, pohovoří s lidmi a přáteli, cestuje za uměním a poznáním cizích kultur a zvyklostí a nabírá novou inspiraci. Nejhezčím odpočinkem je pro něj návštěva hezké a podnětné výstavy, koncertu, divadla nebo nějakého kulturního programu. Lenošení nezná. Nejspíše ho přistihnete u rozpracovaného díla při poslechu pěkné hudby.

Co ho nejvíce rmoutí? Neupřímnost, lži, znevažování nebo ničení hodnot, které by měly být uchovány pro příští generace – především čistá příroda, zdravé lesy, tradice a kultura lidu.

A co ho vždy potěší? Když se mu podaří dílo, když se povede hezký den a když může splnit, co slíbil. Dnes už nechce myslet na události, které ho nemile zasáhly. Chce mít v duši pohodu a klid a rozdávat je lidem – v osobním styku i prostřednictvím svého uměleckého díla.

Tak ať se Vám to, Mistře, daří!

ZLÁTNOUČÍ PODZIM

Na slovíčko se spisovatelkou Helenou Mičkalovou z Velkých Karlovic

Richard Sobotka

Helena Mičkalová, sběratelka lidové slovesnosti a spisovatelka, se dožívá významného životního jubilea (nar. 3. 9. 1935 v Místříně u Kyjova).

Vystudovala Střední pedagogickou školu v Kroměříži a Pedagogický institut ve Zlíně. Celý život učila na školách ve Velkých Karlovicích. Věnovala se ochotnickému divadlu, přes dvacet let vede ženský pěvecký sbor Karlovjanky. Pracuje jako kronikářka obce. S velkou intenzitou se také věnuje národopisu. Přes třicet let si zapisovala vyprávění pamětníků. V roce 1976 jí vyšly první pověsti v Ostravském měsíčníku, v roce 1994 vycházely v Zemědělských novinách, knižně O čem si vyprávějí Karlovjané a Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo v roce 1999 a 2001.

Podzim zvolna uléhal do otevřené zahrady, nedaleký les nahlížel do oken přívětivé chalupy Mičkalových na rovní v Podřatém. Nedaleko odtud se v minulosti sváděly krvavé bitky o pár kraviček, když slovenští raubčíci přecházeli z Uher přes nedalekou hranici loupit, ale poctivě řečeno, Karlovjané jim nezůstali nic dlužni. Po stěnách jizby obrázky a předměty, které ke stavení pravověrných Valachů patří.

Pan Jiří Mičkal je vnukem věhlasného Jury Vašuta Čartáckého, ale vazbu má také na rod Kalusů. Paní Helena Mičkalová je rodem sice Místřínanka se stále živou vazbou na jižní Moravu, ale za čtyřicetileté působení ve Velkých Karlovicích už také Karlovjanka, které zdejší kraj a lidé pronikli hluboko do srdce.

Zlatý podzim se kutálel po okolních strmých stráních a pronikal až do jizby, ve které jsme seděli a vyprávěli.

„Práce mám pořád dost, nestěžuji si,“ řekla s úsměvem učitelka, kronikářka, zpěvačka a spisovatelka paní Helena Mičkalová. „Připravuji přednášky o dětské literatuře, píšu obecní kroniku, pracuji na pamětní knize o Čartáku, mám rozpracované pomístní názvy, zpíváme...“

Všude kolem nás čas odtíkal historii zdejšího kraje od časů odedávna až po současnost. Patří sem také historie věhlasného Čartáku, místa setkávání mnoha umělců, které se dotýká přímo její rodiny.

„Manžel Jiří je vnukem Jury Vašuta Čartáckého, takže máme k té historii skutečně velmi blízko. U rodu Vašutů mám podchycený materiál až do roku 1680 a na spřízněný rod Kalusů až k roku 1603. Navíc mi rodina svědila do opatrování Čartáckou kroniku, kterou založil Jan Kobzáň a ve které jsou podpisy mnoha známých kulturních osobností, ale také dosud nikde nepublikované verše Kobzáňovy a Schneiderkovy. Je to sice práce radostná, ale velmi náročná. Stejně náročné je to i se sběrem pomístních názvů, zabývám se jím od roku 1971.“

Jak je to se zpíváním Karlovjanek?

„Pěvecký kroužek existuje v Karlovicích od nepaměti. Už na přelomu 20. století si velcí gazdové najímali zpěvačky, aby hečely na dožaté. Po roce 1945 objevil zpěvačky s dobrými hlasy učitel Zdeněk Kašpar ze souboru Jasénka, pak je vedla výborná altistka učitelka Zdeňka Škarpichová, po její smrti zůstalo vše na mně – už Karlovjanky vedu více než dvacet let. Není to bez problémů. Mladá děvčata z Karlovic utíkají, ty, co zůstávají, jsou buď maminami s povinnostmi doma, nebo pracují na tři směny a s uvolněním na zkoušky a vystupování je to víc než komplikované. A pak... Když třeba jedeme vystupovat do 30 km vzdáleného Vsetína, najede autobus 124 kilometrů, než po karlovských údolích posbírám všechny zpěvačky. Přesto zpíváme stále, máme ze zpěvu radost a radost i z toho, že náš zpěv přináší radost jiným.“

A co karlovské pověsti?

„Když mi bývalo moc smutno, pracovala jsem na nějaké pověsti. Dnes už jsou obě knížky v nářečí O čem si vyprávějí Karlovjané a Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo i s vydáním knížky Zlatá studánka s pověstmi převyprávěnými do spisovné češtiny dávno na světě, a zdá se mi, že se jim mezi lidmi docela daří.“

Smrky vám nahlízejí do oken, zbývá čas pozdravit je někdy bezprostředně?

„Když jsem unavená, jdu do lesa. Mám své okruhy kolem Lopušné, ale někdy dojdou jen k modřínu, který je nejstarší v tomto okolí a v minulosti pod ním při svačině sedávala maminka, když pomáhala vysazovat vrchoviny. Posezení pod prastarým modřínem pro mne znamená nejen odpočinek, ale také citové pouť.“

Takže v Podřatém panuje u Mičkalových pohoda...

„Manžel si někdy stěžuje, že musí doma dělat všecko sám, protože já buď zpívám, nebo sedím u psaní...“ dodala spisovatelka Helena Mičkalová s úsměvem.

Ještě zastavení na zahradě pod mohutným smrkem u mysliveckého posedu s výhledem na louku a les. Pod jabloní z piety pořád stojí památeční betonový trpaslík, kterého v minulosti dostali rodiče spisovatelky Heleny Mičkalové jako svatební dar. Pak už to byla cesta zpátky. Trochu jsme zabloudili do údolí Tisňav... nevádí, všude kolem právě zlátl podzim vrcholícího babího léta.

Spisovatelka Helena Mičkalová

Přání paní Marii

Jiřina Veselská

Každoročně v polovině září vypukne na telefontní ústředně Valašského muzea v přírodě mimořádný ruch. Ve stanovený den od časných hodin přichází jednotlivci, vyzvání telefon, fax a hlásí se elektronická pošta. Cíl všech je jediný: zajistit pro děti své školy a třídy účast na programu Vánoce na dědině, který se stal mezi muzejníky a národopisci nejen na Valašsku pojmem. Jeho autorka paní Mgr. Marie Brandstettrůvá z toho má velkou radost, ale stále zdůrazňuje, že to není její zásluha, neboť program by nevznikl bez přičinění a nadšení všech. A to už se letos koná po sedmnácté. Všichni ji dáváme za pravdu, ale poděkovat se patří, zvláště letos, kdy slaví své významné životní jubileum (*20. 10. 1945), nejen za tento výjimečný pořad.

Na stránce prvního letošního čísla našeho časopisu, která je vždy věnována anketě „Čím je pro mne Valašsko?“, se jubilantka – rodačka z podhůří Vysočiny, vyznávala srdečnými slovy ze svého vztahu ke „...svému zvolenému domovu, kde se mohla věnovat práci, která ji těšila, kde má svoje lidi a mnohá místa srdci milá“...

Citovaná slova charakterizovala její život zasvěcený dlouholeté, nezištné a odborně mimořádně fundované službě lidové kultuře Moravského Valašska. Životní jubileum je příležitostí přiblížit čtenářům časopisu alespoň ve stručnosti její muzejní „osudy“ spojené s historií Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Ne vždy má přídavné jméno dlouholetá tak věrohodný obsah, jako je tomu u paní Brandstettrůvé, vždyť v rožnovském muzeu započala nedávno svůj 38. pracovní rok. Ačkoliv pochází z Heroltic na Tišnovsku, stal se jí Rožnov a jeho muzeum ihned po absolvování studia národopisu na brněnské univerzitě jediným domovem a pracovištěm. A doufáme, že tomu tak bude i nadále.

Její první kroky v muzeu byly významně ovlivněny osobností tehdejšího ředitele Ing. Jana Rudolfa Bečáka, s nímž měla mnoho společného. Především lásku k vesnici, půdě, kraji a jeho obyvatelům, vycházející z rodové tradice, vzácné pochopení a talent pro jednání s pamětníky, zejména starými hospodáři a hospodyněmi. Proto se stalo tématem nejen její diplomové práce, ale také národopisných výzkumů zemědělské hospodaření v minulosti. Výzkum v terénu i archivu spojila velmi prozíravě s budováním do té doby málo obsáhlé sbírky zemědělského inventáře. Ta je dnes skutečnou chloubou muzea nejen svou početností, ale také komplexností. O tom, jak nutnou a důležitou součástí její muzejní práce se výzkum tradičního zemědělství stal po následující dvě desetiletí, svědčí obsáhlý soupis výzkumných zpráv, zachycujících život rolníků a jejich rodin ve dnech všedních i svátečních. Kvalitní dokumentace proměň vesnice od počátku 20. století až po kolektivizaci, spolu se stále zdokonalovanou sbírkou zemědělského nářadí byly vynikajícím základem pro tvorbu jejich pozoruhodných expozic v usedlostech, které byly postupně budovány zejména v areálu Valašská dědina.

Po odchodu paní Marie Salichové, kurátorky sbírky textilu, se stala její nástupkyní a k vynikajícím znalostem zemědělství začala přibývat hluboká znalost vývoje lidového oděvu na Rožnovsku.

Výzkumy a sběry v terénu jí spolu s pečlivým archivním studiem umožnily napsat v rámci studia muzeologie zásadní studii o oděvu Rožnovanů, která odstraňovala z povědomí odborné i laické veřejnosti dlouho opakovaně klišé o podobě odívání zdejších obyvatel, zejména v závěru 19. a počátku 20. století. Pro sbírkovou dokumentaci využívala nespočetné množství informací, které získala při setkávání s posledními pamětníky tradičního oblékání, kde uplatnila svůj talent pro jednání se seniory a pochopení pro jejich svět.

Při kompletaci sbírky textilní měla stejně šťastnou ruku jako při budování sbírky zemědělské. Intuitivně začala záhy do kolekce zařazovat i oděvní součástky, které dokumentovaly poslední fázi vývoje dobového oděvu. Výsledkem je unikátní kolekce dokumentující vývoj kroje a oděvu na Rožnovsku a v sousedních oblastech od závěru 19. století až do konce století 20.

Výsledky odborné práce paní Marie Brandstettrůvé, ač si to ani neuvědomuje, může sledovat jeden každý z návštěvníků muzea prostřednictvím jí vytvořených instalací v expozičních objektech Valašské dědiny a programů, které se staly nedílnou součástí každoročního cyklu Národopisných pořadů v Dřevěném městečku nebo Valašské dědině.

Jak taková, laikům i odborníkům skrytá příprava a realizace stálé instalace v obytném nebo hospodářském objektu probíhá? Málokdo, pokud přímo na takovém úkolu nespolečupuje, tuší, kolik času a úsilí vyžaduje vlastní odborná příprava, setkání s pamětníky, studium v archivu a výběr předmětů, popř. jejich vyhledávání v terénu, pokud chybí. Cílem je připravit vybavení jizby, kuchyně, komory, chléva, stodoly a třeba i sklepa věrohodně ve vztahu k sociálnímu postavení a době, v níž žila rodina, která se stala určitou předlohou pro „příběh domu a jeho obyvatel“.

Autor musí zpracovat a obhájit libretto instalace, aby v závěru byly předměty rozmístěny na funkčně odpovídající místa, náležitě zabezpečeny, označeny a připraveny pro návštěvníky. Příkladem náročnosti za všechny může být velmi úspěšná instalace v obytném domě č. 10 z Nového Hrozenkova, kde k tradičnímu inventáři přistupuje ještě úprava jizby pro výjimečnou příležitost, jakou byla svatba z počátku 20. století. Zde tvoří inventář domu včetně půdy více než 400 předmětů.

Následně je třeba připravit texty pro průvodce a demonstrátory, kteří přiblíží svým výkladem návštěvníkům osudy lidí, kteří dříve dům obývali. Na jejich obsahu a také srozumitelnosti závisí celkový výsledek stejně jako na přístupu samotných průvodců. A pak už nastává doba očekávání, sledování reakcí návštěvníků, názory odborníků, průvodců na to, jak se celé dílo podařilo.

V případě naší jubilantky to byly vždy reakce kladné, oceňující její nadání cítit se do uvažování člověka minulé či předminulé generace, odhadnout, co bylo pro něho důležité, které předměty by považoval za životně nezbytné a které za sváteční. Přes všechna ocenění kvality jak expozic,

Foto archiv VMP v Rožnově p/R

tak výstav, které realizovala (její výstava „V potu tváře chléb svůj dobývej“ např. získala Cenu Národopisné společnosti) snažila se vždy zůstat v pozadí, s pochybami, zda je všechno v pořádku, při chvály přenášela úspěch na své spolupracovníky.

Stejně úspěšná jako v přípravě a realizaci expozic a výstav byla při tvorbě a realizaci pořadů, které se staly významnou součástí každoročního programové nabídky. Mnohé z nich přibližovaly dnes již zapomenuté události a činnosti ze života našich předků. Zejména ženy a dívky jsou každoročně vděčnými účastnicemi pořadů zaměřených na staré způsoby domácího hospodaření, praní prádla, vyšívání. Její „Kouzelná nitka“ a krojové přehlídky se staly vždy svátky pro všechny, kteří práci lidových vyšivaček, švadlen, přadlen a krajkářek obdivují, ale také se chtějí alespoň něco z tohoto bohatství naučit. Podobně programy čerpající z rolnického života přiváděly pravidelně na Valašskou dědinu desítky zájemců o chov ovcí, pečení chleba, šlapání zelí nebo zimní práce. Vyvrcholením její programové tvorby se však staly dnes již legendární Vánoce na dědině, poprvé realizované, téměř symbolicky, v prosinci 1989. K programům připravovala textové materiály, osvětlující význam každého jednoho jevu lidové kultury.

V posledních letech měla možnost svou výzkumnou a dokumentační práci soustředit na bílou rožnovskou výšivku, když po tři roky získala spolu s dr. Jaroslavou Zastávkovou grant MK ČR. Výsledkem je pozoruhodná publikace nazvaná prostě „Uzlík vzorů bílé výšivky z Rožnovska“, kterou věnovala všem vyšivačkám minulosti a současnosti. Těm, které ještě dnes věnují bílé výšivce řadu hodin práce, poskytla zde i řadu vzorů z muzejních sbírek, aby originalita a původnost tohoto fenoménu byla zachována.

Jubilantčina až přehnaná skromnost je důvodem, proč si ani my, její spolupracovníci, mnohdy neuvědomujeme, jak významný byl a je její podíl na formování podoby muzea, jeho sbírkách, programech a také výchově svých nástupců. Rádi ji alespoň při oslavě významného životního jubilea chceme poděkovat a zároveň přát jí i sobě, aby po dnech svátečních nastalo ještě mnoho dnů všedních naplněných prací nezištně přispívající k poznání lidové kultury Valašska a života jeho obyvatel v minulosti.

Poslední den správcem Dětské ozdravovny v Kychově (18. 7. 1991)

Literární písemnosti jsou tvořeny, aby je někdo četl.

Rozhovor s literárním vědcem, kritikem, editorem a publicistou
Mojmírem Trávníčkem

Dalibor Malina

Mojmír Trávníček se narodil před čtyřiasedmdesáti lety v Horní Lidči, v učitelské rodině. Četba byla od dětství samozřejmou součástí jeho života, miloval příběhy a vyprávění, a především nekonečnou svobodu, mnohdy opředenou tajemstvím, která se skrývala za nimi. Vystudoval vsetínské gymnázium, odborné vzdělání si doplnil na ekonomické škole, začal pracovat v Okresní národní pojišťovně ve Valašských Kloboukách, ale brzy přešel jako správce do Dětské ozdravovny v Huslenkách-Kychově, kde byl zaměstnán až do r. 1991, kdy odešel do důchodu. Od gymnaziálních studií se soustředěně zabývá literaturou, přispíval do novin a časopisů, v samizdatu pak v letech 1982-1988 do *Kritického sborníku*. Je významným českým editorem, připravoval a podílel se na textologické přípravě díla Jana Čepa, Jana Zahradníčka a Bedřicha Fučíka. Vydal beletrizovaný životopis Jana Čepa *Pouť a vyhnanství* (Proglas 1966), v roce 2002 mu vydalo olomoucké univerzitní nakladatelství Periplum knížku odborných textů *Sdílet věčné*. Mojmír Trávníček patří v současnosti k předním znalcům křesťanské linie české literatury. Je ale také neúnavným popularizátorem kultury Valašska a osobností spjatých s Novým Hrozenkovem, kde žije a pracuje.

Patříte dnes k významným českým literárním kritikům, editorům, publicistům, osobitým autorům. Jak se stane, že chlapec z venkova rozvine svůj počáteční zájem o knížky a četbu v širokou, složitě strukturovanou oblast zájmu o literaturu, která obtočí se ctí ve výsledcích, tedy v konkrétních autorských činech, i v celostátním kontextu?

Toto je otázka na dlouhé besedování a vzpomínání. Dá se ovšem zodpovědět také velmi stručně: Nevím. Já jsem to nikdy nějak zvlášť neanalyzoval, koneckonců se příliš rád v sobě nerýpu. Velikou úlohu samozřejmě hráli lidé, s kterými jsem se setkával a kteří mě jistým přímým nebo nepřímým způsobem povzbuzovali nebo až nutili k cílevědomé práci. Většinou jsem prostě nedokázal odporovat výzvám nebo dokonce přímým úkolům.

Málo se ve veřejnosti, a to i té její části, která se o literaturu soustředěněji zajímá, ví, že se Vaše první recenze objevovaly v časopisech už v roce 1948, tedy ještě před maturitou. Jak jste tehdy pociťoval vstup na literární scénu a co to pro Vás znamenalo?

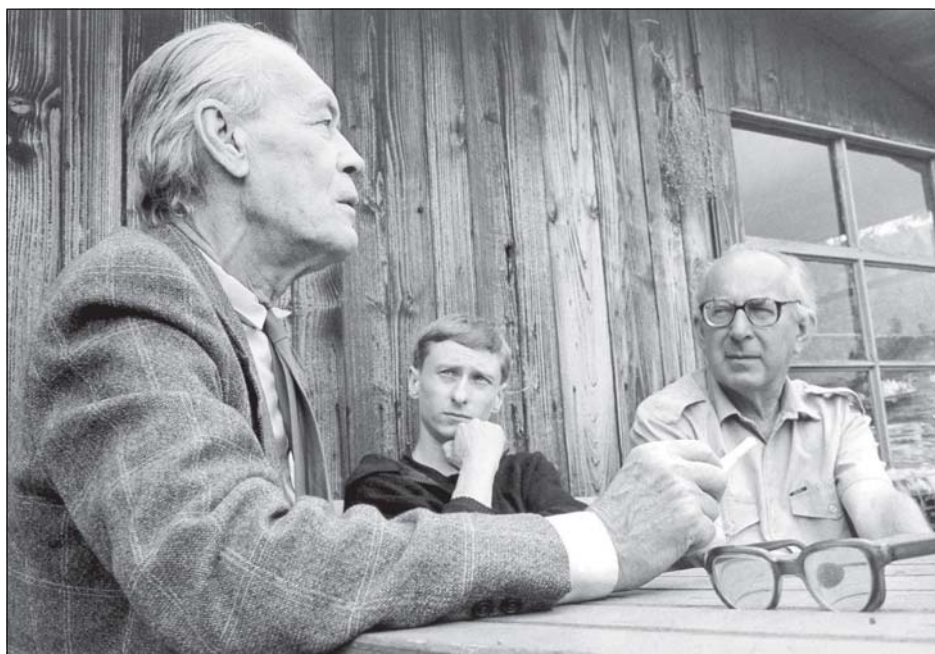
Pokud si na ty dávné věci vzpomínám, vůbec mi nepřišla na mysl nějaká „literární scéna“. Prostě jsem jednou nedokázal neodpovědět na jednu z výzev, jak jsem se o nich právě zmiňoval, a na vyzvání dr. Fučíka jsem

dnes jako jednu z nejméně milých povinností. Napsat potom něco, to už byla celkem zábavná záležitost. Jen jsem se obával, aby se to nedověděli kamarádi nebo profesori: výsměchu jsem se bál! Ostatně celé toto angažmá vzalo rychlý konec s radikální socializací kultury po roce 1948 a zastavení časopisů, které mi byly otevřeny.

Svou stálou pozornost věnujete především autorům tzv. křesťanské, resp. katolické literatury. Je to přirozený důsledek Vaší životní a duchovní orientace, nebo jste právě u těchto autorů objevil hodnoty, které tuto pozornost vyvolaly a prohloubily?

Tyto abstraktní vztahy svedu do konkrétního řečiště života: Četl jsem samozřejmě nejvíce to, co bylo doma při ruce. Tatínek měl knihovnu plnou klasiků. Velkou roli ve výběru četby hrálo i smyslové vnímání. Odjakživa jsem se

psal o knížkách, které mi z redakce Vyšehradu posílali. Nejméně příjemná byla ta příliš různorodá četba: nikdy jsem nečetl rád něco, co jsem si dobrovolně a z vlastního zájmu nevybral. „Povinnost četby“ chápu do-

Se spisovatelem Zdeňkem Rotreklem (vlevo) a básníkem Pavlem Petrem v Novém Hrozenkově (1993)

Foto L. Stavjaník

šťítíl knih ochytaných, ošuntěných, špinavých a podobně odpudivých, ale neměl jsem rád ani knížky na špatném papíře ošklivě vytištěné. A levná vydání klasiků z přelomu devatenáctého a dvacátého století byla povětšinou příkladem nevkusných tisků. Od nich se nápadně odlišovala řada zvlášť pozoruhodných knih s výrazným tiskem na kvalitním papíru, vesměs brožovaných a mezi vši tou klasikou dost exotických. Byly to knihy vydávané ve Staré Říši Josefem Florianem, které tatínek nakoupil ve Vyškově u Obzinů, pravděpodobně po „staroříšském vyrovnání“ začátkem dvacátých let, kdy Florianův sklad padl do rukou tiskařů-věřitelů. Do těch knih jsem nahlížel ve věku naprosto nezralém, dnes vím, že předčasně, ale uvědomoval jsem si jejich výjimečnost a drahou sílu. Tam začalo objevování oněch mimořádných hodnot – Březiny, Demla, Durycha, pramenů katolické spirituality ve spisech církevních otců a učitelů, sv. Terezie, Anny Kateřiny Emmerichové atd. Už tehdy v mládí jsem četl např. pozoruhodný životopis charismatické Arabky Marie Baourdy, u nás i dnes ještě málo známé, jejíž úcta hraje významnou roli v soužití arabsko-židovsko-křesťanském. Pochopitelně, že se tím vším postupně prohlubovala základní, v rodině čerpaná duchovní orientace, ale stejnou měrou se vyhraňoval i vztah k literatuře.

Nedávno vydal své dvoudílné paměti známý básník, spisovatel, dramatik, literární a výtvarný kritik a teoretik Ludvík Kundera. Mají podobu medailonků osobností, s nimiž se potkal a jež ho zaujaly. Jeden z nich pod názvem „Němě žasna“ je věnován Vám. Mimo jiné i v obdivu nad Vaší produktivitou při přepisování i tvorbě samizdatů v době minulého režimu. Můžete na tento čas a na to, co jste z něj pro sebe vytěžil, krátce vzpomenout?

Už jsem někde vzpomínal, že přepisovačství a opisovačství bylo pro mne samozřejmou činností od chvíle, kdy jsem krátce po válce četl u Jaroslava Durycha výsměch těm, co si stěžují, že nemají peníze na knížky. Opravdu potřebných knih prý není tolik, aby si je gramotný čtenář nemohl opsat – sám prý to hojně dělal v dobách nouze. Patřil jsem mezi ty, co neměli peněz a toužili po knihách, a četl jsem velmi často tak, že jsem si text opisoval, rukopisně nebo na stroji – zejména básnické sbírky. Tisíce stránek jsem si opsál z půjčovaných časopisů, zejména texty knižně nevydané. V době samizdatové jsem jen pokračoval v zavedené praxi s tím rozdílem, že jsem vytvářel co největší počet kopií. U básní – což byl případ spolupráce s Ludvíkem Kunderou – to bylo nadmíru snadné. Řadu těch „tisků“ dnes nemám, rozdal jsem je. Ale do katalogu jedné výstavy svých minibiблиofilů pořídil Kundera jejich soupis. Trvalý výsledek dlouhodobého opisovačství cítím v krční páteři a v nevyhubitelném zvyku, že čtu v rytmu svého tempa psaní na stroji. – Ve sborníku opavské univerzity o českém a polském samizdatu o této své minulosti píše dost podrobně. A v knižně vydaných dopisech Bedřicha Fučíka je možné sledovat krok za krokem hlavní proud této mé práce, která postupně splývala s odbornou ediční přípravou, v níž mě dr. Fučík „proškolil“.

R. Lukavský, V. Binar a M. Trávníček v pražské Viole po pořadu poezie J. Zahradníčka Znamení moci (13. 11. 1990)

V jednom z těchto dopisů Vám tento významný český kritik připomíná, že jste svým talentem a schopnostmi, podloženými hlubokými znalostmi, plnohodnotný autor a že byste se měl pokusit vyjít za hranice recenzentské, kritické a editorské práce k volné tvorbě. Fučíkova slova jste potvrdil beletrizovanou monografií Jana Čepa, která vyšla pod názvem Pouť a vyhnanství (1996), a knížkou svých vzpomínek Skryté letokruhy (2001). Připravujete v tomto smyslu nějakou novou práci?

Dr. Fučík však zdůrazňoval také význam bibliografie jako předpokladu editorské práce. Asi by ho potěšilo, že se mi podařilo vydat knižně bibliografii Františka Křeliny, kterou jsem doprovedl přepracovanou vzpomínkovou kapitolou z Letokruhů. Křelinova dcera Hana Pražáková na to pěkně vzpomíná v právě vydané memoárové knižce Dobrý den Brno. Především bych ovšem připomenul výbor svých studií, profilů a literárních kritik *Sdílet věčné*, který uspořádal pro nakladatelství Periplum Petr Hora (2002). Obdobný soubor esejů, portrétů a vyznání je již hotový na disketě a je v poněkud větší míře „volnou tvorbou“ s příklonem k vzpomínkám a úvahám. Čeká na posouzení a vydání. Novinkou snad bude to, že jednotlivé texty se netýkají jen literatury a literárního provozu.

Vaše rozsáhlá literárněvědná, kritická a publicistická činnost má svou logiku, pevný tvar, má zřetelnou hodnotovou orientaci. Tyto charakteristiky Vaší práce nás přivádějí k literatuře jako uměleckému žánru, který klade na autora značné požadavky, jímž lze dostát jedině za předpokladu mimořádného talentu a dobře zvládnutého spisovatelského řemesla. Zjednodušeně a konkrétněji řečeno, jste přísný na autory a jejich díla, počínaje jejich jazykem přes kompozici až k etickým východiskům i důsledkům jejich díla.

Jak se Vám tedy z Vašeho pohledu jeví současná česká literatura a její budoucnost?

S překvapením slyším, že jsem „přísný na autory“. Bývalo mi spíš vytýkáno, že jsem měkkosrdcí, a některá moje trochu ostřejší vystoupení byla proto přijímána s údivem. Ale to jen na okraj. Současnou českou literaturu nestáčí už systematicky sledovat, to ostatně zvládne málokdo. Netroufám si ani odhadovat, které její trendy mají v sobě předpoklady rozvoje a trvání. Ale rozhodně nejsem pesimista, i když na první pohled udivuje víc kvantitou než přesvědčivou kvalitou. Vývoj literatury přece nikdy nepostupoval rovnoměrně, ani podle nějakých usnesení, ba ani podle očekávání odborníků. Umělecké dílo tvoří umělec, a ne umělecká fronta. A s výbornými uměleckými díly se stále setkávám ve všech žánrech a spíš si stýskám na svou ubývající recepční pružnost, která mi brání v poznávání všeho, co se doporučuje. Chybí mi však to, co bývalo základním podhoubím „velké“ literatury: obyčejné, ale nepodbízivé a nesentimentální a nevulgární „čtení“ pro obyčejné a nepříliš náročné čtenáře. Ti ztrácejí návyk na čtení a zcela propadli televizi.

Díváme-li se na budoucnost literatury z praktického hlediska, je zřejmé, že bude odvislá nejen od autorského zázemí, ale také od připravenosti čtenáře literaturu přijímat a od jeho potřeby brát ji jako nenahraditelnou reflexi života a světa. Asi

Na náměstí v Litvli s brněnským spisovatelem Janem Trefulkou (1993 – výročí J. Čepa)

stále hodně bude záležet na škole, jak v tomto směru bude pracovat. Nyní se vedou ostré diskuse, jaké místo literární výchově ve školách dát, jsou zastánci zásadní redukce tohoto předmětu, jsou zastánci zakonzervování současného, jistě neudržitelného stavu. Sám jste vlastní studentská léta prožíval, a to i ve vztahu k literární výchově, jak je patrné z Vašich vzpomínek, velmi intenzivně. Jaký je Váš názor na tento problém?

Mám za to, že škola asi z nikoho čtenáře neudělá. Může a má ovšem poskytnout informace a naučit, jak získávat další. Jedinců, kteří literaturu opravdu potřebují, byla a je nepochybně menšina. Rozhodující úlohu pro podchycení a povzbuzení této menšiny a získání elementárního zájmu ostatních má podle mého mínění a zkušeností osobnost pedagoga. A opravdových osobností, jako byl například profesor vsetínské gymnázia Vladimír Pravda, nebylo nikdy nadbytek. Setkával jsem se bohužel i s pedagogy, kteří dokázali soustavně umrtvit i to, co bylo schopné života, a jejichž příprava

že je to tak v pořádku. Literární písemnosti jsou tvořeny, aby je někdo četl, někdo kromě autora. A poněvadž nejsem básník a vůbec ne beletrista, ale autor druhotné sféry, jistým způsobem na literatuře parazitující, musím vlastně čekat na výzvu, na zakázku. Neměl bych vnucovat své názory – nepovažuji je za tolik závažné, že by se „veřejnost“ bez nich neobešla. Nicméně si vážím každého vyzvání, každé objednávky. Neznamená to, že šiji „na míru“ zákazníkům, a neznamená to, že neodmítnu zakázku, když si na ni netroufám.

Své Valašsko máte hluboce zažité. Je to Valašsko malíře Antonína Strnadla, malíře a pedagoga Karla Langra a mnoha jiných, ale také pohledů a návratů na stará dobrá místa zpevněná a prověřená desítkami let, ba staletími. Jak prožíváte současné dramatické proměny svého kraje, životního stylu jeho obyvatel, těžkou konkurencí mediálního obrazu vůči slovu a prostému pohledu do krajiny, zastavení v ní a u ní?

Současné dramatické proměny života a jeho prostředí vnímám jako zrychlené pokračování toho, co jsem bolestně vnímal na sklonku dětství, kdy si snad každý prudce uvědomí, že život bude nadále jiný, že se nic nevrátí. Fugit irreparabile tempus, prchá nenávratný čas, překládali jsme u prof. Ryšánka z Vergilia. Toto poznání bylo pro naši generaci podtrženo koncem války, kdy se naléhavě zjevilo, že nadále bude všechno jiné. A změny pokračovaly permanentně narůstajícím tempem. Konec starých časů prožívá snad každá generace. Strnadlovo Valašsko je už dávno minulostí. Ostatně – proč jinak bychom budovali jeho Památník? Přestávám však rozumět přesnadno dosažené nadvláde mediálního obrazu nad skutečností. Zrovna jsem například četl, jak štamgasti v hospodě sledovali pozorně na obrazovce zády k oknům přenos dění na svatováclavské slavnosti, která se odehrávala na náměstí za okny té hospody: nikoho nenapadlo podívat se z okna nebo vystřičit hlavu ze dveří! Zaráží mě samozřejmost a všeobecnost tohoto postoje. Ale nejsem pesimista. Destrukci vnímá člověk pohotově, ale změny k lepšímu si uvědomí až po prověrce času, a ta může trvat několik generací.

Zanedlouho se zlomí v polovině další decennium Vašeho života. Co byste v čase dalšího ohlédnutí za svým životem a prací popřál literatuře? A prozradíte, jestli to možné, jedno ze svých osobních, obvykle nesdělovaných přání?

Literatuře přeji, aby zůstala věrná literám a nezadusila se tlakem všudypřítomných obrázků, slovesnosti přeji, aby zůstala věrná slovům a nepodlehla útlaku bezeslovné komunikace primitivů – vlastně její náhrady.

A osobní přání? Už dávno jsem překročil statistický věkový průměr mužů v našem kraji a snažím se jakákoliv přání omezovat, kromě toho základního, dožít život v pokoji a bázni boží, jak si přávali i moji předkové a jak čekal i J. V. Sládek, „až lůžka vyprší“.

Foto archiv M. Trávníčka

V Kunštátu u básníka, dramatika a překladatele Ludvíka Kundery

žáků pro přijetí literatury měla zničující důsledky. Ano, literatura bude žít, ale bude mít čtenáře? Ostatně – nepřivolávají tento stav také někteří tvůrci, kteří okázale čtenáři opovrhují? Mimoto se objevují příznaky toho, že se literatura víc a víc šíří slovem mluveným a stává se při kolektivním poslechu společenskou záležitostí. Přiznám se však, že zejména poslech poezie mi byl cizí i v době, kdy jsem ještě slyšel.

Váš přítel Jan Matušů na Vás prozradil, že sám nyní chápete svou literární práci jako „zakázkové spisovatelství“. Kolik je na tom pravdy?

Ano, zakázkové spisovatelství: ten firemní štít vypovídá opravdu celou pravdu, a nejen nyní, vždyť vznikl v letech hloupého mládí, které se pyšnilo tím, že dokáže uspokojit třídní zakázku – tedy ne v rámci třídního boje, ale v rámci školní třídy – na libovolné množství „slohových úkolů“ pro spolužáky. Ale to mi už stálo: psal jsem vždycky, od první recenze, na výzvu, na objednávku, na zakázku, a myslím,

U hrobu Františka Halase v Kunštátu s básníkem Jakubem Chrobákem (vlevo) a autorem rozhovoru

Cestování v tzv. košatině s volským potahem na počátku 20. stol.

Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

Noční výlet na Benešky

Skončila se saisona v Rožnově. V tomto raském koutu světa dříve čile oživeném zavládl mrtvý klid. Pusto bylo po promenádách, kterými proudily zástupy veselé se bavících cizinců. Jen šouravý krok v papučích vězíciho venkovana, jenž z města do svých kotárů se vracel, rušil velebný klid v zimní spánek pohříženého parku.

Zájem zdejšího místa lázeňského mi kázal, abych tu prožil i tuto smutnou zimní periodu. Klidný život to zrovna nebyl. Obyvatelé horských „ráz-tok“, které v saisoně ani nespátříš, stále hledali pomoci lékařské, - ač je pro ně něco podobného novinkou a luxusem.

Jednoho večera, znaven byv celodenní práci a předcházející probdělou nocí, zasedl jsem klidně v kroužek přátel, osudem sem zavátých jako já a spokojeně jsem si hověl. Ale ne dlouho.

Pojednou se otevřely dvěře místnosti a vkročili dva muži, v nichž jsme rázem poznali „Bečuany“, valašské Bečvany, obyvatele horských vesnic Bečev; valná většina jich jest naprosto kulturou netknuta. Byli to statní chlapci, osmáhých, oholených tváří, oděni v „baraní“ kožichy narub obrácené, špinou, masnotou a čmoudem na černo zbarvené. Nohy vězely v krátkých, úzkých nohavicích a po kolena sahajících papučích. V rukou ždímalí černé beranice. Obrátili se ke mně a po obvyklém „bečuanském“ způsobu žádali mne: „Pantatinku pane doktore, prosíme vás, jako že jste kvíteček malineček, roztopěkně prosíme vás“ – krátce, abych navštívil náhle a těžce onemocnělého dědice nějaké „paseky“ (selské usedlosti) někde na uherské hranici, na Beneškách. Benešky jsou výběžek Karpat přes hranici uherskou do Moravy zabíhající, as 1000 m vysoký.

Spěšně jsem se připravil. Vzal jsem kožich, řádně okutý „čagan“, teplé přikrývky, zasedl jsem na voze, Bečvané přisedli a jeli jsme „ražno“.

Cesta z Rožnova k Uhrám vedoucí na hodinu cesty lemována po obou stranách obytnými staveními, náležejícími třem vesnicím. Kde se od sebe dělí jednotlivé osady, to poznáte jen podle sloupů s tabulkami. Zasmušile jsem se díval šerou krajinou ku Radhošti, jehož mocný hřbet vlevo od cesty se zdvíhal. Měřil jsem v duchu na něm, jak vysoko mi bude znavenému šplhati v noci po chodničkách ledem krytých.

Dojeli jsme k sloupu, značícímu obec Hutisko. Obec to význačná kosteličkem, školou a hospodou. Jinak z ní ani ve dne mnoho nevidíte, ježto chalupy rozmetány jsou v lesích, kryjících boky hor. Nyní v noci viděl jsem jen právě ten sloup a obrysy kostelička. Před sebou hradbu hor. Cesta se rázem stočila a vedla stále nyní úzkým údolím, hrazeným z obou stran skalnatými horami. Podle cesty zurčela Bečva. Málo kdy u cesty spatřili jsme chatu.

Není zvykem Valachů ve hromadě stavení budovati. Každý ve středu svých pozemků, po nejvíce lesů a lučin horských, postaví si svou chaloupku. Tak se stává, že sousedé až hodinu cesty i více jsou od sebe vzdáleni a rozloha vesnice takové zaujímá plochy víře nepodobné.

Projeli jsme ještě podobnou „vesnicí“, Střední Bečvou, jeli jsme kolem kostela Horní Bečvy. Tento kostel jest jedním as z 10 stavení posledně jmenované vesnice, které u cesty zahlédnouti lze. Ostatní rozmetány jsou na pozemku, odpovídajícímu Velevidni. Cesta šla stále „podle břehů, podle skal“, až asi po tříhodinové jízdě zabočili jsme na něco, čemu zde hrdě říkají cesta. Tudy již rožnovský fiakrista, ani ten nejlepší, jenž po Radhošti procházkou jezdí, jeti nemůže. A tak i já musel vsednouti na vzácný bečvanský povoz, dobře stavěný, jenž rozbít se vůbec nemůže, v němž za to nezvyklý člověk se může k smrti utřískati. Dva chlupatí komoní, podobní medvědům s koňskou hlavou, rychlostí víře nepodobnou hnali se krkolomnou cestou vzhůru. Přímou podle srázných břehů horské bystřiny jela kola. Často rázem dolů se snížila cesta, aby na kraji propasti náhlým skrutem vzhůru zas se zatočila. Jelo se o život. Ježto jsem pojištěn na úraz i zabítí a nemám ženy ani kandidátů, tak jsem se na to klidně díval, ba dokonce jsem se probíral z letargie a začínalo mne to bavit. Tak jsme potmě dojeli až ku několika tmavým dřevěným chatrčím, u nichž na nás čekal „vůdce“, dál totiž nebylo možno ani „bečuanským“ povozem jeti.

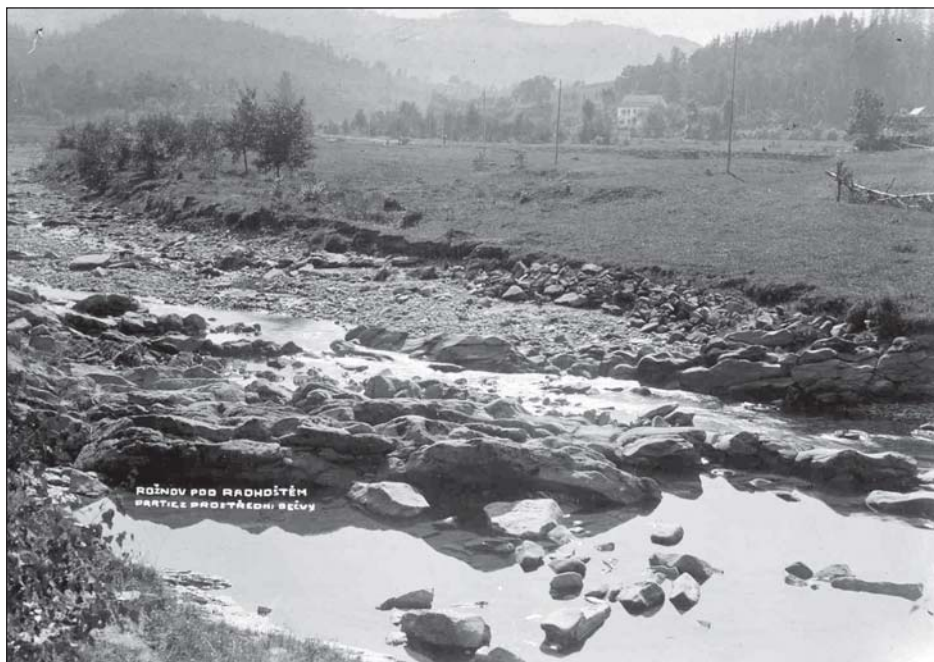
Vzhled rožnovského náměstí kolem roku 1895 (repro kresby)

Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

Hutisko se zájezdním hostincem pocházejícím z r. 1748

Fotoarchiv MRV ve Vsetíně

Kamenité koryto neregulované řeky Rožnovské Bečvy

Foto O. Kotouček

Shodil jsem kožich, vzal do ruky čagan, vůdce „laterňu“ rozžatou a nyní to šlo tmavým lesem po hrozném, přímo vzhůru vedoucím chodníčku „hore“.

Není zrovna lehká práce po Valašských Karpatech „ložit“. Stezky horské liši se tu značně od podobných cest v jiných horách. Zde nikdy nevedou v serpentínách. Vždy cestou nejkratší přímo vzhůru. Valach zřídka svůj kotár opouští a pakli přece, tu je příliš pohodlný, než aby dělal zbytečné okliky. A ježto zdejší hory mají zaokrouhlené tvary, beze skalisk v cestu se stavících, lze zpravidla aspoň jedním směrem podobnou přímou cestu raziti. Běda však tomu, kdo nucen často cestu konati. Valach žije uprostřed své paseky a zřídka – leda když jde do kostela nebo na koupi – vzdušné své výšiny opouští. Jemu neuškodí podobná vzácná chůze. Zná tu však celou řadu lesníků, statných mužů, které jen málo let trvajících služba v hornatém zdejším revíru úplně připravila o jistotu, bezpečnou chůzi. A znám případ na revíru horno-bečvanském, kde v málo letech za sebou 5 hajných, domorodých, statných mužů se stalo služby neschopnými!

Pokud jsem pozoroval, nejvíce škodí tu sestupování z hor. Na stezce přímo dolů sestupující, v létě sytkým kamením nebo kratinkou, jak mýdlo hladkou travou pokryté, v zimě pak hladkým náledím potažené jest chůze nad míru obtížná. Tělo celou vahou spočívá na ohnutých kolenách, noha s úsilím se zadržuje na klzké půdě. Únava po sestupu bývá značná, větší než při stoupání.

Po podobné tedy stezičce lezl jsem na Benešky. Dlouho při svitu lucerny jsme kráčeli hustým lesem. Stezky místy bylo používáno ke svážení klád z lesa. Byla proto velice uhlazena, náledí na ní sněhem poprášeno, a dovedete posoudit, jak se tu kráčelo. A na takovéto sklouzačce v úhlu 45° museli jsme ještě provádět přímo akrobatické produkce. Po celohodinném stoupání vyšli jsme na jakousi mýtinu a pak na širou planinu, sněhem pokrytou. V tu chvíli prodrál se měsíc skrz sněžná mračna a ozářil krajinu.

Ten pohled byl mi odměnou za námahu cesty. Zastavil jsem se. Hluboko po námi černalo se

údolí. Proti nám hřeben hor lesem krytých. Za ním k nebesům zdvihala vysoko osněženou hlavu Vysoká. Hora ta je přímo na uherské hranici. Za námi zasněžená planina, z níž ještě jeden stupeň horský vystupoval.

Dojem, jakým v hluboké noci tato mrtvě tichá, měsíčním světlem ozářená krajina na mne působila, byl velebný.

Nerad jsem se loučil s pohledem. Povinnost mne volala dále.

Zase to šlo „hore“, nyní již za svitu měsíce a po ploše sněhem souměrně kryté. Za půl hodiny překročili jsme hřeben hory. Pod ním as na 1000 kroků černala se usedlost, kde mne čekal můj pacient.

Byla to rozlehlá chať, stavěná dle obvyklého tu v horách způsobu. Složena vesměs z dřevěných trámů, během doby zčernalých. Střecha šindelová nížila se až nízko k zemi a kryla před vchodem chodbičku ze všech stran otevřenou. Do té ústily dveře příbytku, chlévů i kolen hospo-

dářských. Temnou síni vešli jsme do světnice. Při plápolu louči viděl jsem kolem ohromných kamen na lavicích seděti zástup lidí: mužů, žen i dětí. Všichni bděli, ač byla hodina s půlnoci. Muži v tupé jakési zamlklosti dýmali z krátkých „fajek“, ženy potichu klevetily. Byli to sousedé, kteří z dalekých chat se tu sešli, přilákáni bytve spíše zvědavostí než soustrastí. Je něco podobného pro tyto horaly vzácnou událostí, o níž mohou pak v zavátých svých chatách po měsíce hovořiti.

Vedli mne do druhé světničky. Tam bylo jen lůžko, na němž v deliriu se zmítal nemocný. Za zvědavé asistence několika bab vykonal jsem lékařské vyšetření, předepsal ošetřování i léky. Každé mé hnutí bylo pozorováno. Ve svém kulturu neporušeném stavu jsou to lidé hrozně naivní. Našinec se do jejich duševního stavu ani vmyslit nemůže.

Jako ukázkou uvádím epizodu: Přivedli ke mně do Rožnova z Karlovic asi 5 hod. vzdálených nemocnou. Posílal jsem ji k operaci do Brna. Tázali se mne, je-li to dále než do „Vidňa“, za kolik hodin tam dojedou, a jak se tam smluví, když hovoří jen „slovansky“. O dráze neměli ponětí, ač v Rožnově jest stanice.

Dlouho jsem se nezdržoval v chatě. Žena nemocného vzala z jakés poličky tlustou modlitební knihu, aby mi zaplatila honorář, a tu viděl jsem věc divnou: za každou stránkou ležely bankovky. Tento blahobyt je na horách valašských vzácný, ostatně by ho v této chatě – dle zevnějšího soudě – nikdo nehledal – ani já ne, kdybych od poslu již nebyl býval předem zpraven.

Nastoupili jsme obtížnou cestu dolů. Ještě do několika chat mne pod vrchem volali. Pak jsem se svěřil výše popsané příležitosti, která mne na cestu dodrkovala.

Zimní slunéčko již vycházelo na obzor, když jsem na rožnovském náměstí před svým příbytkem vystupoval: promrzlý, nevyspalý, znavený – ale bohatší o celou řadu neznámých dojmů.

Do Časopisu turistů, roč. 1895 (str. 32 – 35), zapsal svůj osobní zážitek z cestování po krajině na Valašsku a silné dojmy z prvního setkání s horaly MUDr. V. Mladějovský, lázeňský lékař v Rožnově.

vybrala H. Jabůrková

Stará usedlost na Beneškách v r. 1931

Foto A. Strnadel

ATLAS, božanovský pískovec, 2002

ATLAS, slepenec, opuka, 2003/2004

POSEIDON, černá švédská žula, 2004

KOPIE KRÁSENSKÉ MADONY, hořícký pískovec, 2005 (v popředí)
MADONA z bývalého náměstí v Krásné nad Bečvou, pískovec, z r. 1746 (v pozadí)

Foto Miroslav Machala
Foto Milan Ošťádal

SVĚDEK ZKÁZY, opuka, 2003

APOKALYPSA, amfibolitický svor, 2004

Akademický sochař a restaurátor Miroslav MACHALA se narodil 9. května 1950 ve Vsetíně. Po studiu na vsetinském gymnáziu byl přijat na pražskou Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, kde absolvoval ateliér užitého sochařství u prof. Josefa Malejovského (1971-1977). Věnuje se volné i užité sochařské tvorbě a restaurátorské práci. Mimo jiné spolupracoval na kopii sousoší sv. Bernarda pro pražský Karlův most, na renovaci sochy Bohyně Ceres od M. B. Brauna pro lapidárium Národního muzea v Praze, vytvořil kopie, restauroval a zrekonstruoval řadu památek renesančního a barokního sochařství a kamenictví na severní a zejména na severovýchodní Moravě a podílel se autorsky na kopii Poláškovy sochy Radegasta na Radhošti. Na restaurování ochozu věže vsetinského zámku spolupracoval už i se svou dcerou, rovněž sochařkou-restaurátorkou. Samostatně vystavoval ve Vsetíně a zúčastnil se např. kolektivní přehlídky Restaurátorské umění 1948-1988 v pražském Mánesu. K jeho zálibám patří geologie a starověká archeologie. V první polovině osmdesátých let uskutečnil dvě expedice do severozápadní Afriky a své poznatky i zážitky uveřejnil v knize Atlantida na dosah? (1999).

Která z dosavadních restaurátorských prací – a je jich úctyhodné množství – má pro Vás profesní, popř. i osobní důležitost, význam?

Každá restaurátorská práce je zajímavá, svým způsobem krásná a chce své. Např. při renovaci renesančních arkád nádvoří hustopečského zámku, která probíhala mnoho let, jsem viděl – a člověku se to málokdy stane, jak pomalu vyrůstá „nový“ zámek. Jinak i zhotovení kopie nějaké sochy může trvat roky. Velmi náročná na provedení byla např. práce na soše sv. Jana Nepomuckého z Příbora, kde bylo nutné důkladně vypracovat každý detail, vráska na ruce... Někdy je naopak potřeba přizpůsobit se méně dokonalému podání a napodobit neumělý styl naivnějšího tvůrce, i s proporčními nedostatky.

Nakolik Vám práce restaurátora umožňuje využít uměleckou invenci?

Práce restaurátora a sochaře jsou logicky provázané a navzájem se obohacují. Nastávají situace, kdy je nutné doplnit sochu o chybějící části. Znovu je vytvořit, ale v duchu původního kameníka, sochaře. Respektovat ho v jeho díle. Spíše je to tak, že „restaurátorka“ mě inspiruje v mé volné tvorbě. Když mám rozdělanou kopii sochy a ze surového kusu kamene vystupují vypracované detaily, je to velmi působivé. A tak mě to „svádí“ i v mé sochařské tvorbě k tomu, vytáhnout z neopracovaného bloku kamene jen určité partie a nechat vyniknout jeho přirozenou krásu.

Souvisí Vaše schopnost umělecky umocňovat přirozené kvality zvoleného materiálu – kamene - i se zájmem o mineralogii a geologii?

Samozřejmě. Kámen má pro mne své kouzlo. Každý je jiný, má jiné vlastnosti, mění se. V surovém stavu vám neodhalí sebe sama, ale když ho opracuji, vyběhám, vyleštím, mám pocit, že jsem nahlédl dovnitř, našel jeho duši... A každý kámen potřebuje něco specifického, např. labradorit má v sobě „modrozelené zrcadélko“ svítélkující z hloubky, a když na něj použijete dláto, rozbijete ho a krása zanikne.

Zmínili jste se o duši kamene. Zhmotňuje se ve formě Vašeho díla?

Napadají mě Michelangelova slova, že v každém kameni je ukrytá socha. Záleží na tom, zda-li ji objevíme. Někdo udělá sochu, jiný si tak zařídí štěrkovnu.

Pro své výtvarné kultivované, tvarově čisté, oproštěné až archetypální formy Vašich děl nacházíte inspiraci v přírodě nebo snad v uměleckořemeslných projevech dávných kultur?

Určitá podvědomá inspirace archeologickými nálezy, např. hroty šípů, překrásnými tvary sekerek, opracováním, v mé tvorbě může být jistě patrná. I sama Sahara je úchvatná a zpětně se mé dojmy mohou promítat i do toho, co dělám.

Děkuji za rozhovor a přeji Vám, aby se splnil Váš sen vrátit se zpátky na Saharu a měl jste i nadále „odvahu vyjít za obzor známých a osvědčených způsobů vnímání a interpretace faktů“. -OM-

V ATELIÉRU

Titulní strana desek „Příručního herbáře pro Valašsko významných rostlin“

Mochna zlatá (*Potentilla aurea* L.),
herbářová položka rostliny
Foto M. Ošťádal

Uplynulo už více než 100 let od chvíle, kdy důstojný Pán, páter František Gogela (Podhradní Lhota 1854 - 1922 Třeběnice) daroval své botanické sbírky Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí. Rostliny se zachovaly až na malé výjimky ve velmi dobrém stavu a jsou cennými doklady flóry valašského regionu. Fr. Gogela se po studiu gymnázia a teologie vrátil do svého rodiště a dlouhá léta působil jako katolický farář v Podhradní Lhotě a v Rajnochovicích. Často vycházel se svým pověstným černým deštníkem do blízkých Hostýnských vrchů a nasbírané rostliny do deštníku ukládal. Muselo to být velmi elegantní a praktické (rostliny se nepomačkaly a stíněny černou látkou ani neuvadaly). Ze svých bohatých „úlovků“ sestavil 18 svazkový Valašský herbář, který daroval Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí (dnes je tento herbář sloučen do 16 svazků). Méně známou skutečností je, že jako 19. svazek daroval výše zmíněnému spolku i Příruční herbář pro Valašsko významných rostlin. V tomto svazku obsahujícím 103 položek jsou hojně zastoupené sběry z Podbeskydské pahorkatiny a z Beskyd. Z celé řady doložených horských druhů (kamzičník rakouský, jednokvíték velekvětý, kozlík trojený, sedmikvíték evropský atd.) byla pro ilustraci vybrána mochna zlatá (*Potentilla aurea* L.). Tuto zlatožlutě kvetoucí rostlinku sbíral při své návštěvě Radhoště. Na hřbetu mezi Pustevnami a kapličkou sv. Cyrila a Metoděje se v té době táhly horské pastviny. Právě pastva způsobila, že původně lesem pokryté hřebeny byly na svých relativně plochých vrcholech odlesněny. Vznikly tzv. polany a na nich se vyvinula společenstva druhotných horských smilkových luk a pastvin. Představovala ideální prostředí pro růst řady horských rostlin. Takovouto horskou bylinou je i mochna zlatá. Rozšířena je v evropských velehorách a vzácněji roste i v nejvyšších polohách středohor (jako jsou v ČR Krkonoše či Hrubý Jeseník).

A jak to s ní dnes vypadá na Radhošti? Už ji tam najdeme jen velmi vzácně. Bohužel už nemůžeme o ní říci to, co v roce 1852 napsal botanik a evangelický farář Daniel Sloboda: „*Připomenu toliko ještě pro milovníka rostlinstva a botaniky, jakové zvláštější chová Radhošť rostliny. ... Krásně se drží mochna zlatá, sem tam i plným květem se jeví.*“

Herbář je uložen v depozitáři botaniky v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí.

J. Tkačiková